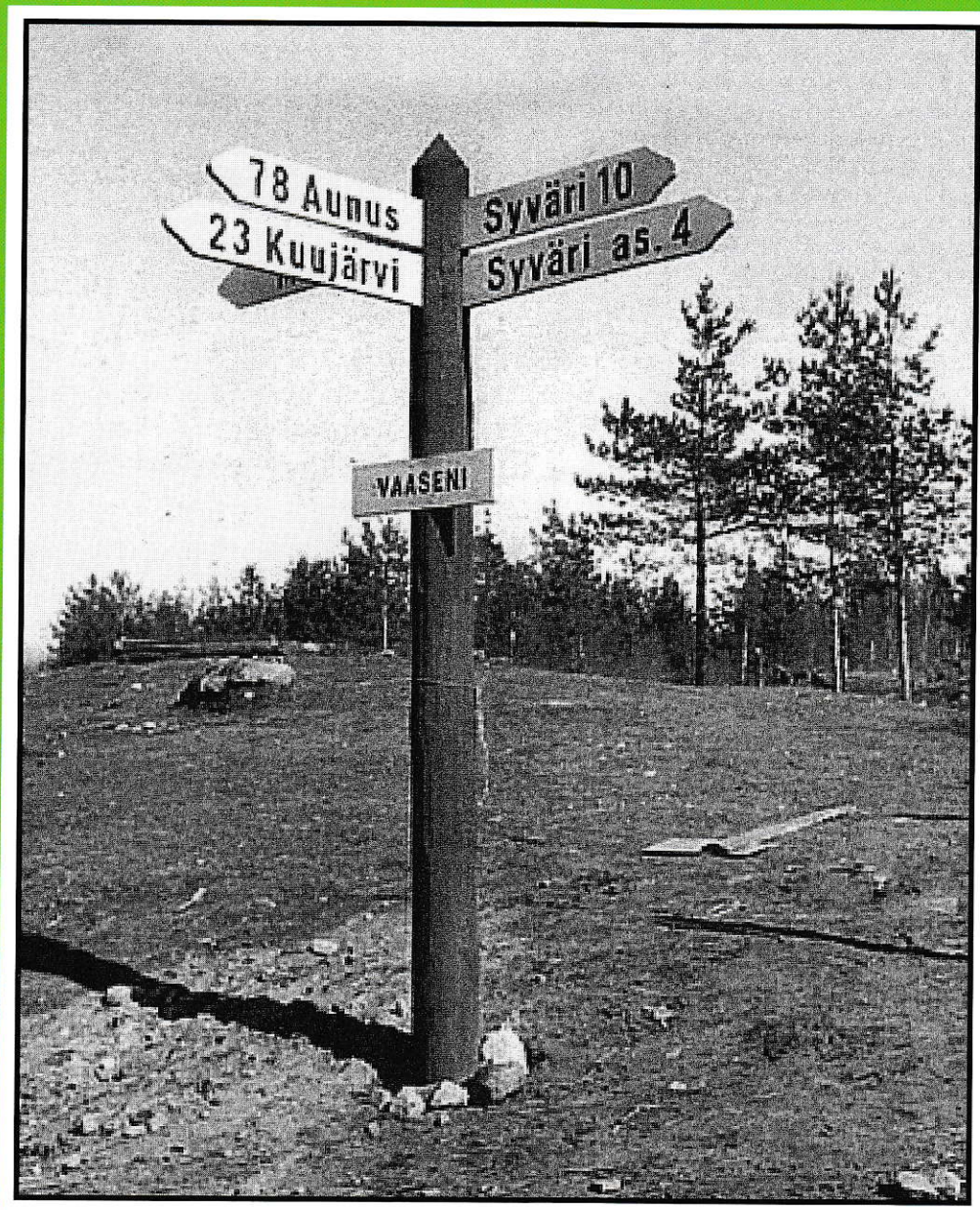

Lacjalkan Leimo

N:o 9-10

2003

KUJÄRVEN ERIKOISNUMERO

**Karjalaisten valtakunnallinen
viikkolehti KARJALA-lehti**
– ilmestyy torstaisin

KARJALA kertoo karjalaisista

- tapahtumista
- karjalaisten tunnoista
- voit osallistua keskusteluun

Kun luet karjalaisuuden pää-äänenkannattajaa
KARJALAA, pysyt ajan tasalla.

Vuoden 2003 kestopilaus vain **55 €** / vuosi

KARJALA-lehti

Kauppakatu 41, 53100 Lappeenranta
Puh. 05-541 4600

KANSIKUVA: Sota-ajan suomalainen tienviitta Vaasen risteyksessä Aunuksen Karjalassa kertoo, että Kuujärvelle on matkaa vain 23 kilometriä. Tässä erikoisnumerossa tutustumme siellä elävien lyydien historiaan, kieleen ja nykypäivään sekä saamme tietää, miten elettiin ennen ja miten suomalaismiehityksen vuosina 1941-44. (SA-kuva)

- Siivousmyymälä • Savonlinnan Vartiointi Oy
- IS-Siivous Oy • Kiinteistöhuolto Pika-Palvelu

Simasalonkatu 4, 57200 Savonlinna
Puh. (015) 51140

Rakennusliike RAKENNUSNELIÖ OY

Helsingintie 9 A 1, 24100 SALO
Puh. 02-731 7262, telefax 02-733 2626

Juuriltaan Karjalainen yritys

KSS:n kirjamyynnissä

- Karjala-kirjallisuutta eri aloilta edulliseen hintaan
- runsaan valikoiman Karjalan tasavallassa painettua kirjallisuutta, mm. kansanperinnettä, kielitiedettä, murretta
- Karjalan pöytälippu (A. Gallen-Kallela) 21 € sekä isännän viiri Karjalan väreissä 59 €
- Tutustu kirja- ja uutuusluetteloon lehden loppusivuilla.

Tässä numerossa mm.

Miikul Pahomov: Lyydin kieli yhä uhanalainen	127
Miikul Pahomov: Salaperäinen lyydiläisten heimo	128
Yrjö Rouhe: Lyydien on pidettävä tiukasti puoliaan	135
Marjukka Patrakka: Lyydiläisten talonpoikaiselämää	137
Pauli Repo: Muistoja sota-ajan Kuujärveltä	142
Martti Hölsä: Kouluolot Kuujärvellä suomalaismiehityksen aikana 1941–44	148
Sakari Vuoristo: Arkkipiispa Leosta Lyydiläisen seuran kunniajäsen	154
Aune Kämäräinen: Maalauksellisia kokemuksia Kuujärveltä	155
Rosa Jeršova: Muistoja elämäntieltä ja Novikuun kylästä	158
Väinö Pahomov: Kuujärven tapahtumia vv. 1940–2003	159
Lidia Potašova: Lyydin kielen tulevaisuus	160
Aune Kämäräinen: Lyydiläinen aapinen – kuvittajan näkökulma	161
Raija Klemola: Kuujärvellä on menneisyys – on sillä tulevaisuutta?	163
Miikul Pahomov: Kuujärven kylien praasniekkoja	164

Karjalan Heimo

KARJALAN SIVISTYSSEURAN ÄÄNENKANNATTAJA

Runsaasti kuvitettu, aikaansa seuraava karjalainen aikakauslehti, 88. vuosikerta. Ilmestyy kuusi kertaa vuodessa kaksoisnumeroina. 200 sivua monipuolista lukemista Karjalan historiasta ja nykypäivästä.

Tilaushinnat 2003
-kestopilausena 22 €
-vuositilauksena 24.50 €
(Suomi ja Pohjoismaat)

Maksun voi parhaiten suorittaa Karjalan Sivistysseuran tilille 800015-61719, osoite Luotsikatu 9 D 10 00160 Helsinki.

Toimistopäivät ti-to klo 10-15, puh. 09-171 414

KARJALAN HEIMO

KARJALAN SIVISTYSSEURAN ÄÄNENKANNATTAJA

N:o 9—10

Helsingissä, lokakuun 24. päivän

2003

Lehti ilmestyy 6 kertaa vuodessa kaksoisnumeroina. Julkaisija Karjalan Sivistysseura ry, Luotsikatu 9 D 10, 00160 Helsinki. Puh. (09) 171 414 (ti-to klo 10–15). Fax (09) 278 4765. Sähköposti: karjalansivistysseura@kolumbus.fi. Puheenjohtaja: Ritva Kivi, puh. (09) 345 4335; 050 520 2051; sihteeri: Marja Torikka, puh. 040 517 1033.

Tilaukshinnat: Kestotilaus 22 € kotimaassa ja Pohjoismaissa, 26 € muut maat. Vuosikertatilaus 24.30 € kotimaassa ja Pohjoismaissa, 28.50 € muut maat.

Ilmoitushinnat: Vuoden loppuun: Takakansi 442 €, sisäkannet II–III 406 €, ts. 1/1 s. 390 €, 1/2 s. 265 €, 1/3 s. 212 €, 1/4 s. 167 €, 1/6 s. 125 €, 1/8 s. 104 €, 1/10 s. 92 € ja 1/16 s. 80 €. Neuvottelukunta: Paavo Ahava, Paavo Harakka, Tapio Hämynen, Ville Lahelma, Laina Lahti, Valto Peiponen, Silja Rummukainen, Senni Timonen, Oskari Toivokainen ja Sakari Vuoristo.

Päätoimittaja: Sakari Vuoristo, Mäklöörinkatu 6 A 21, 15240 Lahti, puh./fax (03) 730 4075.

Sähköpostiosoite: sakari.vuoristo@pp.inet.fi

ILMOITTAMALLA TSS LEHDESS TUET KARJALAISNUORTEN OPISKELUA.

Pankkiyhteys 800015-61719

– Perustettu 1906 –

ISSN 0449-8828

Lyydin kieli on yhä uhanalainen

Itärajan takana asuvista suomalaisten kielisukulaista ovat lyydiläiset vähiten tunnettuja, salaperäisimpiä. Eikä tämä johdu heidän kansanluonteensa umpimielisyydestä – lyydiläisethän ovat avoimia ja vieraanvaraisia, vaan siitä, että nykyisestä vähemmistökansojen ja –kulttuurien renessanssijajasta lyydin heimo on jäänyt huomattavasti jälkeen.

Lyydiläisten kanta-alue sijaitsee muinaisen vesireitin varsilla Aunuksen kannaksen itäosassa. Vaikka karjalan kansan koostumuksessa lyydiläisten määrä on huomattava, lyydin kielen puhujamäärä on huolestuttavan pieni, arvioiden mukaan ehkä noin 1 000 henkeä.

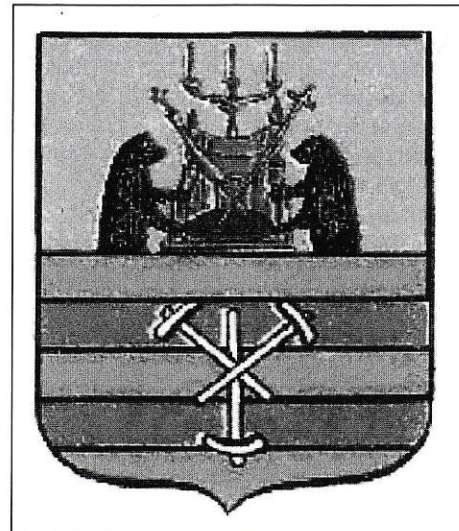
On merkittävää, että historian ensimmäinen lyydiläisaiheinen lehden teemanumero on omistettu pääasiassa Kuujärvelle, koska juuri kuujärveläiset perestroikan ajasta tähän päivään saakka ovat aktiivisimmin taistelleet oman kielensä ja kulttuurinsa häviämistä vastaan.

Jo viitisentoista vuotta sitten Kuujärvellä aloitti toi-

mintansa Pitk Randaane -perinneryhmä, lapsille järjestettiin vapaaehtoinen äidinkielen opetus koulussa, Karjalan tasavallan lehdissä julkaistiin ensimmäisiä runoja lyydin kielellä. 1993 Petroskoissa ilmestyi ensimmäinen lyydinkielen kaudokkirjallinen teos. 1995 valmistui aapisen luonnos, joka jäi kuitenkin julkaisematta.

Valitettavasti toiminta lyydin kielen ja kulttuurin säilyttämiseksi jo varhain törmäsi ongelmiin. Silloin tuli selväksi, että lyydiläisten jalo aloite tarvitsee tukea. Ensimmäinen yritys tukiseururan perustamiseksi tehtiin jo 1995, mutta unelma tuli todeksi vasta myöhemmin. Lyydiläinen Seura ry perustettiin Helsingissä 1.12.1998. Seuran tarkoituksena on tukea lyydin kielen elvyttämistä ja säilyttämistä, vaalia ja edistää lyydiläisen kulttuurin tuntemusta sekä lisätä suomalais-lyydiläistä kulttuuriyhteistyötä.

Tänä vuonna 5-vuotispäiväänsä viettävä Lyydiläinen Seura on ehtinyt tehdä aika paljon: se on tukenut lyydinkielistä ja lyydiläisai-

heista julkaisutoimintaa, tukenut lyydin kielen opetusta ja kulttuuritoimintaa, järjestänyt kursseja, teemailtoja, esitelmiä ja muita tapahtumia, kulttuurimatkoja lyydiläisalueelle ja Pitk Randaane -perinneryhmän vierailuja Suomessa, toimittanut humanitaarista apua Karjalaan ym.

Vuonna 2000 Helsingissä pidettiin Kansa vai heimo, kieli vai murre? -seminaari, jossa käsiteltiin lyydiläisten, setukaisten ja inkerikkojen yhteisiä ongelmia. Samana vuonna valmistettiin lyydiläisten edustajien osallistuminen Suomalais-ugrilaisten kansojen III maailmankongressiin. Seuran tuorein hanke oli ABC-kird' -lyydiläis-aapinen,

joka keväällä julkaistiin. Nyt suunnitteilla on lyydiläisfolklore CD-levyn julkaiseminen.

Kaikista saavutuksista huolimatta lyydin kielen tulevaisuus ei ole turvassa ennen kuin toiminta sen säilyttämiseksi saa virallista tukea Karjalan tasavallasta.

Ilman turvattua äidinkielen opetusta, tutkimustyötä, julkaisu-, lehti- ja radiotoimintaa jne. ei lyydin kieli nyky maailmassa kauan elä. Karjalan aarteisiin kuuluvan lyydiläisten kielen säilyttäminen ei vaadi paljoa: ymmärrystä vain ja yhteistyötä.

lyydikko
MIIKUL PAHOMOV
Lyydiläisen Seuran
puheenjohtaja

Miikul Pahomov

Salaperäinen lyydiläisten heimo

Lyydin synty

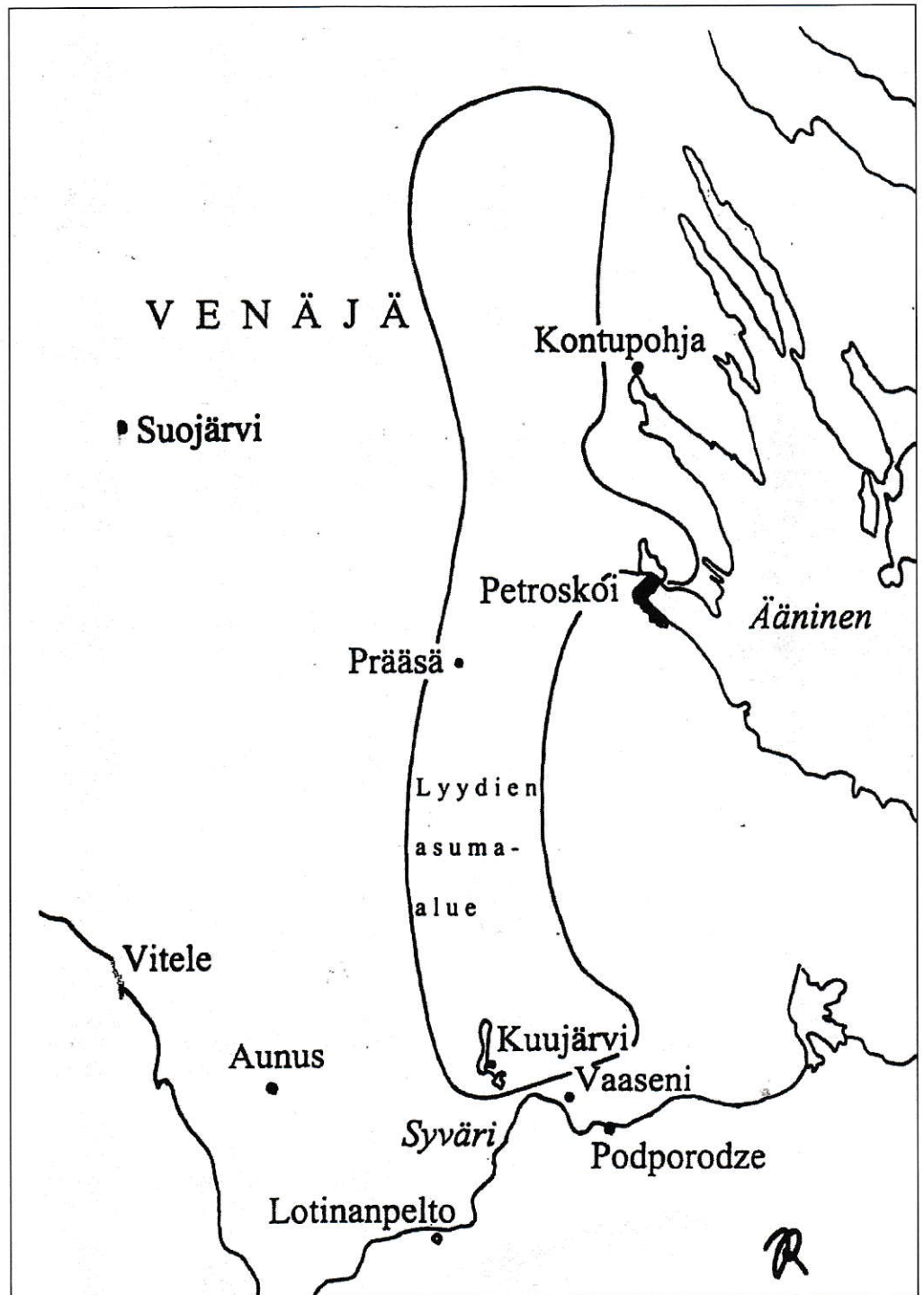
Kantasuomea puhuneen itämerensuomalaisen väestön asuinalue ulottui ensimmäisellä vuosituhannella eKr. Itämeren rannoilta kauas Peipsenjärven itäpuolelle. Pohjoisessa muinaissuomalaisten naapureina olivat kantasaamelaiset, idässä volgalaiset muinaisheimot, etelässä liettualaisten ja latvialaisten esi-isät. Joskus 500-700-luvulla sloveenit (tulevat novgorodilaiset) laskeuduttuaan etelästä Lovattia alas saavuttivat

Imajärven ja Mustajoen. Siellä sloveenit tapasivat ensimmäisiä itämerensuomalaisia, joita he rupesivat nimittämään tšuudeiksi. Myöhemmin sana kulkeutui novgorodilaisilta lappalaisille, jotka alkoivat käyttää sitä etelämpänä asuvia itämerensuomalaisia naapureitaan tarkoittaen.

Tšuudeja taas alkoi vaeltaa Olhavanjokea pitkin pohjoiseen, jonka muistona on säilynyt mm. joen keski-juoksussa sijaitsevan Tšudovon kaupungin nimi. Näitä siirtolaisia asettui Laatokan kaakkoisrannikolle, jossa 800-luvulla muotoutui muinaisvepsäläisten heimo. Sen jälkeläisiä ovat nykyiset vepsäläiset, lyydiläiset ja aunuksenkarjalaiset eli liiviköt. Muinaisvepsän ydinalue sijaitsi Olhavan ja Syvärin muodostamassa nurkkauksessa, josta se leviittyi Laatokan itärannikolle aina vanhan rajan tuntumaan, Rajakontuun, saakka. Sen takana sijaitsivat muinaisen Korelan eli Karjalan maat.

Muinaisvepsäläisten nautinta-alueet ulottuivat paljon laajemmalle ja käsittivät mittaamattomia korpimaita Laatokalta Vienanmerelle saakka ja Pinega-joelta (kantasuomeksi

Peenijoki) Valkeajärvel-

Lyydiläisten asuinalue ulottuu keskisestä Aunuksesta etelään Syvärille saakka.

le (vepsäksi *Vougedar'*). Syväriä pitkin muinaisvepsäläiset pääsivät Ääniselle, josta vesitiet kulkivat Vienanmerelle ja Zavolotšjeen, jonne he perustivat kronikoissa Taipaleentakaisen Tšuidin nimellä mainitun koloniansa. Viikingit kutsui-

vat sitä Bjarmalandiksi, jonka nimi palautuu alkumuotoon *Perämaa* samoin kuin venäläinen *Perem'*, myöhemmin *Perm'*. Toinen siirtokunta, joka sai omaperäisen nimen *Ves'* eli Vepsä, muodostui Valkeajärven seudulle, josta se kävi kaup-

paa Volgan bulgarien kanssa. Usein kronikoissa *Ves'* mainitaankin volgalaisten heimojen joukossa, merjalaisten ja muromalaisten rinnalla: "Ensimmäisiä asukkaita olivat Novgorodissa sloveenit, Polotskissa kriivitit, Rostovissa Merja,

Valkeajärvellä Ves', Muromissa Muroma" (862).

Olhavan suussa muinaisvepsän heimopesän läheisyydessä syntyi viikinkien ensimmäinen asutus nykyisen Venäjän alueella. Näille seuduille viikinkejä houkutti tulemaan sloveenien avaama kauppatie Varjageista Kreikkaan, jonka varrelle perustettiin Aldeigjuborg, Vanhan Laatokan linna. Kronikan mukaan Vanhasta Laatokasta tuli 862 varjagiruhtinas Rurikin ensimmäinen pääkaupunki. Rurikin kuoleman jälkeen (879) uuden valtakunnan keskus siirtyi Novgorodiin eli Uuteenkaupunkiin, ja sitten vuonna 882 Kiovaan. Siihen saakka kronikat tavallisesti mainitsevatkin tšuudeja heti varjagien eli rusien perässä: "Päätivät Rus' ja Tšud' ja sloveenit ja krivitsit ja kaikki..." (862).

Varjageilta muinaisvepsäläiset omaksuivat kurgaanikulttuurin, joka vallitsi heidän asuinsijoillaan Laatokkaan kaakosta ja idästä laskevien jokien varsilla 900-1200-luvulla. Pakanallisen hautaustavan lopetti kristinuskon tulo Laatokan rannoille. Kronikan mukaan 1227 Novgorodin ruhtinas Jaroslav Vsevolodovitš oli kastanut paljon Laatokan rannikon pakanoita. Juuri sinä murrosaikana lyydiläisten esi-isät alkoivatkin muuttaa pois kanta-vepsän ydinalueelta Kaakkois-Laatokalta. He kulkivat Syväriltä pohjoiseen Uslankoin- ja Vaaseninjokea sekä Äänisen länsirantaa pitkin ja ulottuivat Aunuksen kannaksen koillisosiin. Sentakia Karjalan kartalla lyydiläiskylien ketju, joka muistuttaa ilmassa liittävän linnun siipiä, on pitkä mutta kapea. Näiden asutusten nimiä lukee mm. Äänisen viidenneksen kirjurinkirjassa vuodelta 1563. Siinä esimerkiksi mainitaan kylä Giž navolok -niemellä, joka on Kuujärven lyydiksi *Hid'n'iem*, Hiidenniemi.

Äänisen luoteisrannikon lisäksi lyydiläiset asuttivat myös Äänisniemimaan, minkä todistaa mm. Kižin

(Kisasaaren) nimi. Myöhemmin tämä alue, samoin kuin Petroskoin seutu, venäläistyi täydellisesti, vaikka vielä 1800-luvulla Jallahdessa ja 1940-luvulla Lohmojassa tavattiin omaa erikoista kieltään osaavia lyydiläisiä. Lyydi on jättänyt selvän jälkensä näiden seutujen paikannimistöön ja Äänisniemen venäläismurteiden sanastoon, joissa myös paino lankeaa ensimmäiselle tavulle.

Lyydiläisten asuttamien maiden ensimmäisiä asukkaita olivat kantasaamelaiset. Sellaiset paikannimet kuin Vaaseninjoki, lyydiksi *Vuažn'end'ogi*, ja muut *vuaz*-kantaiset paikannimet juontuvat selvästi saamen sanasta *vaadž*, vaadin. Tosin nämä seudut olivat ikiajoista tuttuja lyydiläisten esisille, jotka käyttivät hyväksseen nykyisten Vienanmeren-Itämeren ja Volgan-Itämeren kanavien vesireittejä. Niin Karjalasta kuin naapurialueiltakin löytyy paljon kantavepsäläisperäisiä paikannimiä: Segozero (Seesjärvi), Puudosi (pudas), Volgoda (valkea) ym.

Kaakkois-Laatokalta tulleet muinaisvepsäläiset jättivät Syvärin ja pohjoisen Äänisen rannikolle kurgaanit, jotka ajoittuvat 900-1000-luvulle. Niinä aikoina Äänisjärven Tšolmužin lahdesa sijaitsi kokonainen tšudilaisiirtokunta, josta kahdentoista arkeologien tunteman kurgaanin lisäksi kertovat myös paikannimet: Hemina-joki (niemi, niemen), Hiž-mäki (hiisi). Mutta vanhin paikannimistön kerros on lappalaista perua: Tšolmuži palautuu saamen sanaan čoalme, salmi.

Aunuksenkarjalaisten muinaisvepsäläiset esi-isät, jotka loivat Laatokan itäisen rannan kurgaanikulttuurin, asuttivat Aunuksen kannaksen länsiosat ennen lyydiläisten muuttoa nykyisille asuinseuduilleen. Heidän kielensä jo 1000-luvulta alkaen muuttui vähitellen karjalaisvoittoiseksi luoteisesta vaikuttaneen varsinais-karjalan painostamana. Juuri liiviköt olivatkin ensimmäi-

siä karjalaisen vaikutuksen levittäjiä, joka tuli Karjalan kannakselta sekä Laatokan pohjoisrannoilta, ja jonka he välittivät edelleen lyydiläisten muinaisvepsäläiseen puheeseen. Novgorodin ja Ruotsin välisen Pähkinäsaaren rauhan (1323) solmimisen jälkeen osa varsinais-karjalaisia muutti ruotsalaisille jääneiltä seuduilta Keski-Karjalaan, Sununjoen ja Seesjärven väliseen maastoon. Näiden tulokkaiden vaikutuksesta muodostuivat pohjoislyydiläiset murteet, joiden puhujat joutuivat läheisiin kosketuksiin varsinais-karjalaisten kanssa.

Samanaikaisesti nykyiseen Karjalaan, Äänisjärven lounaisrannikolle, tulivat Äänisen vepsäläiset, mutta jouduttuaan hyvin varhain eristykseen lyydiläisalueesta he eivät saaneet tuntea mitään merkittävää karjalan vaikutusta ja säilyttivät kielenä melkein alkuperäisessä muodossa.

Näin ollen lyydiläisten puhuma kielimuoto, joka palautuu Laatokan kaakkoisrannikon 800-1200-luvun kantavepsään, oli muodostunut lännestä ja pohjoisesta Aunuksen kannaksen itäosaan ulottuneen karjalaisvaikutuksen tuloksena, mikä alkoi 1200-1300-luvulla.

Lyydin kieli

Lyydiläisten kieltä, josta he itse käyttävät nimityksiä (translatiivi) *l'üüd'ikš* ja *l'üüd'ikiel'*, puhutaan Karjalan tasavallassa Aunuksen kannaksen itäosissa. Lyydin kieliasemasta ei ole täydellistä yksimielisyyttä. Tavallisesti puhutaan lyydiläismurteista pitäen niitä karjalan ja vepsän sekamurteistona, mikä käsitys perustuu siihen, että lyydi on syntynyt karjalan vaikuttaessa muinaisvepsään. Toisaalta lyydiä pidetään myös karjalan kielen kolmantena päämurteena.

Olisi kuitenkin osuvampaa käsitellä lyydiläismurteita erillisenä itämerensuomalaisena kielenä sen kieliopillisten ominaisuuksien perusteella, joita ei siinä ko-

konaisuudessa tavata karjala-aunuksessa eikä vepsässä. Sellaisia lyydin äänneopillisia ominaisuuksia ovat mm. diftongisaatio ensimmäisessä tavussa (esim. *mua* 'maa', *piä* 'pää'), kvantitatiivinen astevaihtelu (esim. *hukkad* : *hukad* 'sutta, sudet'), kvalitatiivinen astevaihteluttomuus (esim. *pada* : *padan* 'pata, padan') sekä soinnillisten klusiilien esiintyminen kolmannen tavun alussa (esim. *magedad*, 'makea, makeat').

Lyydin kieli koostuu kolmesta päämurteesta: Kuujärven lyydistä (Aunuksen piirissä), keskilyydistä (Prääsän piirissä) ja pohjoislyydistä (Kontupohjan piirissä) sekä kolmesta murre-arekkestä, jotka ovat nykyään jo kuolleita: Järventa-kuisesta, Lohmojasta ja Saavan Prääsästä. Murre-erot johtuvat suureksi osaksi kumpaankin päämurteeseen vaikuttaneen karjalaisen kielimuodon laadusta ja riippuivat sen vaikutuksen voimakkuudesta. Näin pohjoislyydi on saanut vaikutteita eteläkarjalasta, kun taas keskilyydiläiset murteet aunuksista eli liivistä. Kuujärven lyydissä, johon aunukselaismurteiden vaikuttaminen oli suhteellisen lievä, on vepsäläispohja säilynyt parhaiten. Varsinkin pohjoislyydyssä on myös runsaasti alamurteita.

Tarkkojen tilastotietojen puutteesta on lyydin kielen puhujamäärä vaikeasti arvioitavissa, mutta se ei todennäköisesti ylitä 3 000 hengen rajaa, joka on noin 30 pros. Karjalassa asuvien lyydiläisten määrästä.

Vanhin tunnettu lyydin-kielinen muistomerkki on 1600-luvun alulle ajoitetun käsikirjoituksen yksitoista loitsua. Tekstien kirjoittajina pidetään Jallahden kuuluisia kansanparantajia Grigori Merkuljevia ja Kuzma Feodorovia. Nämä lyydiläiset shamaanit ovat onnistuneesti parantaneet Venäjän tsaarreja. Palkkioksi he ja heidän jälkeläisensä saivat vapautuksen maaveroista. Erään perimätiedon mukaan kansanparantajat ovat hoitaneet

Boris Godunovin jalkahaa-voja, joka voi jotenkin liittyä heidän kotikylänsä nimeen *D'allah'*, Jalkalahti. Kielellisesti loitsut kuvastavat eteläkarjalan vaikutusta lyydin vepsäläisphajaan. Yksittäisiä lyydiläisiä paik- ja henkilönimiä löytyy myös vanhoista venäläisistä asiapapereista.

1908 Pietarissa oli painettu ensimmäinen lyydin kielen sanakirja, jonka opettaja Mihail Georgijevski on laatinut keskilyydin Pyhäjärven murteesta. Sanakirjan toimittajana oli akateemikko Filipp Fortunatov, joka kirjoitti myös sen alkusanat. Fortunatov, jota pidetään Venäjän indoeurooppalaisen vertailevan kielentutkimuksen perustajana, sai viimeisen leposijansa lyydiläisessä Kossalmen kylässä. Georgijevskin sanakirjaan sisältyvä rippikysymysten käännös on ollut samalla ensimmäinen hengellisen tekstin lyydinnös, mutta vasta 1999 lyydiläiset saivat ensimmäisen omakielisen hengellisen kirjan. *D'umalan Poig* (Jumalan Poika) -niminen lukemisto sisältää raamatun kertomuksia, rukouksia, jumalankäskyjä ja hengellisiä runoja, joiden lyydintäessään ja kirjoittaessaan kirjan tekijä on yhdistänyt lyydin kolme päämurretta yhtenäisen kirjakielen luomiseksi.

Lyydin kielen tutkimuksen alkuviehkana pidetään vuotta 1845, jolloin D. E. D. Europaeus runon- ja sanastonkeruumatkallansa tutustui Päljärven ja Prääsan lyydiläisiin. Prääsässä Europaeus merkitsi muistiin ”Sepoi Ilmorin starinan” eli sadun, jonka hän julkaisi Suomettaressa 1847. Pertti Virtarannan mukaan se on varhaisin julkaistu lyydinkielen näyte. 1872–1873 Kielettäressä oli julkaistu ensimmäinen tutkielma lyydiläismurteista siihen liittyvine kielennäyteinne Wepsän pohjoiset etujoukot. Sen tekijänä oli Arvid Genetz, joka 1871 keräsi kieliaines-ta Pyhäjärveltä, Vuitanalta, Munjärveltä ja Sununsuusta. Lyydiläinen kielialue on tul-

lut tarkemmin tunnetuksi myöhemmin, jolloin 1909 Juho Kujola suoritti perusteellisen tutkimusmatkan lyydiläisiin kyliin. Kujolan kuvauksia lyydiläisistä ja heidän kielestään oli julkaistu mm. Karjalan kirja ja Suomen suku -julkaisuissa. Lyydin kieliaineiston karttuessa seuraavina vuosikymmeninä ilmestyivät Lyydiläisiä kielennäyhteitä -kokoelma (1934) ja Kujolan toimittama laaja Lyydiläismurteiden sakirja (1944).

Vuosina 1946 ja 1950 näki valon hyvin merkittävä Aimo Turusen kaksiosainen Lyydiläismurteiden äännehistoria, jonka aineiston tekijä keräsi 1942-1944. Samoin viime sodan aikana lyydiläisalueelta saivat tutkimusaineistonsa poimituksi mm. paikannimistön tutkija Viljo Nissilä ja kansanrunouden tutkija Lauri Simonsuuri (ent. Laiho). Myöhemmin ilmestyivät Pertti Virtarannan laaja sarja Lyydiläisiä tekstejä (1963-1984) ja Haljärven lyydiläismurteen muoto-oppia (1986), joiden aineiston tekijä talensi Ruotsissa Haljärven lyydiläiseltä Stefan Huotariselta. Feodor Pahomovilta eli Obraman Fedjuulta 1958 Petroskoissa äänitettyjä ensimmäisiä Kuujärven kielennäyhteitä Virtaranta julkaisi Lähisukukielten lukemistossa (1967).

NL:n tiedeakatemian Karjalan filiaalissa Petroskoissa lyydiä on tutkinut mm. Nikolai Bogdanov, jolta mm. 1947 ilmestyi artikkeli Kuujärven refleksiivikonjugaatiosta, jossa hän kertoo suunnittelevansa monografiaa tästä mielenkiintoisesta murteesta. Bogdanovin aikomus ei ole kuitenkaan toteutunut, mutta hän on kerännyt edustavan aineiston Kuujärven murteesta: sanastoa ja kielennäyhteitä. Samassa laitoksessa on toiminut lyydiläismurteiden tutkija Aleksandr Barantsev, jonka tunnetuimpia teoksia ovat lyydin fonologiaa käsittelevä *Fonologitšeskije sredstva ljudikovskoi retši* (1975) ja Peltosen tekstikokoelma *Obraztsy ljudikovs-*

koi retši (1978), jonka aineiston tutkija nauhoitti äidiltään.

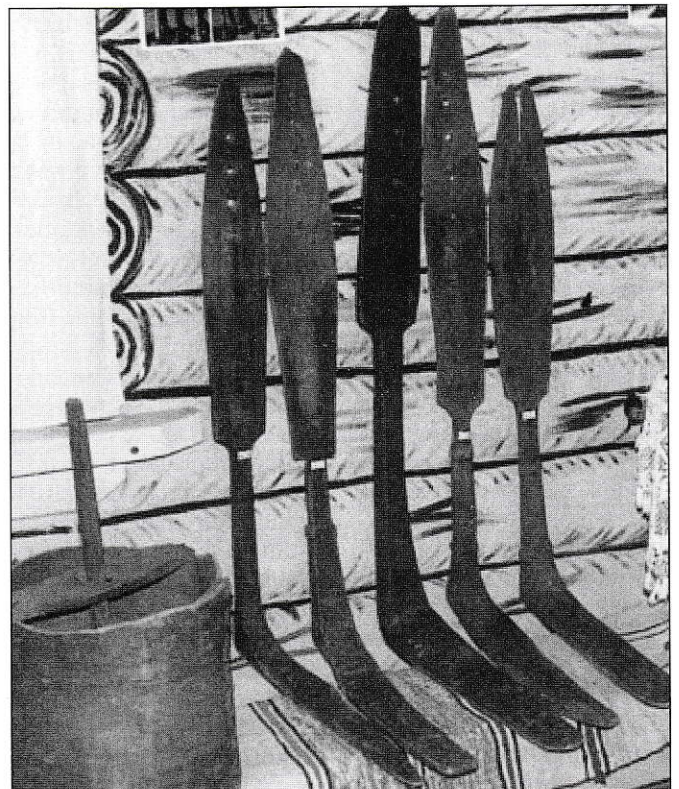
Barantsevin keräämät Kuujärven ja Tiudian kielennäyhteet julkaistiin Karjalan tiedekeskuksen ja Joensuun yliopiston yhteisessä kokoelmassa *Näytteitä karjalan kielestä* 1994. Lyydiläisalueella kerätty sanastoaineisto kuuluu mm. ns. Bubrihin kartastoon ja Itämerensuomalaiseen kielikartastoon. Lukuisista petroskoilaisten tutkijoiden matkoista mainittakoon mm. Maija Pahomovan ja Unelma Konkon produktiivisen kansanrunouden keruumatkan Kuujärvelle 1964.

Rakkaus omaan äidinkieleen on inspiroinut myös itse lyydiläisiä tallentamaan erilaista kieliaineistoa. Prääsälinen Anna Samsonova oli tallentanut ja lähettänyt lähes 1 000 lyydiläistä sananlaskua ja sanontaa NL:n tiedeakatemian Karjalan filiaalisiin kokoelmiin. Tutkija Grigori Makarov julkaisi 1971 Samsonovan keräämiä sananlaskuja *Suomalais-Ugri-laisen Seuran Aikakauskirjassa*. Kuujärven Joensuun kylässä syntynyt Obraman Fedjuu kirjoitti muistelmia omalla murteella ja pani muistiin kuujärveläisiä sa-

nanlaskuja, joita on julkaistu Karjalan Heimo -lehdessä 1993. Obraman Fedjuun tytär, kemian insinööri Lilja Pahomova laati vv. 1961-1964 Kuujärven sanakirjaa (A-K -kirjaimet), joka tekijän kuoleman jälkeen valittavasti katosi. Lyydiläistä kansanrunoutta keräsi myös Kuujärven koulun opettaja Lidia Potašova. 1995 hän on laatinut Zaitsevan - Mullosen vepsän kielen Abekirjaan (Petroskoi 1991) pohjautuvan Kuujärven lyydin aapisen, joka on jäänyt julkaisematta. Kirjoituksia, runoja ja kansanrunoutta lyydiksi julkaistiin mm. karjalankielisessä lehdessä *Oma Mua* (vuodesta 1990 alkaen).

”Lyydiläisten lintukoto”

Lyydiläiset eli lyydiköt ovat asuneet noin 200 km pitkällä ja enintään noin 30 km leveällä alueella Aunuksen kannaksen itäosassa. Lyydiläisalueen eteläisessä kolkassa sijaitsee Kuujärven Paloniemi ja pohjoisessa Palolampi. Hajanainen sijainti ja eristyisyys heimolaisilta ovat olleet syynä, ettei lyydin heimo kohonnut tiiviseksi itsenäiseksi kansak-

Viisi erilaista kuosalia eli kehräpuuta.

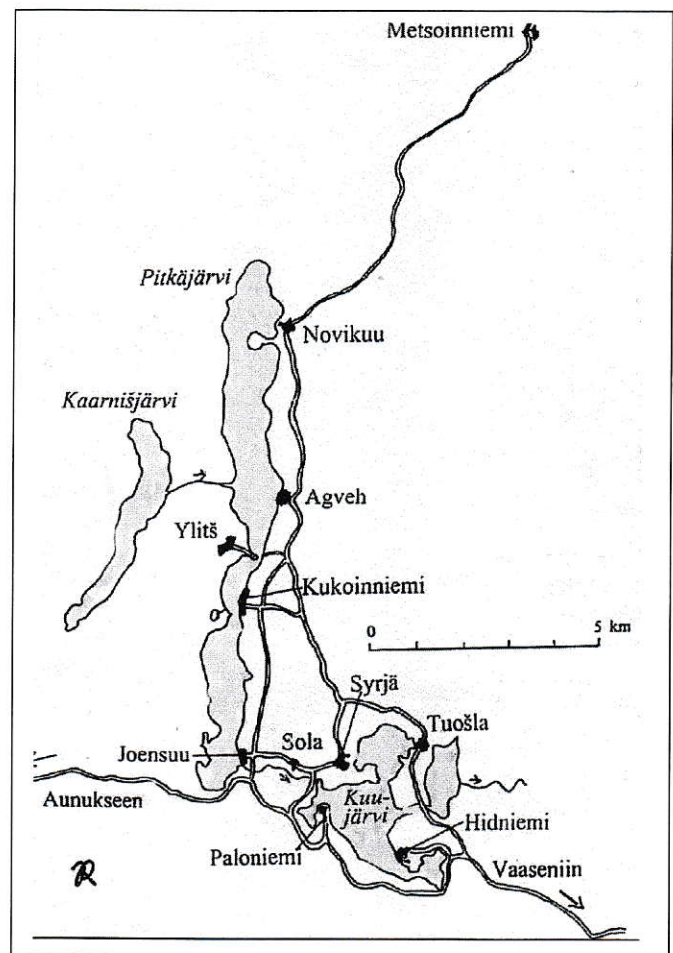
si, vaikka vielä viime vuosisadan alussa (1905) heitä asui yli 10 000 henkeä Aunuksen kuvernementin Vaasenin, Pyhäjärven, Suojun, Munjärven ja Kontupohjan kunnan 79 kylässä kaupunkilaisia lukuun ottamatta.

Sota, repressiot, siirto kolhooseista sovhooseihin ja sitä seurannut kehityskelvottomiksi katsottujen kyläen tyhjentäminen johti lyydiläiskyläiden häviämiseen ja lyydiläisten joukkomuuttoon uusiin asutuskeskuksiin ja kaupunkeihin. Tämä ja myös se, että ”venäläinen kansallisuustilasto on aina yhdistänyt lyydiläiset karjalaisiin” (E. V. Ahtia), vaikeuttaa heidän tarkan lukumääränsä laskemista. Vv. 1963-1966 lyydiläiskylissä kieliaineistoa kerätessään Barantsev laski lyydin puhujia olevan enintään 6 000 -7 000 henkeä.

Nyt tämäkin lukumäärä on vähentynyt ainakin puoleen, mutta mukaan laskien myös ne, jotka eivät osaa lyydin kieltä, lyydiköitä asuu Karjalan tasavallassa noin 10 000. Tämän luvun on aikoinaan esittänyt Pertti Virtaranta ja sen hyväksyy myös Barantsev. Synnyin-

seudullaan lyydiköitä tavataan tasavallan Aunuksen, Präsän ja Kontupohjan piirien kylissä. Jokin määrä lyydiläisperäisiä asuu Karjalan ulkopuolella: entisen NL:n muilla alueilla, Suomessa ja Ruotsissa.

Kysyttäessä kansallisuutta lyydiläiset vastaavat eri tavalla kysyjän käyttämän kielen mukaan. Kun kysytään venäjän kielellä, jota tavallisesti käytetään tilastokyselyissä, vastaus on *karel*, karjalainen, mutta omalla kielellä *l'üüd'ikoi* tai *l'üüd'ilain'e*. Kansan käsityksen mukaan nimitykset ovat synonyymeja, vaikka *karjala*-sanue, jonka asemesta käytetään *lyydi*-sanuetta osoittamaan omaa kansallisuutta ja kieltä, on monissa lyydiläismurteissa tuntematon. Pohjoisnaapureitaan eteläkarjalaisia lyydiläiset nimittivät lappalaisiksi ja lännessä asuvia liiviköitä aunukselaisiksi. Karjalaiset taas kutsuvat lyydiläisiä vepsäläisiksi ja heidän kielensä vepsäksi, josta itse lyydiläiset eivät paljon pidä, vaikka lyydin kieli polveutuukin muinaisvepsästä. Lyydiläisalueen etelä- ja itäpuolella asunut venäläisvä-

estö on aikoinaan nimittänyt lyydiköitä kaivanoiksi ja tsuudeiksi kuten myös vepsäläisiä. Näin eräässä Aunuksen kuvernementin

kanslian Kuujärven pogostan lyydiläisiä koskevassa asiakirjassa vuodelta 1856 lukee, että sen asukkaat ”syntyperältään kuuluvat

Kuujärven pieni museo – käymisen arvoinen kohde

Kuujärven keskuskylässä toimi pieni kansatieteellinen kotiseutumuseo, joka on perustettu runsaat kymmenen vuotta sitten. Sen kokoelmiin kuuluu varsin edustava valikoima vanhaan talonpoikauskulttuuriin kuuluvaa esineistöä, rukeista maataloustyökaluihin saakka. Museossa on myös esillä käsitöitä, kirjallista materiaalia sekä valokuvia.

Museo sijaitsee kylän pohjoispäässä entisen päiväkodin tiloissa. Entinen museo, paljonkin nykyistä suurempi, oli aiemmin Syrjän ja Paloniemen välillä vanhassa koulussa. Rakennus paloi ja näin tuhoutuivat myös arvokkaat museoesineet, Väinö Pahomov kertoo.

Museota Kuujärvelle suunniteltiin jo suomalaisai-

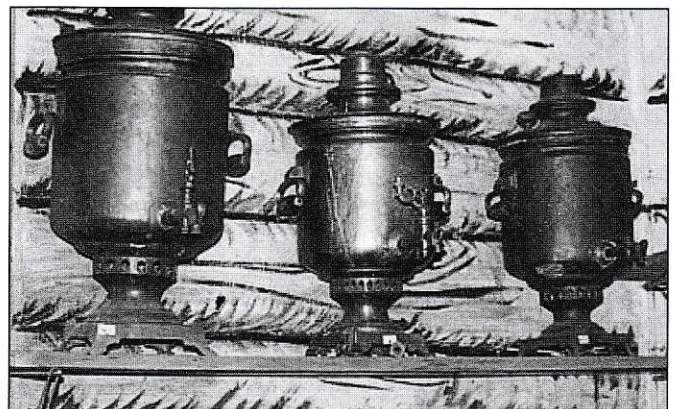
kana. Kiertokirjeessään alueen kantasuomalaisille lokakuun lopussa 1942 aluepäällikkö, luutnantti **K. O. Kohlainen** ilmoitti, että tarkoituksena on perustaa Joensuun kylään Kuujärven lyydiä kotiseutumuseo, ja toivoi, että sotilashallinnon virkailijat kansan keskuudessa liikkueensa pitäisivät silmällä soveliaita esineitä.

Erikoisesti kysymykseen tulivat mm. lyydiä kotiteollisuuteen kuuluvat esineet, kuten värttinät, rukkit, kangaspuut jne., vanhat työkalut, kudonnaiset ja käsityöt sekä kalastukseen ja metsästyksen liittyvät esineet kuten verkot, nuotat, tuulastimet, aseet, ansat, loukut. Myös maatalouteen kuuluvia työkaluja, auroja, kuokkia, lapiota ym. toi-

vottiin uuden museon kokoelmiin.

Kirjelmässä todettiin vielä, että museon perustamisella on epäilemättä suuri merkitys Suomen heimon uloimpana etuvarustuksena

eläville lyydeille. – Kun sota vielä jatkui puolisen vuotta, esineitä saatiin kokoon, mutta museo jäi vaille virallista perustamista. – SV

Vanhojen samovaarien rivistöä.

tsuudilaiseen heimoon, jonka kieli huomattavasti erottuu aunuksenkarjalaisten kielestä.” Vanhat lyydiläiset tajusivat kieltensä erikoisuutta karjalaismurteiden ja vepsän suhteen, kun sanoivat: “En puhu vepsää enkä karjalaa, puhun lyydiä”.

Lyydikköjen heimoalue, Lyydinmaa, on kaunis maisemiltaan eikä syyttä Martti Haavio kutsunut sitä “lyydiläisten lintukodoksi” ja Lauulun Kuujärvestä runoillut Yrjö Jylhä suunnitteli innoissaan taiteilijasiirtolan perustamista Kuujärven Paloniemeen. Sama Paloniemi myös pilvisenä marraskuun päivänä kuullosti Olavi Paavolaisesta “harmaan värin sinfoniaalta”. Sodan jälkeen Kenjärven rannoilla kuvattiin Sampo-elokuva, jonka kunniaksi yksi Kossalmen kallioista sai nimekseen Sampovuori.

Luonnonkaunis kotiseutu ei voinut olla inspiroimatta lyydiläisiä rounouteen. Heidän keskuudessa ei ainstaan seipetty “pitkiä” ja “lyhyitä” pajoja eli lauluja, vaan myös laulettiin aitoja kalevalanaiheisia runoja. Sellaisen *sepuoi Ilmallisesta* kertovan runon Partanien runonlaulaja Kateriina Turu esitti Nikolai Leskoville. 1893 Leskov julkaisi tämän runon, joka osoittautui kaikista tunnetuista kalevalamittaisista runoista pisimmäksi. Peltoisessa asui kuuluisa Gordejevien runonlaulajasuku, jonka patriarkka Kostin Gordii Häkki lauloi 1871 Boreniukselle.

Yhä elävä loitsu- ja itkuvirsiperinne kertoo lyydiläisen kansanrunouden muinaisista juurista. Tunnetuimpia lyydiläisiä itkijänaisia oli Anna Tšesnakova Pyhäjärveltä. 1966 ja 1968 akateemikko Pertti Virtaranta kävi nauhoittamassa hänen tarinoita ja itkuvirsia, jotka julkaistiin 1994 Virtarannan Lyydiläisiä tekstejä – sarjan 6. osana. Anna Tšesnakova oli ensimmäinen itäkarjalainen perinteentaitaja, jolle 1967 myönnettiin Kalevalaseuran tunnustuspalkinto. Myös Suopohjan kylässä syntyneeltä Anisja Vattšijevalta

on tallennettu paljon lauluja, tarinoita, itkuvirsia ja sananparsia. Toukokuussa 1939 Anisja Vattšijeva, joka oli itse luova runonlaulaja, hyväksyttiin SNTL:n Kirjailijaliiton jäseneksi.

Jos katsotaan Karjalan tasavallan turistikarttaa, niin kohta huomataan, että melkoinen osa sen tunnettuja nähtävyyksiä sijaitsee lyydiläisten historiallisilla mailla. Siellä nousivat Petroskoin ja Kontupohjan kaupungit. Siellä kuuhuu Kivatsun koski, jota ylisti runoissaan kuuluisa Gavriila Deržavin. Kivatsun kuva aikoinaan korosti Karjalais-suomalaisen SNT:n virallista vaakunaa. Siellä oli Pietari Suuren käskystä avattu Venäjän ensimmäinen Martsyalnyje Vody -parantola 1719, jonka parantavasta mineraalilähteestä ilmoitti viranomaisille Viitanan lyydiläinen Iivan Rebojev. Talvipalatsiin, lisäksi kirkkoon ynnä muihin Pietarin kauneimpiin rakennuksiin käytettiin Tiudian lyydiläistä marmoria. Kižin saaren kirkot ilmestyivät pyhälle saarelle, jolla muinaisaikoina ”kižasivat” lyydikköjen pakanalliset esi-isät puhumattakaan siniaaltojen ja valkopurjeiden perään kutsuvasta valtavasta Äänisestä, Lyydin merestä...

Tuohuz ikkunas

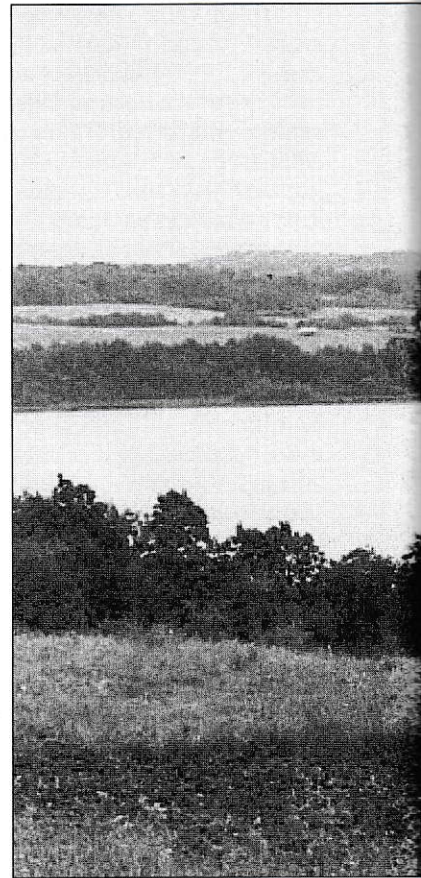
Ensimmäinen lyydinkielinen kaunokirjallinen kirja, joka ilmestyi Petroskoissa 1993, sai toiveikkaan nimen Tuohuz ikkunas (Tuohus ikkunalla). Se merkitsee sitä, että lyydiläiset eivät menettäneet uskoaan heimonsa ja uhanalaisen kielensä tulevaisuuteen. Tosin lyydiläisten tähänastisiin kulttuuri-saavutuksiin kuuluu vain muutaman kirjan julkaiseminen, Pitk Randaane -perinneyhjän toiminta ja vapaaehtoinen lyydin kielen opetus, joka on aloitettu ainoastaan Kuujärven koulussa. Äidinkieltä puoltaja Lidia Potašova joutuu opettamaan lyydiläisiä lapsia ilman tarvittavaa opetusmateriaalia. Kun Arizonan yli-

opistossa Euroopan uhanalaisten kielten opetusta ja eloonjäämistä tutkiva Uldis Balodis kyseli lyydin kielen opettamisesta Karjalan tasavallassa, ei Lidiällä ollut paljon kerrottavaa...

Lyydin kieli ja lyydiläinen kulttuuri ovat jääneet kokonaan pois Karjalan kansallisten vähemmistöjen elvyttämisen ohjelmista, vaikka tätä työtä ohjataan tasavallan pääkaupungista Petroskoista, jonka alueen alkuasukkaita ovat nimenomaan lyydiläiset. Lyydin kieli on jätetty syrjään sekä opetuksesta että kulttuurin kehityksestä siitä huolimatta, että jo kymmenisen vuotta sitten on julistettu, että Karjalassa asuvien kansallisten vähemmistöjen kehittäminen tulee tapahtua kaikilla suomensukuisilla kielimuodoilla. Kun toisia suukielisiä elvytetään, lyydi tekee kuolemaa.

Lyydin kieli ei kuulu Petroskoin yliopiston, opettajakorkeakoulun eikä lyydiläisalueella toimivien peruskoulujen opetusohjelmiin. Lyydin kielen oppikirjoja ei ole laisinkaan. Aapisen tekeminen sekä kaunokirjallisuuden kirjoittaminen ja hengellisen kirjallisuuden kääntämistyö eivät saa mitään tukea. Lyydiä ei myöskään käytetä Karjalan kansallisessa lehdistössä, radiossa eikä televisiossa. Lyydin kieltä ja kansanperinnettä ei enää tutkita Karjalan tutkimuslaitoksissa.

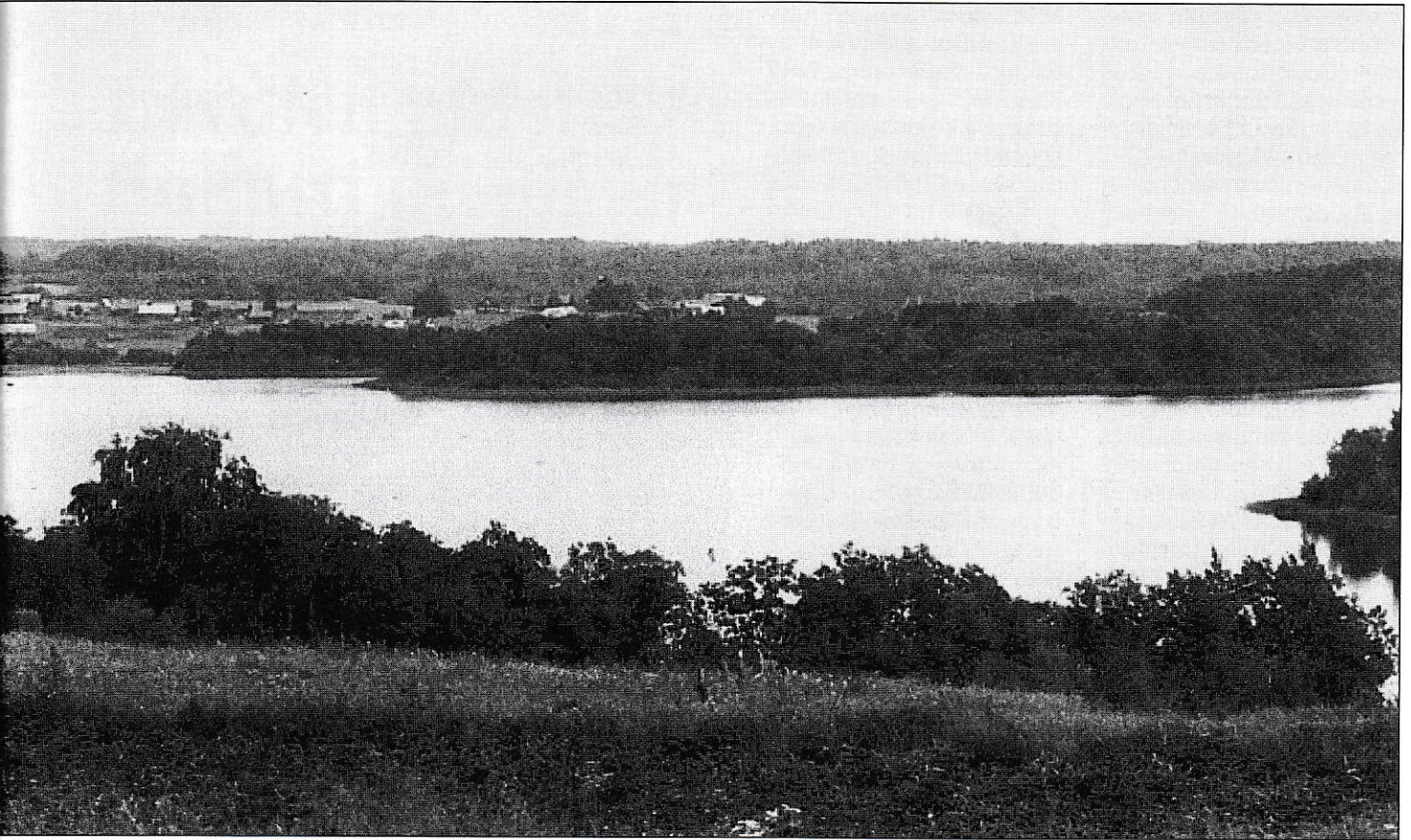
”Ovatko lyydiköt toisen sortin karjalaiskansaa...?” kysyvät myös rehelliset aunuksenkarjalaiset (ks. Carelia 7/97, s. 70). Siltä tuntuu, koska 1995 laadittu lyydin-kielinen aapinen ABC-kird’ on jäänyt pois julkaisuluettelosta. Siltä tuntuu, kun Venäjän etevin lyydin kielen tutkija on saatettu liian kii-reesti eläkkeelle. Hän opettaa nyt suomea peruskoulussa, ja hänen arvokkaat tutkielmansa ja kielennäytteensä ovat julkaisematta. Siltä tuntuu, kun lyydiläisissä kouluissa äidinkielen asemesta opetetaan joko vieraita karjalaismurteita tai ei opeteta lainkaan suomensu-

kuisia kieliä. Tai sitten kehotetaan opettajaa lopettamaan kymmenen vuotta kestänyt lyydikielinen opetus.

Kun Raamatunkäännösinstituutille (RKI) ehdotettiin 1997 Jeesuksen elämän käännösversiota lyydin kielellä (lyydiksi ei aikaisemmin ollut käännetty hengellisiä tekstejä), RKI kävi siihen tutustumatta puhelintuotteluja Petroskoissa toimivan käännösryhmän kanssa, minkä jälkeen se antoi kielteisen vastauksen. RKI perusteli sen ”mahdotomuudella syventyä eksegeettiseen tarkistukseen voimavarojen puutteessa”. Piipliaseura ei antanut mitään vastausta. Nämä järjestöt kuitenkin avustavat evankeliumien käännöstystä suosituilla aunukselaismurteella, jolle hengellisiä tekstejä on käännetty vuodesta 1804 ja jolla kaikki neljä evankeliumia oli julkaistu jo 1900-luvun alussa: Matteus - 1913, Markus - 1919, Luukas - 1912, Johannes - 1914 ja 1921.

Jos näin jatkuu, lyydin

Näköala Syrjän kylältä Kuujärvelle, taustalla Tuosla. (kuva: SV)

kieli voi kuolla jo lähitulevaisuudessa. Jonkin vuosikymmenen kuluttua voi vain selailta Juho Kujolan Lyydiläismurteiden sanakirjan ja Pertti Virtarannan Lyydiläisten tekstien sivuja ja ajatella itsekseen: ”Merja, muroma, lyydi - sammuneet sukukielemme...”

Häviäminen vakavasti uhkaa myös lyydiläistä kulttuuria, jonka tilanne syrjäseudulla sijaitsevilla lyydiläiskylissä vain pahenee. 1990-luvun alussa Kuujärvellä silloisen vieraspaikkakuntalaisista - ”tulentahisista” - koostuneen pitäjän johdon päätöksestä oli traktoreiden telaketjuin tasoitettu ja kynnetty pelloksi 1500-luvulta tunnettu Syrjän kalmismaa. Kuolleiden lyydiläisten patriarkkojen luurangot oli barbaarisesti kaivettu maasta ja häväisty. Rikollisessa teossa ei ollut edes järkeä, koska kaksi kolmannesta Kuujärven sovhoosin entistä peltomaata oli silloin käyttämättöminä. Samalla Syrjän kalmismaalla vanhastaan sijaitsi Äänisen viidenneksen kirju-

Syrjän kylän tuhotulla kalmismaalla kesällä 1994. Toimittaja Yrjö Rouhe tutkijassa lyydiläispatriarkkojen häväistyjä maallisia jäänteitä; opettaja Lidia Potašova suree tapahtunutta. (kuva: Miikul Pahomov).

rinkirjassa vuodelta 1563 mainittu suurmarttyyri pyhän Georgioksen kirkon paikka ja Yrjö Jylhän runossa Laulu Kuujärvestä ylistetyt karsikkokouset. 1823 Kuujärven seurakunnan varoilla rakennettu viimeinen Georgioksen kirkon rakennus on tuhoutunut tulipalossa jo ennen viime sotia.

Nykyään Kuujärvellä ei ole pienen pientäkään toimivaa rukoushuonetta. Muutama vuosi sitten poltettiin viimeinenkin tsasouna, joka seisoi viittisen kilometrin päässä pitäjän keskustasta autioituneessa Agvehen kylässä. Tämä puusta rakennettu Sviisoin eli Ristin

Ylentämisen tsasouna kuului Karjalan arkkitehtuuriin muistomerkkeihin. 1845 Kuujärven seurakunnan kirkonkirjan kirjoittaja ei osannut edes kertoa sen rakentamisvuotta.

Lyydiläiset ovat Karjalan tasavallan kansallinen vähemmistö, jonka oikeudet oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen kuuluvat heidän ihmisoikeuksiinsa. Näiden toteuttamiseksi Lyydiläinen Seura ry on kehittänyt seuraavan suunnitelman, joka esitettiin mm. Suomalais-ugrilaisten kansojen III Maailmankongressissa.

Uhanalaisen lyydin kielen ja lyydiläisen kulttuurin säilyttämisen ja kehittämisen suunnitelma

1. Lyydiläisiä tulee käsitellä kansallisena vähemmistönä, jonka kieli on kaikista Karjalan tasavallan alkuasukkaiden puhumista kielistä uhanalaisin. Nykyajan oloissa lyydin kieli ei voi säilyä ilman virallisten järjestöjen tukea.

2. Lyydiläisalueella sijaitseviin kouluihin on otettava säännöllinen lyydin kielen opetus. Lyydin kieltä on opettava myös päiväkodeissa.

3. Petroskoin yliopistossa ja opettajakorkeakoulussa on opettava lyydin kieltä opettajien, tutkijoiden ynnä muiden lyydin kielen asiantuntijoiden valmistamiseksi.

4. Lyydin kieltä ja lyydiläistä perinnekulttuuria on tutkittava Karjalan tiedekeskuksessa, minkä vuoksi sinne on saatava asianomaiset specialistit.

5. Lyydin kieltä on käytettävä Karjalan kansallisessa lehdistössä ja radiossa. Tämän aloittamiseksi pitäisi saada vapaaehtoisia kirjeenvaihtajia lyydiläisalueen suurimmista asuinpaikoista, esim. Kuujärveltä, Pyhäjärveltä ja Munjärven Lahdesta.

6. On tehtävä ja julkaistava lyydin kielen aapinen, sanakirja ja oppikirjat.

7. On tuettava lyydinkielisen kaunokirjallisuuden tekemistä ja julkaisutoimintaa.

8. On annettava tukea lyydiläisten kulttuuriselle harrastustoiminnalle. Karjalan tasavallan kulttuuritapahtumia suunniteltaessa on otettava huomioon maa- seudulla toimivat lyydiläiset perinneryhmät.

9. On autettava lyydiläisten hengellisen elämän elpymistä, jonka vuoksi pitää järjestää Raamatun kääntämisen ja julkaisutoimintaa sekä kirkollisten rakennusten rakentamista ja kunnostamista lyydiläisissä kylissä.

10. Kansallisena kielivähemmistönä lyydiläisille on taattava oma edustusto kaikissa huomattavissa suomalais-ugrilaisten kansojen foorumeissa. Valitettavasti tähän kongressiin yksikään lyydiläinen ei ole saanut virallista kutsua.

11. Pyydämme kunnioittavasti Suomalais-ugrilaisten kansojen Maailmankongressia valvomaan lyydinkielisen vähemmistön oikeuksien toteuttamista.

Voiko pienellä tuohuksella virittää lyydiläiskulttuurin ahjon tulen, näyttää tulevaisuus.

It'ku tütres

(Aleksandra Fomina (s. 1889, Sjola)

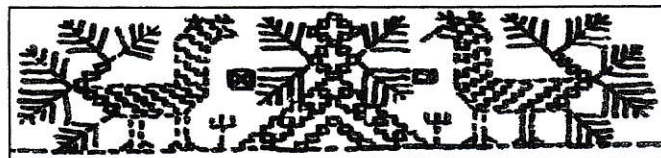
- 1 Sula siä d'o minun tütüt,
Kuoliid siä d'o aigaažesti,
Kaks'küment d'o vuodutt oli.
Vuotiin miä sinus i d'o leibad palaažen,
- 5 Vuotiin miä sinus d'o sobaažen.
En i d'o voinu miä sinus da vuotta,
Kuoliid siä d'o aigaažesti.
Olnob ku sinun i d'o vol'aane,
Tule d'o siä minun ke paginale,
- 10 Roskažid siä omad d'o obidaažed.
Kut i miä d'o sinun ke da en.
Kaik d'o miä siliu roskažin,
Kaik d'o miä siliu da sanun,
- 15 Kaik d'o kručinaažed da abidaažed.
Spruaviin miä siliu d'o i murginaažen,
Kut d'o siliu da prijatno liinob.

Hüviinik miä siliu zagotoviin

Ili miä d'o pahuun siliu?

- 20 Siä d'o roskažid d'o sille ilmale,
Mida siliu d'o miä sanuin,
Mida miä siliu d'o lugiin.

Äänittäneet Maija Pahomova ja Unelma Konkka kesäkuussa 1964 Kuujärvellä. Litteroinut *Miikul Pahomov*

LÜÜDIN KIEL'

Kirj. Miikul Pahomov

*Oma armaz LÜÜDIN KIEL',
Siä oled hengiis meil,
Kuulud vahnas derein'as
Ristikanzan paginas.*

*Hät'ken sindaa piekstihe,
Vilus vedes pestihe.
Ka ed ole kulunu,
Ve ed ole sulanu.*

*Lapsed! LÜÜDIKS' pagiškät,
Algat vaa unohtagat:
Kuni kuulub oma kiel',
Sini eläb rahvhan miel'!*

Runo on lyydiläisaapista ABC-kird' (Lyydiläinen Seura, Helsinki 2003)

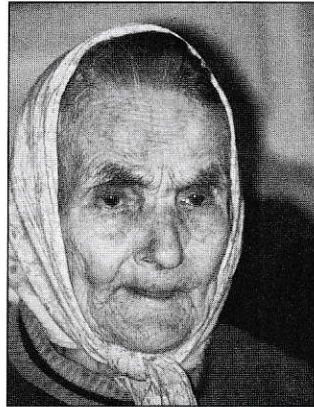
Anna Bezubikovan esimerkki velvoittaa

Lyydien pidettävä tiukasti puoliaan

”Ken on pohatta, a sille kattase paremba. Myö eldimme kuin koirad. Elgendäd sie? Lapsii kasvatim, nygyhe unohdetuhe.“

87-vuotias **Anna Bezubikova** on kuin tulta ja tappuraa hänen kertoessaan pirttiinsä saapuneille vieraille, miten Tuaskolan lyydiläiskylässä on eletty. Muutama sanaan on kiteytetty hänen pitkän elämänsä koko taival sekä lyydiläisheimon kohtalo Neuvostoliiton aikana ja sen jälkeenkin: Suommennettuna kutakuinkin seuraavasti: ”Rikkaille jaettiin parhaat palat. Me elimme kuin koirat. Ymmärrätkö? Lapset kasvatimme, mutta nyt meidät on unohdettu.”

Toinen hänen vieraistaan oli Helsingin yliopistoon väitöskirjaansa aineistoa kerännyt **Miikul Pahomov**, lyydi itsekin. Olin hänen kanssaan juuri päättämässä liki Karhumäkeen ulottuvaa

Anna Bezubikova

tutkimusretkeämme, jonka yhtenä tavoitteena oli tutkia, kuinka laajalla alueella lyydin kieltä vielä puhutaan.

Anna Bezubikovasta aika lienee jo jättänyt, sillä retki tehtiin liki vuosikymmen sitten. Sitä ennen ja myös sen jälkeen olin toimittajan työssäni vierailut lukuisia kertoja lyydiläiskylissä, erityisesti Kuujärvellä.

mäisiä ja oikeuksistaan kiinni pitäviä yksilöitä lyydit tarvitsevat säilyäkseen heimon hengissä. Muitakin heitä oli ja on yhä, mutta Tuaskolan vanhus jäi lähtemättömästi mieleeni.

Vunukoitten lyydin taito on heikko

Kymmenen vuoden takainen tutkimusretki ei ollut kovin rohkaiseva, vaikka lyydin kieltä puhuvia löytyi aina Äänisjärven pohjoisrannan tasalta Tiudian kylästä asti. Noin puolentuhannen asukkaan kylästä löytyi 15 lyydiä puhuvaa vanhusta, mutta ei yhtään kieltä taitavaa lasta.

Jyrkänmäessä hieman etelämpänä tilanne oli jo hieman parempi. Vanhukset puhuivat lapsenlapsilleen, vunukoilleen, lyydiä, jotta he oppisivat sitä edes hieman ymmärtämään. Käytännössä lyydin taitaminen oli kuitenkin heidän keskuudessaan heikkoa.

Päljärven parinkymmen talon joukosta löytyi hieman paremmin lyydiä taitavia lapsia, mutta koska koulussa opastettiin venäjäksi, joka oli myös useimpien koulukaitten äidinkieli, uhkasi

lyydi jäädä vain isoäitien ja heidän vunukoittensa keskinäiseksi salakieleksi.

Munjärven lahdella, Kenjärvellä, Honselässä ja jo Petroskoin tuntumassa Viitanaassa tilanne oli vieläkin huonompi. Joissakin kouluissa opetettiin karjalaa ja vepsääkin, mutta lyydiä ei lainkaan. Petroskoin ja Syvärin välisellä alueella Pyhäjärvellä ja Litzmassa taidettiin lyydiä jonkin verran, mutta Kaskan korpien takana lyydin kieltä taidettiin vasta Kuujärven seudun kylissä.

Lyydin nykyinen maa ulottui siten kapeana kylien nauhana Muurmannin valtatie molemmin puolin parinsadan kilometrin matkalla. Alueen pohjoisosista lueteltuna Palolampi, Kortassi, Sununsalmi, Suari (Niinisaari), Kossalmi, Präääzä, Peltoinen, Kaskana, Suoju, Lohmola ja Järventakanen olivat joko täysin autioita tai venäläistyneitä ja karjalais-tuneita kyliä.

Kuujärvestä kulttuurikylä

Kuujärven seudun 11 kylästä asuttuja olivat enää Joensuu (Jogensuu), Syrdjenkylä, Paloniemi ja Tuaskol. Hidniemessä oli joku-

Kun Miikul Pahmov pyysi minua kirjoittamaan vierailuistani myös Karjalan Heimoon aloin haeskella muistikuvistani mieleenpainuvinta kokemustani lyydien mailta. Aivan päällimmäiseksi nousi esiin kuva palavasilmäisestä Anna Bezubikovasta, vaikka emme kovin pitkään hänen pirtisään viivähtäneetkään.

Pirteä vanhus oli tuohtunut myös siksi, että hän oli aluksi luullut vieraitaan ”Linnan pohatoiksi” eli Anuksenkaupungista tulleiksi virkamiehiksi, jotka olivat lupauksista huolimatta jättäneet toimittamatta Tuaskolaan lämmityspuita talven varalle.

Juuri tällaisia palavasil-

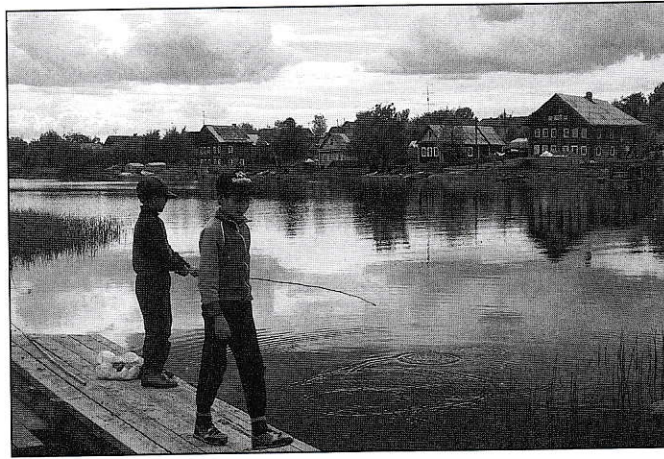

Miikul Pahmov jututtaa Jyrkänmäen lyydejä.

nen datsa, mutta Kukoiniemi, Sjola, Agveh, Novikuo, Metsuoniemi ja Ylitsin olivat autoina.

Joensuussa opetettiin lyydin kieltä koulussa, mutta parhaimpienkin oppilaitten äidinkielen taitaminen oli korkeintaan auttavaa. Paloniemen asukkaat olivat paljolti kesäasukkaita, joitten lapset eivät lyydiä puhuneet.

Tänä päivänä Karjalan tasavallan päättäjien asenne edes parhaimmin säilyneitten karjalaiskylien pelastamiseksi on muuttanut kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta myönteisemmäksi. Esimerkkinä on Kinnermäki Vieljärven tuntumassa ja Suurisellä Aunuksenkaupungin ja Kuujärven puolivälissä. Edellinen on jo kulttuurimatkaileukohde ja jälkimmäisestä sellaista aletaan kehittää.

Pyhäjärven pojat osaavat kalastaa, mutta lyydinkielen taito ei ole läheskään samaa tasoa.

Lupa on siis odottaa ja toivoa, että näiden livviläiskylien tavoin myös ainakin Kuujärven seudulle voitaisiin odottaa viranomaistaholtakin jonkinlaisia tuki- ja elvytystoimia. Silti Anna Bezubikovan kaltaisia pala-

vasilmäisiä ja tiukkoja lyydiläisten omien etujen ajaksiakin tarvitaan yhä. Silloin Suomestakin on helpompia antaa sivustatukea.

teksti ja kuvat:
YRJÖ ROUHE

LÜHÜDAD PAJOD –

Kuujärveläisiä tsastuskoja

Ando meiden viänd kuulub
kaikel Kujär'v-randaazel!
Ando helm huškab tuulel,
ando pajo kohizob!

Čestid suurembad ei ole -
hüvä däl'g diätta mual.
Kazvab Kujär'v-d'er'ein'aan'e
Pit'kan därven randaažel.

Ozad iel'ne - ed osta!
Meiden oza hüvä om -
käziil nuoriil
kodikid noustaze
Kujärven da muahudel.

Täma där'v - hüvä där'v,
keskdärvel kivi.
Sill kivel kiritadut
minun prihan nimi.

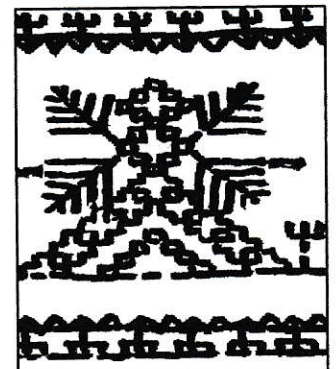
Oi kuldaane, kuldaane,
oled liigan čomaane -
sil'mad muttib kactes,
iän' sambub kuctes.

Milii muamaane da sanui:
"Mida, tütar pahened?"
"Kutt, muam, ed pahene -
kuldašt kodiš ei ole!"

Meiden iknan al kanduine -
ei pida d'o potkaata!
Meiden hierun prihačust
ei pida d'o hül'gäata!

Mustan d'ubkaažen mia
ombliin!
Ombliin ülen kaidaažen.
Opiin mia d'o sluavat kanta
Kaiken nuoren aigaažen!

Muistiin kirjoittaneet
Potašovan Lid'a,
Mitrijan Roza ja Vas'an
Paša.

RUKOUKSIDA KUUIJÄRVEN LYYDIKSI

D'umalan Molitv

Tuat meiden, kudam oled taivahas!
Pühitetut om Sinun nimi.
Tulgahaze Sinun vald.
Sinun hotenii kutt taivahas
muga muan piäl.
Anda meile d'ogapäiväliine leib.
Da anda meile meiden griähuuö proökend,
kutt i müö andam proökend'an niile,
kudamad oma meiden piäle pahusen siädajad.
Ala suata meid griähuuhe,
piästa meid pahusiio.
Sinul om kaik vlasti,
vägi kaikenigaane.
Amen.

Matt. 6:9–13.

Apostoliin uskontundumus

Miä uskon D'umalaha, Isään, kaiken taivahan da muan
Vard'uučijaha, da Jeesukseen Kristukseen, D'umalan aino-
gaha Poigaha, meiden Herraan, kudam sikisi Pühäs Henges,
rodiihe neičukas Mard'as, tuskad pidii Pontius Pilatuksen
aigana, ristaha nagluotihe, kuoli, siid haudaha pandihe, as-
tui alahaks tuonelaha, nouzi kolmanden päivän kuolenduuš,
astui ülähaks taivhale, istuihe D'umalan, Tuatan, Kaikkival-
tiaan oiktale puolele da om sigapia tulemaha suudmaha elä-
biid da kuolnuziid, da Pühään Hengeen, pühän ühteizen obi-
hodan, pühän ühtižen, griahan proškend'an andamižen, kuo-
lijän ülähaksnouzemizen da igankaikizehe elämaha.
Amen.

Lüüdikš kiändž Nazaran D'osa (Kujärv)
Paindabaks vaumištii Miikul Pahomov

Lyydiläisten talonpoikaiselämää

Tämä artikkeli perustuu kuujärveläissyntyisen **Paula Klemolan** haastatteluun. Viime vuosisadalla lyydiläiset elivät talonpoikina peltoineen ja karjoineen. Yhteiskunnallisen muutoksen myötä maatyötä tehtiin kolhooseissa ja pienimuotoisesti omalla palstalla lehmää tai vuolta kasvat- taen. Ja tämä omavaraisuus takaa toimeen- tulon edelleenkin maaseudulla asuville. – Lyydiläisiä on kautta aikojen asunut myös kaupungeissa.

Lyydiläisillä rakennukset on hirrestä, suuria ja näyttä- väkin taloja on vieläkin jäl- jellä. Asuntona on 'perti' tupa, jossa on suuri uuni 'pätsi', johon liittyy hella, jos sellainen yleensä on. Seinät olivat aiemmin pal- jaana hirtenä. Huoneen tär- kein paikka on 'suurtsuppu' eli ikoninurkka, jossa taval- lisimmin oli kolme pyhän- kuvaa, 'obrasaa'. Ruoka- pöytä on tässä nurkassa. Seinän vierellä on kiinteät penkit, lisäksi pitkä penkki ja tuoleja. Oven vieressä oli aiemmin joka talossa savi- nen vesiastia ja sen alla puu- astia, seinällä naulassa 'käs- paikka'. Myöhemmin tuli- vat pesuvadit ja kauniit pyy- helinapeitot.

Ikkunat oli jaettu eriko- kosiin ruutuihin, aina ei pi- detty verhoja. Ylhäällä voi olla lyhyt verho, sivuilla puolipitkät verhot, jotka ve- dettiin yksi ikkunan eteen. Pertissä oli myös sänkyjä, myös penkeillä ja lattialla voitiin nukkua, samoin uunin päällä. Patjat ja täkit ja pie- lukset koottiin päiväksi pois vaikkapa sängyn päälle.

Eteinen, 'sintso' toimi erilaisten tavaroiden säilytys- paikkana. Suuremmissa ta- loissa oli lisäksi kamari. Ra- kennuksen toisessa päässä on heinien ja viljojen säilytystä varten 'sarai' ja sen alapuo- lella karjasuoja eli läävä.

Sauna 'kyly' on erillinen rakennus. Vanhoja riisiä on jäljellä vieläkin.

Maanviljelys ja karjanhoito

Ennen kolhoosiaikaa ta- loilla oli omat pellot ja kol- hoosin tultua jokainen sai pien peltotilkun omaan käyttöönsä. Pellot kynnettiin ja muokattiin hevosvetoisil- la välineillä. Käsini kylvet- tiin. Heinä ja niitettiin vii- katteella, viljat leikattiin sir- pillä. Käsiharavalla haravoit- tiin. Viljat sidottiin lyhteik- si ja koottiin kuhilaiksi ja puitiin varstalla riihessä. Ruisolkia käytettiin patjojen 'posteleiden' täyteenä. Pel- lavaa kasvatettiin.

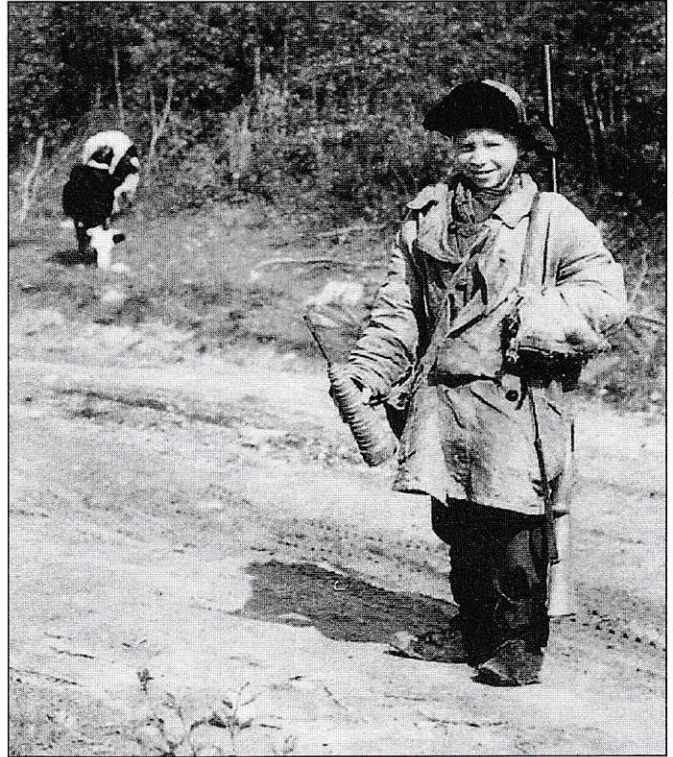
Perunaa viljeltiin paljon, samoin kaalia ja kurkkua. Naurista kasvatettiin kaski- maissa – kolhoosin aikana kaskeaminen kiellettiin.

Kylissä oli kesäksi pal- kattu paimen, joka paimen- si lehmät. Hevosta ei ollut joka talossa. Sikoja pidettiin ja ne teurastettiin syksyllä. Lampaita pidettiin villan ja lihan vuoksi. Kanatkaan ei- vät olleet harvinaisia.

Käsityöt

Talvisin oli aikaa tehdä 'pertissä' käsitöitä. Miehet tekivät rekiä, hevosen valjaita, puuastioita, joskus huoneka- lujakin. Osasipa joku tehdä kanteleenkin itse. Jotkut osa- sivat tehdä itse parkituista na- hoista jalkineitakin, mutta ta- loon voitiin kutsua suutarikin.

Nuotan ja verkon kutomi- nen oli sekä miesten että nais-

Paimenpoika Kuujärveltä, Aleksei Mironov, Syrjän kylä 1942. (kuva: KRAK/Heikki Klemola)

ten työtä. Langat ostettiin. Naiset kehräsivät villasta ja pellavasta lankaa. Lyydiläiset kehräävät värttinällä, kehruu- aines on kiinnitetty kauniilla nauhalla kuosaliin. Varsinkin pellavia kokoonnuttiin kehr- rämään vuoronperään eri ta- loihin. Samalla laulettiin ja välillä juotiin tsajua.

Sukat, lapaset ja villapai-

dat kudottiin puikoilla. Kan- gaspuissa kudottiin miesten päällysvaatteiksi kangasta, joka vanutettiin saraksi. Ky- lässä oli ompelija, joka val- misti vaatteita, jos kotona ei ollut ompelutaitoista ihmis- tä. Pellavasta kudottiin eri vahvuisia kankaita, jotka valkaistiin kevättalvella lu- men päällä. 'Rätsinä' on

Taidokkaita kuujärveläisiä käsitöitä oli keväällä näytteil- lä Helsingissä.

Lyydiläinen pirtti sisältä. Vasemmalla mahtava leivinuuni, oikealla maitotaloutteen kuuluvia astioita ja separaattori.

naisten vaate, jossa yläosa on ohuempaa kangasta ja alaosa paksumpaa pellavaa.

Miehille tehtiin pellavapaitoja. Pellavasta kudottiin myös lakanoita ja pyyheliinoja sekä pöytäliinoja. Pitkät pyyheliinat 'käspaikat' koristeltiin kauniisti punaisella langalla kirjaillen. Käspaikoja koristeltiin myös käsin virkatuin pitsein. – Räsystä kudottiin lattialle mattoja.

Ruokatalous

Ruoka valmistettiin kotoisista tarvikkeista: viljasta, lihasta, maidosta ja kanamunista ja juureksista. Kalaa pyydettiin järvestä, jäniksiä ja lintuja ammuttiin. Sienestettiin ja marjastettiin hyvin paljon. Kaupasta ei ostettu kuin suolaa, sokeria, teetä, hirssiä, tattaria ja joskus rusinoita. – Ruoka valmistettiin yleisimmin uunissa, kaikissa talouksissa ei aiemmin ollut hellaa lainkaan.

Ruuan perustana on kotona valmistettu pyöreä ruisleipä, jonka nykyisin korvaa kaupan tumma leipä, pitkulaisessa vuoassa paistettu 'buhanka'. Vilja jauhettiin käsikivillä, jauhot seulottiin ja puisessa kaksikorvaisessa

puusaavissa tehtiin leipätaikina miltei joka viikko.

Vehnästä leivottiin maitoon tehdystä taikinasta nisua ja veteen tehtiin leipätaikina. Piirakoita tehtiin joka lauantai: ruistakinasta valmistetut 'tsipanikat' olivat ohutkuorisia, soikeita ja pyöreitä 'kolobats' olivat paksukuorisia, näitä tehtiin myös vehnätaikinasta. Yleinen piirakan täyte oli maitoon keitetty hirssi-puuro. Vehnätaikinasta tehtiin pieniä pyöreitä tai pellin kokoisia rahkapiirakoita, kesällä mustikkapiirakka oli suosittua. Uunista otettua ryynipiirakat voideltiin voisulalla. Piirakoita syötiin tsajun kanssa. Samovaariin pantiin aamulla vesi ja hiillillä lämmitettiin, teekannu päälle. Koko päivän oli teetä saatavissa. Usein teehen lisättiin uunissa saviruukussa haudutettua maitoa.

Maito lypsettiin puiseen astiaan, myöhemmin metalliämpäriin, siivilöitiin saviruukkuihin. Päälle nousuttu kerma otettiin erilleen, myöhemmin maito separoitiin, ja sitä käytettiin ruokiin ja leivonnaisiin tai kerma sai piimiä smetanaksi, jota käytettiin ruokiin. Siitä kirmutettiin myös voita joko pysty-

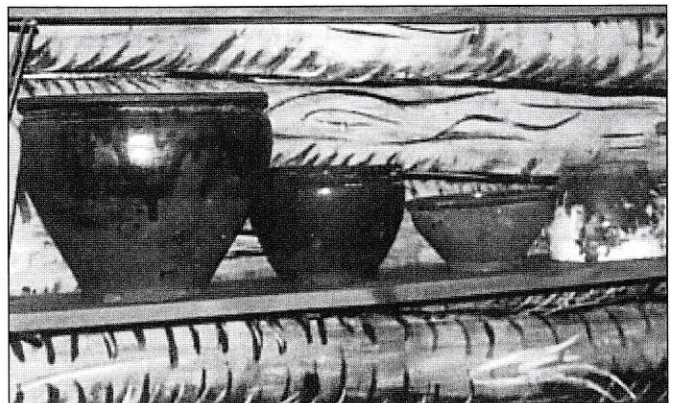
kirnussa tai kammesta pyöritettävässä kirnussa. Piimä juotiin. Alusmaito piimitettiin ja paistettiin, syötiin tai tehtiin piirakoiksi. Hera voitiin käyttää leipätaikinaan. Paastoaikana juotiin suureen saaviin kerättyä piimää, yleensäkin maitoa käytettiin tuoreena vähän. Paaston aikana tehtiin 'riepuu' eli nauriskaljaa. Sitä juotiin muulloinkin samoin kuin rukiista tehtyä 'vuasaa' eli kaljaa.

Uunissa valmistettiin myös ryyneistä puuroja, aiemmin ohrapuuro oli suosittua. Puurot syötiin suoraan kupista ja toisessa kupissa oli haudutettu maito, jota otettiin puulusikalla suuhun. Lihaa paistettiin rautaisissa

tsugunoissa palasiksi leikatuna Joskus herne- tai hankaalikeittokin kypsennettiin uunissa.

Kaloista keitettiin perunalohkojen kanssa keittoa, johon yleensä lisättiin maitoa. Suolakalaa syötiin talvella perunoiden kanssa: ahventa, haukea ja madetta. Kalaa myös kuivattiin, kuiva kala haudotaan uunissa vedessä pehmeäksi.

Talveksi suolattiin lihan ja kalojen lisäksi kurkkuja ja sienä. Syksyisin sienet antoivat oivan lisän ruokaan. Talveksi tatteja kuivattiin. Tatteja lisättiin keittoihin, sienä paistettiin tai syötiin sipulin kanssa salaattina perunan lisänä.

Monikäyttöiset savipataset kuuluivat jokaiseen talouteen.

Marjoista tehtiin paitsi piirakoita myös kiisseleitä. Lyydiläiset keittivät myös kaurakiisseliä, joka syötiin hautajaisruokanakin kuten karpalokiisseliäkin.

Aamuisin ja iltaisin juotiin tsajua ja sen kanssa syötiin piirakoita, päivällä syötiin 'lounat' ja silloin oli useita ruokalajeja.

Juhlaperinne

Häitä pidettiin kaksi päivää morsiamen kotona. Sulhaseksi mielivä poika oli käynyt isänsä tai kumminsä kanssa kosimassa. Jos kositajat olivat mieluisia, niin tytön äiti paistoi piirakoita. Joskus nuoret menivät yhteen ilman vanhempien lupaa 'hypyllä'. Morsian myötäjäisineen muutti minniäksi miehensä kotiin ja siellä naapurit tulivat katsomaan uutta minniä.

Lapset syntyivät saunassa. Heti lähipäivinä sukulaiset ja naapurit toivat rotinoita, erilaisia piirakoita. Lapsi kastettiin heti kun saatiin pappi.

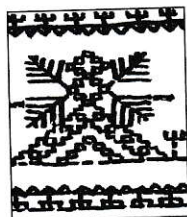
Vainaja pestiin kotona, puettiin hyviin vaatteisiin ja asetettiin laudalle. Sukulaiset valvoivat hänen luonaan ja itkijänaiset itkivät jopa pari vuorokautta. Arkku tehtiin kotona, vainaja asetettiin arkkuun ja kynttilöitä sytytettiin reunalle. Kyläläiset kävivät jättämässä jäähyväiset. Haudalta tultua syötiin kotona muistoateria. Myöhemmin muistajaispäivinä haudoille vietiin piirakoita, kananmunia ja leipääkin.

Laskiaisesta alkoi pitkä paasto. Laskiaistiistaina lapset ja nuoret laskivat kelkoilla mäkeä. Aikuiset ajelivat hevosilla. Laulettiin.

Muutaman vuoden ikäiset lapset kävivät viikkoa ennen pääsiäistä koristelulla pajunoksalla virpomassa ensin kylän arvokkaampia ihmisiä ja sitten muitakin aikuisia naapurissa. Virpoja rapsutteli vitsalla virvottavaa polville ja luki 'virvon varvon rikkaaks, rakkaaks, rahakkaaks... sulle vitsa, mulle palkka'. Palkka annettiin heti tai vasta pääsiäisenä. Lapsi sai värjätyn kananmunan ja pieniä piira-

Vilja jauhettiin käsikivillä, kuten tässä Ivan Gerasimov äitinsä kanssa Paloniemen kylässä 1941.

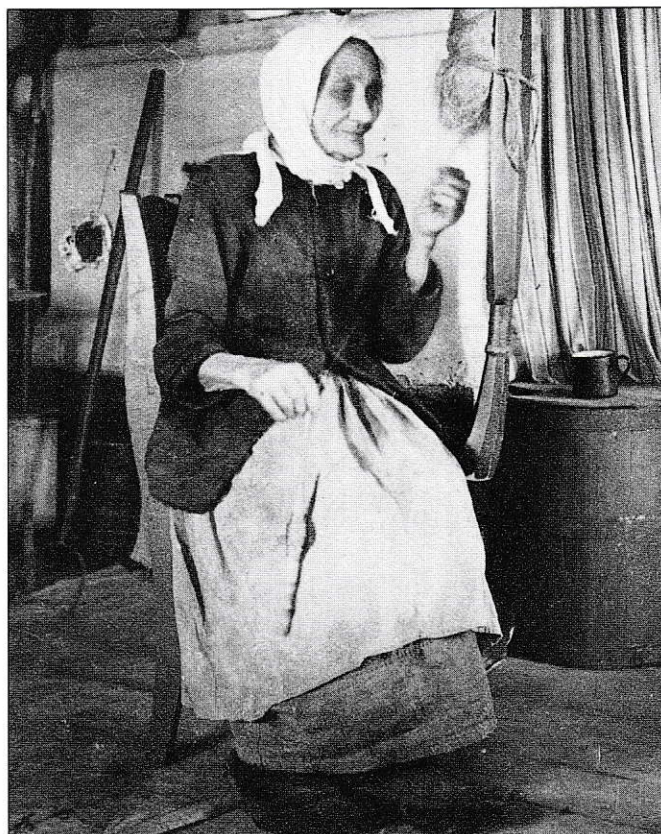
koita. Myöhemmin annettiin rahaakin.

Helluntai, 'stroitsa' oli suuri juhla, se oli koko kylän yhteinen juhla. Laulettiin ja tanssittiin harmonin soiton tahdissa. Vastaantulijalta kysyttiin 'menetkö stroitsalle'?

Iljan praasnikkaa pidettiin 20.7, millainen sää oli Iljana, sellainen oli koko syksyn. Suuri juhla oli 1.10. Pokrovan päivä – se lopetti kesän.

Ortodokseilla jouluele on kovin suuri juhla, mutta piirakoita ja muita juhlaruokia tehtiin.

MARJUKKA PATRAKKA
kuvat: Heikki Klemola

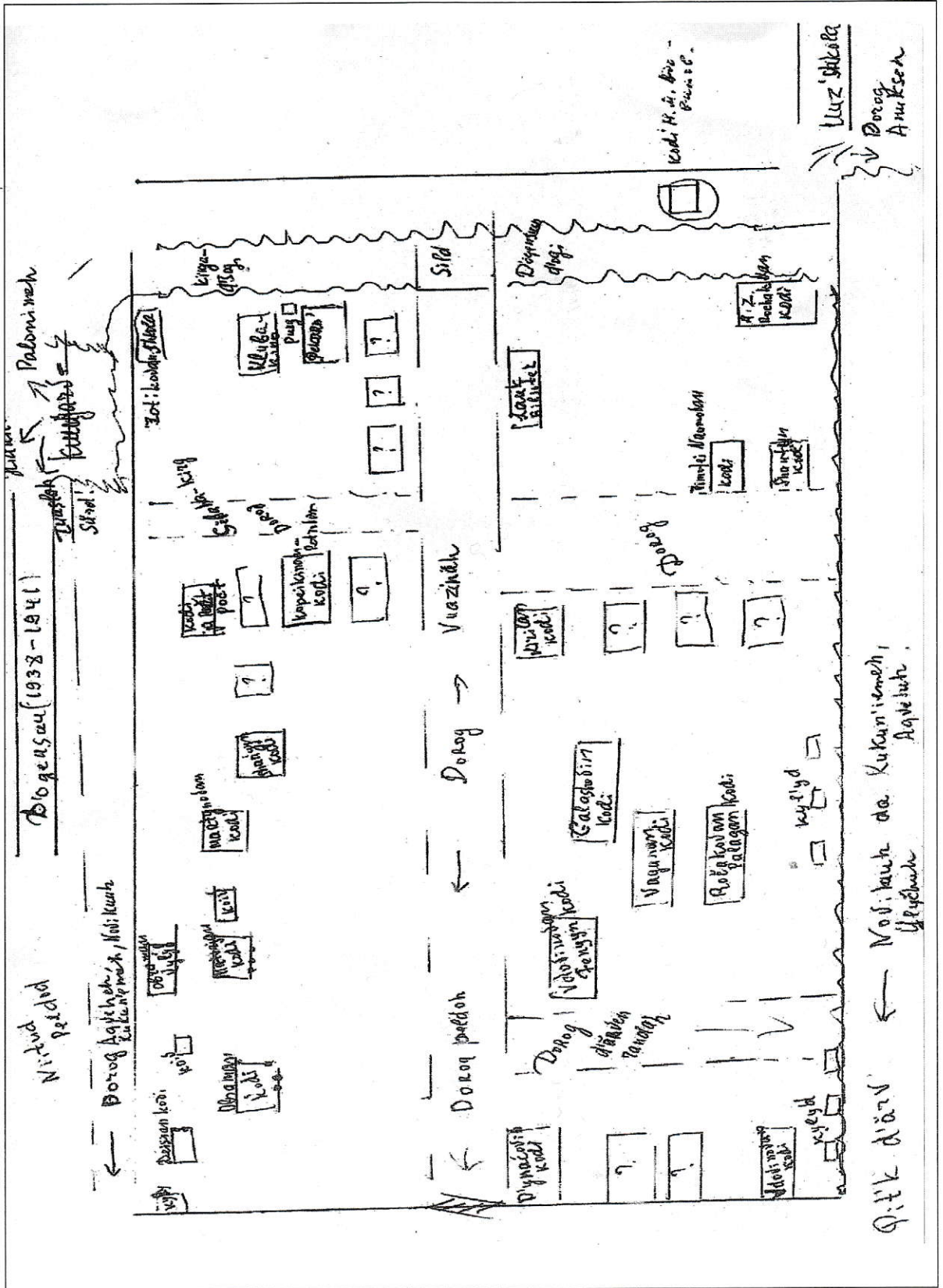

Kostjakovan babuska Agvehen kylästä kesräämässä.

Kuujärven Joensuun kylä vuosina 1938-1941

D'OGENSUU

(laatinut Maija Pahomova)

- Paikannimiä**
- A. Z. Rochakovan kodi
 - Agveheh (illat.)
 - Bibliotek (kirjasto)
 - Deistian kodi
 - D'ogensuun d'ogi (joki)
 - Dorog (tie)
 - Dorog Agveheh,
 - Kukun'iemeh, Novikuuh
 - Dorog Anukseh
 - Dorog d'ärven randah
 - Dorog peldoh
 - Dorog Sälaha-Kirg
 - Dorog Vuazinäh
 - D'ynačovin kodi
 - Galašovin kodi
 - Hidniemeh (illat.)
 - Kirga-d'jogi
 - Kirilan kodi
 - Kluba-Kino (kerhotalo elokuvastallilla)
 - Kodi ja Počt (talo ja posti)
 - Kodi N. M. Vdovinov
 - Koiv (2)
 - Kopeikinan-Petrovan kodi
 - Kuud'jarv
 - Kyl'y
 - Kyl'y (2)
 - Lauk (kauppa)
 - Martynovan kodi
 - Matvejan kodi
 - Niituid
 - Novikuuh da Kukun'iemeh (illat.)
 - Obraman kodi
 - Obraman kyl'y
 - Paloniemeh (illat.)
 - Pekarn' (leipomo)
 - Peldod
 - Pit'k d'är'
 - Purd(e) (lähde)

Ročakovan Palagan kodi
Shantun kodi
Shan'yyn kodi
Sild
Sürd'
Zotikovan shkola (Zotikovin koulu)
Timofei Naumovan kodi
Tuaslah (illat.)
Uuz' shkola (uusi koulu)
Vaganan kodi
Vdovinovan Fenyyin kodi
Vdovinovan kodi
Ylychuh (illat.)

Sukuja talonmistajien mukaan

1. Vdovinovit (meidän sukumme)
2. Pahomovit (meidän sukumme)
3. Pahomovit (Matvein, Jegorin perhe)
4. Naumovit (Timofein perhe, poika opiskeli Pietarissa 1905, kuoli nälkään.)
5. Kopeikinit-Petrovit (30-luvun opettajan, koulun rehtorin perhe)
6. Vdovinovit (Riipuskalassa asuu opettaja Pjotr Vdovinov.)
7. Vdovinovit (Iona oli kirkon vahtimestari, hänen sisarensa Fedosja.)
8. Rotšakovit (Andrei Zaharovitöin perhe. Vladimir-poika oli Rautatieopiston rehtorina Petroskoissa, kuoli 1982.)

9. Vagan (sukunimi on unohtunut, kylän räätäli)
10. Rotšakovit (Pelagejan perhe. Tallensin häneltä kansanrunoutta 1964.)
11. Vdovinovit (Shanyyn talo. Sodan jälkeen lähteneet Andrei-pojan vaimon kotiseudulle Ukrainaan Kiovaan.)
12. Martynov (Ivan Feodorov [?], kolhoosin tallimies. Maria-tytär meni naimisiin Hidniemen opettajan Pazhlakovin [?] kanssa, asuu Anuksessa.)
13. Nazarij Mironov Vdovinov. (Asui D'ogensuun joen toisella rannalla. Joka kevät hänen talonsa joutui tulvaveden koeteltavaksi. Siellä asui hänen vaimonsa Anastasija Dmitrijevna, meidän Jelena-mummomme sisar; sittemmin heidän tyttärensä Tatjana.)
14. Galašovit. (He olivat peräisin Metsoiniemestä. Nyt siellä asuu heidän tyttärensä Katja [Jekaterina Ivanovna] Krasnokutskaja, minun koulukaverini.)
15. Kirill Bogdanov-Vdovinov. (Hänen jälkeläisensä on Vladimir Jegorovitš Pahomovin vaimo.)
16. Junatšovit. (Mihail Ivanovitšin perhe)

Maija Pahomova työhuoneessaan Petroskoissa, 1996. (kuva: Miikul Pahomov).

Pahomovan Obraman koti Kuujärven Joensuun kylässä, toukokuu 1996. (kuva: Miikul Pahomov).

Joensuun kylän kujosilla. Vasemmalla näkyy Pahomovan Obraman koti (kuva on vuodelta 1928, MP:n kokoelma).

Kuujärven muistoja sota-ajalta

Nyt kun monien kymmenien vuosien jälkeen katselee vanhoja sota-ajan valokuvia, voi niiden avulla elää uudelleen silloin elettyä elämää ja muistella Kuujärvellä tapaamiaan ihmisiä, toteaa suistamolais-syntyinen pitäjäneuvos **Pauli Repo**. - Hän toimi jatkosodan vuosina Itä-Karjalan sotilashallinnon virkamiehenä, kansanhuollon johtajana eteläisessä Aunuksessa Vaasen alueen Kuujärvellä. Eläkevuosinaan hän syventyi muistelemaan tuota aikaa lyydiläisten parissa. - Käsikirjoituksen on lehtemme käyttöön luovuttanut hänen tyttärensä **Leena Karjalainen**.

Kuujärven alue, joka käsitti kymmenkunta kylää ja noin tuhatkunta ihmistä, etupäässä lapsiperheitä ja vanhuksia, oli aivan erikoislaatuinen, ehjä lyydinkielen yhteisö, mikä on harvinaista. Aikanaan en tiennyt, mutta kuulin jälkepäin, että aktivistisuomalaiset suunnittelivat jossakin vaiheessa väestön evakuoimista ja poissiirtämistä. Onneksi intomieliset valistusupseerit ja kansatieteilijät vaativat, että alue pitää säilyttää sellaisenaan niin kauan kuin jaksetaan.

Niin sitten perustettiin Itä-Karjalan sotilashallinnon Vaasenin alue-esikunta keskuspaikkana Syvärin asema. Vähän myöhemmin se siirrettiin Kuujärvelle Joensuun kylään; paikallisesikunta

toimi Solan koululla. Tuota pikaa tarvittava byrokratia alkoi kasvaa; tuli alue - ja paikallispäälliköt, valistusupseerit, opettajat, papit, maatalousihmiset, viljankorjaajat, terveysisaret, kättilöt ja monet muut virkailijat, minä kansanhuoltajana muiden mukana.

Eri puolilta Suomea koitoisin olevien ihmisten yhteishenki oli hyvä ja kaikilla halu yhteistyöhön paikallisen lyydiläisväestön kanssa. Kielivaikeudet olivat useimmalla esteenä. Kun itse olin pohjaltani suistamolainen ja hyvin perillä rajaseudun eri murteista, ei lyydin ymmärtäminen tuottanut suuriakaan vaikeuksia.

Aluksi tulijoiden täytyi majoittua sinne, missä oli tilaa, tyhjiä huoneita. Kylän

talot, useimmat niistä, olivat koristeellisia ja puhdaspiirteisiä, rakennuksia, joissa oli ylä- ja alakerta. Talo, jossa ensimmäinen työpaikkani oli (**KUVA 1**), oli kaikesti rakennettu nimenomaan viralliseen käyttöön. Se ei ollut tavallinen asuintalo, vaan oli ollut jo kommunistivallan aikana virkakäytössä. Yläkerrassa ja alakerrassa oli toimistotiloja.

Tähän taloon majoituin ja sinne tuli lisäksi kättilö, terveysisari, muonituslotta, paikallispäällikkö, maanviljelysjohtaja. Kaikki alkoivat asua siinä.

Siellä oli äitiysneuvolan vastaanottokin. Siitä läpi piti kulkea minun toimistohuoneeseeni. Aina ei voinut järjestää asioita neuvolan vastaanoton mukaan, oli vain kuljettava, jos asiat niin vaativat. Ei vastaanotto koko päivää kestänyt.

Kaikissa näissä taloissa, vaikka olivat kuinka hyviä ja kauniita, oli lutikoita niin mahdottomasti. Toimistoni sijaitsi alakerrassa, tilava huone, jossa oli vanhanaikainen uuni. Siisti se oli, mutta lutikoita, oli tavattomasti lutikoita. Sanottiin, että jos panet tuoretta ruohoa tai vedät lattialle viivan, ne eivät muka pääse siitä yli. Yöllä niitä ropisi laipista kuin sade. Sitten pantiin toimeen myrkytys oikein mahdottomalla aineella. Liekö se ollut aivan syaanivetyä. Myrkytty pantiin palamaan johon tiettyyn ta-

loryhmään. Kaikkien piti mennä pois eikä saanut mennä viittä metriä lähemmäksi sitä rakennusta. Sellaisissa taloissa, joissa tämä toimitus pidettiin, ei kyllä sen koommin ollut lutikoita eikä torakoita.

Toimistohuoneessani oli kirjoituspöytä, kirjoituskone ja kaikki tarpeelliset varustotilat ja kaapit. Sinne oli jäänyt rautasänkykin. Minulle ihmeteltiin, että tässäkö sinä makaat, kun siinä ei ollut petivaatteita. Selitin kysyjille, että ei tässä voi maata, kun tämä on niin kuin esikunnan virallinen huone. Niinhän se olikin. Siinä pidettiin kaikki viralliset kokoukset ja ruokalokin.

Kuujärven varsinainen kirkonkylä oli aiemmin ollut ihan eri paikassa, Solan kylässä, missä olivat ne kuulut karsikkopuut. Joensuu oli kuitenkin se paikka, missä aluepäällikkö asui, samoin aluepäällikön vääpelit, kersantit ja muut semmoiset. Kylä oli aivan tien varressa niin, että siitä pääsi heti Aunukseseen ja Syvärille johtavalle maantielle. Siinä oli vieressä puhdas järvenranta. Kylässä oli ennen ollut leipomo ja huoltokeskus. Muut kylät olivat syrjäkylä, etäisin kymmenen kilometrin päässä.

Eräs vuodenvaihteen tapahtumia oli henkikirjoitus. Olin siinä apuna päästäkseni tutustumaan ihmisiin ja ollakseni samalla vähäisek-

si avuksi keskustelussa. Uskonto oli tärkeiden kysymysten joukossa. Kysyttiin, että ”vieruitsetko, mitä uskoa.” useimmiten vastaus oli ”da, pravoslaunoita”. Kun kysyttiin kasteesta ”omik sindä valatetu” vastaus kaikilta keski-ikäisiltä ja vanhemmilta oli myönteinen. Lapset ja nuorethan eivät olleet kastettuja. Henkikirjoituksessa kysyttäviä asioita olivat vielä henkilötodistus, passport sekä onko rokotettu. Kysyttiin ”omik sila rubi pantu”. Vastaus oli aina da.

Ihmiset olivat siellä yhtä uteliaita kuin missä tahansa tuntemattoman tavatessa. Kun huomattiin, että taidan heidän murrettaan ja kun tehtäväni oli sellainen, että jouduin tapaamaan päivittäin kaikenikäisiä ihmisiä, sain aina vastaani vakiokysymykset terveydentilastani. Varsinkin vammaisuuteni kiinnosti. Pian opin selvittämään, että invalidi. No, voin vai turomistii? Kohta selvisi, etten ollut sotainvalidi enkä tapaturmainvalidi. Selitys löytyi: olin saboninuse eli sairastanut vaikean sairauden, joka on jättänyt jälkeensä vammaisuuden ja siksi minulla oli aina kävelykeppi.

Polkupyörällä kykenin ajamaan ja hiihtämäänkin, jos oli tarvis.

Toinen utelemisen kohde oli siviilisääty: ”Omik sila akku?” Kun vastaus oli myönteinen, kyllä minulla on vaimo, niin piti selvittää, olenko pannut ”koltsaisen kormanoon” eli siis sormuksen taskuun. Pianhan nämä välttämättömät tiedot levisivät asiakkaiden ja perheiden mukana.

Lisäksi piti saada tietää, olenko käsketty tulemaan tänne spiooniksi heidän pakinoitaan kuuntelemaan. Heistä oli ihme, että oli lähtenyt ”omasta himosta”, itse halunnut tulla tänne karjalaisen pariin. Millään ei tahdottu uskoa, että karjalaisia oli Suomessa monta pogostaa ja venäläinen oli ne vallannut meiltä talvisodassa.

Kun iso talo jäi sitten

kokonaan virkakäyttöön, sain asunnon pienestä mökistä läheltä rantaa. Yläkerrossa asuin minä ja alakerrossa arvioni mukaan 80-vuotias kalakaverini. Hän kysyi, harrastanko kalastusta ja enkö lähtisi kalaan. Sen jälkeen hän tuli aina koputamaan ovelleni ja kysyi: ”Pavel Ivanov, lähtietkö kalale?”

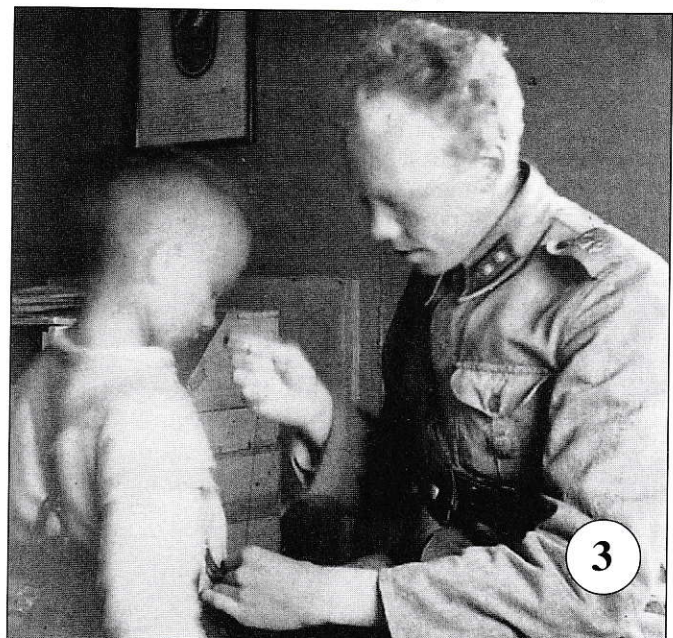
Tietysti minulla oli aamuisin aikaa yhdeksään saakka käydä vaikka ongelia. Hommasin ukolle katis-kaverkkoa. Hän oli mielisään, kun oli saanut suuren hauen, painoltaan 12 kiloa. Ukko kertoi, miten hän sai hirmukalan maalle, kun pyyntömerta oli aivan risa. Hän kahlasi veteen, kokosi rikkinäisen verkon kalan ympärille ja kantoi sen kuiville. Siitä kalasta maksettiin ukolle esikunnassa hyvät rahat.

Myöhemmin toin ukolle puu-uistimia, sellaisia, jotka eivät tarttuneet ruohoihin kiinni eivätkä vajonneet pohjaan, vaikka oli huono soutaja tai hiljaa soudettiin. Ne kalaretket olivat hauskoja muistoja ja hyvin tulimme toimeen ukon kanssa.

Tässä talossa (KUVA 2) oli esikunta. Siellä istui luutnantin arvoinen aluepäällikkö apulaisineen. Kätilöt, terveysisaret ja keittiönhoitaja saivat maantien varresta oman talon, joka oli ennen ollut pensionaatti. Koulun oppilaat, pitempimatkaiset, olivat siinä asuneet. Nyt siihen muodostettiin terveyskeskus. Siellä oli mahdolloman taitava emännöitsijä, jonka luona kannatti käydä vierailulla. Hän osasi mm.

laittaa kuoretta ruuaksi ja kaikki ihmettelivät, mitä herkkua se on.

Heikki Klemola, Paulan tuleva aviomies, oli vielä vihreä aks-läinen luutnantti ja tuli tänne valistusupseerina maailmaa parantamaan (KUVA 3). Hän sai mainetta, kun ompeli lasten vaatteisiin nappeja ja makasi paljaalla penkillä hattu tai rukkaset päänalusenaan. Heikki kulki mökistä mökkiin ja jakoi raamattuja. Heti

piti olla Suomen kartat, tietosanakirjat ja presidenttien kuvat joka koulun seinälle. Staba, esikunta oli tärkeä paikka.

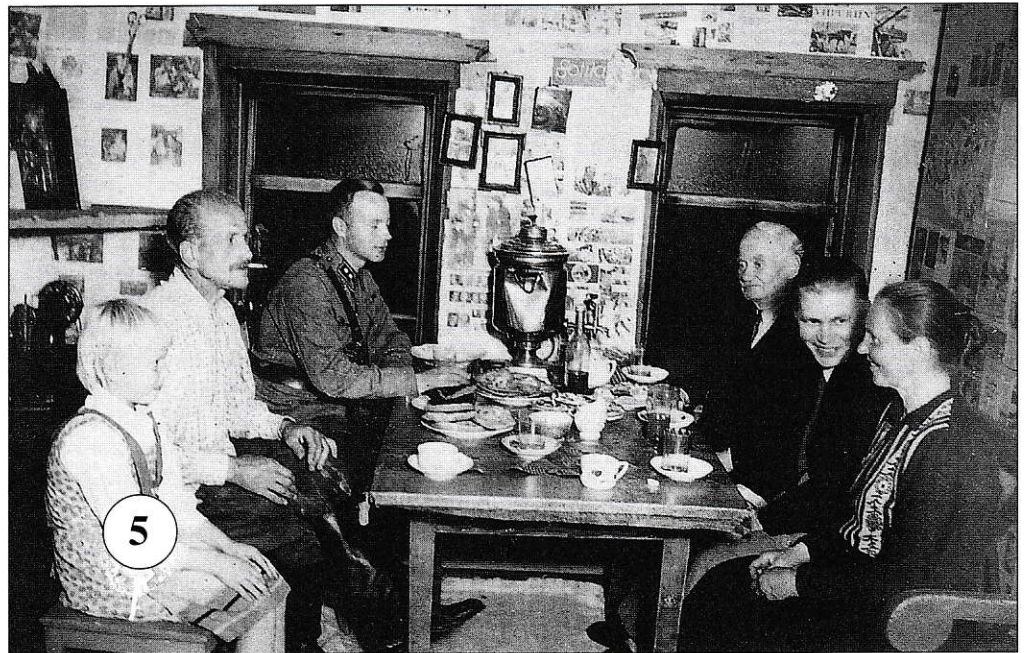
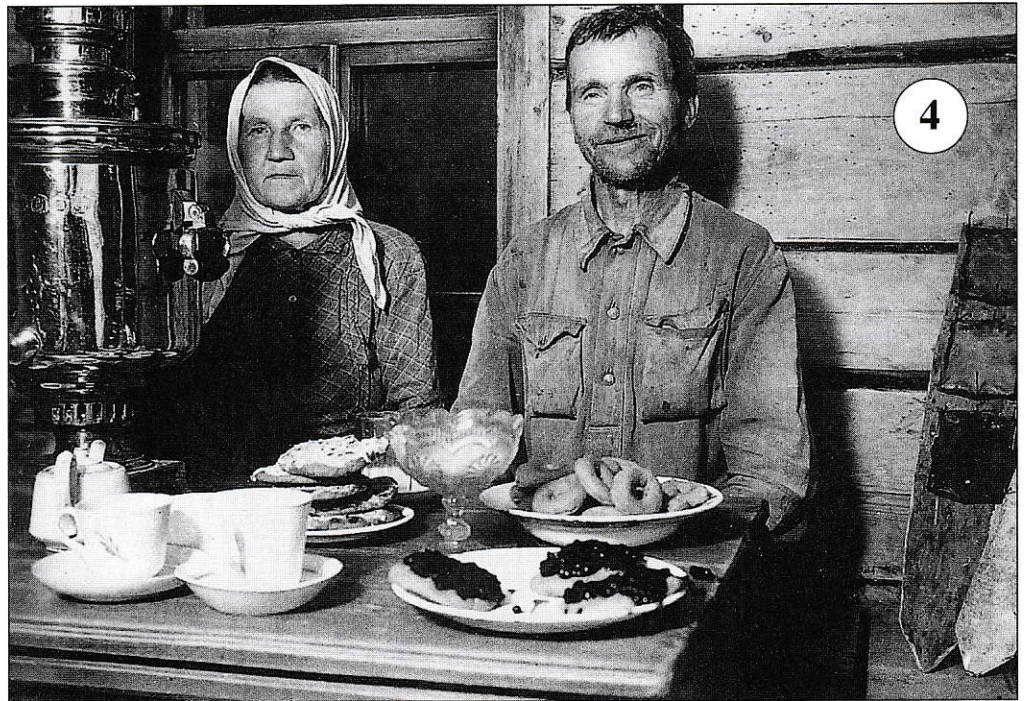
Tien toisella puolella asui tämänköinen perhe (KUVA 4). Kuvassa on Metsä-Pekko. Hänellä oli vaimo, mutta lapset olivat jo muualla, kuka missäkin. Hän oli Kuujärven ainoa alkuasukas, jolle uskottiin ase metsästystä varten. Pekko oli semmoinen sankari, että kun lähti talvella ilveksen hiihtoon, niin hiihti perässä kunnes ilves väsyi. Saaliin hän kantoi sitten kylään.

Tässä olimme valistusupseerin kanssa kylässä. Metsä-Pekko siinä naurattelee somasti. Hän ja monet muutkin kyläläiset pyydystivät maamyyriä. Nahat nyljettiin ja pingotettiin laudoille. Ne olivat menekkitavaraa. Yksi Valpon miehistä osti niitä ja kehui sitten myöhemmin, että hän sai morsiamelleen myyränhajakakun Kuujärveltä osteutista myyränhoista.

Tässä (KUVA 5) ollaan taas vierailulla. Kuvassa on talon isäntä ja emäntä, professori Aimo Turunen, oikealla puolen minä emännän vieressä ja seuraavana maataloustyönjohtaja Heikki Kaitera, joka silloin oli jo 70-vuotias, mutta tuli omasta vapaasta tahdostaan maataloustöitä johtamaan. Seinillä näkyy eri lehdistä leikattuja kuvia. Siinä saattoi olla Signaali tai Kotiliesi tai mikä tahansa lehti. Usein ikoni oli samassa paikassa.

Talon miniä oli inkeriläinen. Luterilainen pappi kastoi lapsen, jonka nimeksi tuli Volodja, Vova, ja minä kummiksi. Kummin piti hankkia ristilapselleen vaatetusta. Kun se oli poika, sille piti olla paitakangas. Siinä minulla homma olikin, mutta sain kun sainkin joko pake-tissa tai lomalla käydessäni ostetuksi ihan mustaa satiinia. Kun nuori äiti oli ompelija, pojalle tuli niin mahdotoman komea paita, että koko perhe oli siitä ylpeä.

Pöydällä näkyy jo pivopulloja sekä lasit. Sukkelasti Kuujärven rahvas oppi suo-

malaisilta, jotka toivat leipää, että kyllä näkkileivästä saa vaikka mitä. Sitten kun tuonempana saatiin peruna, niin sitä liotettiin ja käytettiin niin, että saatiin pivoa. Sitä tietysti tarjottiin mielihyvin vieraillekin.

Kuujärvi on puolikaaren muotoinen ja sen rannoilla on useita kyliä. Näissä kylissä minä kuljin usein pap-pien kanssa pruasnikoilla.

Paloniemen kylä on monille ennestään tuttu. Se on todellakin niemi. Sattui ker-ran, kun olin Syvärillä asi-oimassa, että venäläinen

hyökkäsi sinne. Minun piti keinotella peukalokyydillä, kuorma-autolla. Kun oli ros-puuttoaika, niin autot vähän väliä juutuivat paikoilleen. Sitä varten oli traktoreita aina muutaman kilometrin välein ja ne kävivät vetä-mässä autot kuiville. Arvelin, että kunhan pääsen Paloniemen kohdalle, niin voi siitä oikaista yli, kun järvi on jäässä. No, jäässä järvi olikin ja niin läksin kulke-maan sen poikki. Maan puolelta jää olikin jo sulanut, joten minun piti laskeutua varovasti veteen polvia

myöten ja kahlata hyvällä onnella rantaan. Ei siitä tullut matkaa kuin puoli kilo-metriä enintään. Kaikenlaisiin seikkailuihin sitä joutui.

Samana vuonna, kun suomalaiset tulivat, tai viimeistään seuraavana, ilmes-tyivät ikonit kätköistään. Missään ei ensin näkynyt ikoneja, mutta jossakin ne olivat olleet. Ikonit oli säilytetty. 1930-luvulla koulu-laisten kunniavelvollisuus oli hävittää ikonit ja toimia ateismin läpiviemiseksi. Ei se nähtävästi onnistunut. Näistäkin taloista (KUVAT

6-7) on löytynyt peräti kolme pyhäinkuvaa. Ylempi kuva on Metsoiniemen kylästä, kyläpäällikön toimistosta, joka oli Potašovien pirtissä. Meneillään on tilien maksu ja elintarvikekorttien jakelu. Kun suomalaiset alkoivat hoitaa asioita Kuujärvellä, työkykyisille järjestettiin töitä ja maksettiin palkka. Perustettiin Vakon kauppa ja kaupasta sai rahalla tavaraa. Myös korttiansokset sai noutaa kaupasta.

Metsoinniemen kaksiosainen kylä oli Kuujärven kylistä etäisin. Se oli verrattain suuri kylä kahta puolta jokea (KUVA 8).

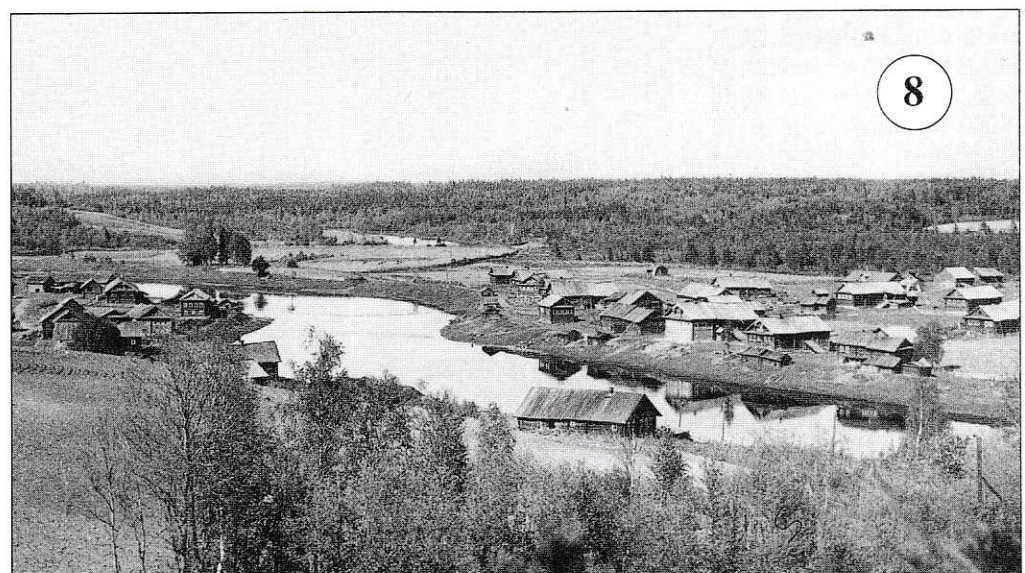
Tuoslan kylässä, missä kävimme **Tapani Revon** kanssa pitämässä kirkon, oli kylän kahta puolta riippusilta joen yli. Siellä vietettiin Floran ja Lauruksen päivää, ja se oli pruasniekkapäivä. Pitää tulla, sanottiin – ja me tulimme.

Oli elokuva ja joki melkein kuiva. Saareke, missä tsasouna oli ollut, oli keskellä kolhoosin peltoja. Kahlasimme sinne. Rakennus oli sammaloitunut ja jäkälöitynyt, mutta pystyssä: sitä ei ollut rikottu. Kyläpäällikölle lähetettiin sana, kun tiedettiin, että tsasounan kello oli kolhoosin kellona. Se tuotiin ja ripustettiin hongan oksan ja alettiin plinkuttaa. Me kaksi profeettaa olimme paikalla sanankuulijoita odottamassa. Oli mielenkiintoinen näky, kun ihmiset pyhävaatteissaan tulivat kapeat, ruohikkoista polkua jonossa kylästä rukoushuoneelle. Toiset tulivat riippusillan kautta. Paikalla oli väkeä sivukylistäkin asti. Kun Tapani Repo ei ollut vielä valmis pappi, hän ei voinut pitää liturgiaa. Hänelle kerrottiin, että juhlan ohjelmaan kuuluu aina eläinten vihmominen.

”Voithan sinä siunata veden joessa”, sanoin.

Niin sinne piti kuljettaa kaikki ne vähät elukat – vuohet ja laihat lehmänkomut – mitä kolhoosista oli jäljelle jäänyt. Vettä joessa riitti sen verran, että kaikki saatiin vihmotuksi.

Valistusupseeri, aks:lai-

nen sotilasvirkamies **Mikko Hytönen**, tietysti meitä heti paikalla moittimaan, että semmoisia temppuja menään tekemään ja vielä slavonsian kielellä. Kyllä pitää täältä loppua tämä ryssälainen komento kerta kaikkiaan! Ihan päiväkirjaan Hytönen kirjoitti muikkarin.

Tapani Revon kanssa sattui toinen juttu. Ensimmäisen kerran, kun hän tuli Joensuuhun, hän tahtoi pitää hartaushetken. Ei ollut muuta rakennusta kuin Punaklubi. Se oli parhaalla paikalla aivan keskellä kylää. Siellä oli vielä punaiset tähdet ja verhot. Koska Tapanin lauluaani oli heikko, hän luuli saavansa minusta lukkarin, mutta eihän siitä mitään tullut. Minä tiesin, tämä on vanha kirkonkylä ja että täällä on ollut kirkko ja tietysti kirkkokuoro. Niinpä esitin, että jospa kylänvanhin lähettää sanan semmoisille ihmisille: Nyt on tserkov kluballa ja kellonaika.

Ei ollut sen kummempaa viestitystä, eihän puhelimia ollut missään, mutta kansaa tuli tuvan täydeltä. Kun Tapani alkoi puhua paslavinski, niin aivan oikealla kohdalla kuului amen. Minä en saarnasta ymmärtänyt, mutta varmaan se sattui, kun oikealla hetkellä kaikki ristiävät silmänsä ja oikealla kohdalla tuli halleluja sekä amen. –Tällaisia mieleen jääviä tapauksia pappien kanssa sattui.

Asuntoni oli sellainen, että sinne majoitettiin kaikki satunnaiset matkustavaiset. Jokainen ortodoksipappi oli minulla alivuokralaisena, niin Tapani Repo kuin **Niilo Ryyminkin** ja muut käypäläiset.

Paljon kuljettiin yhdessä myös Ryyminin kanssa. Hänellä oli menossa oikein kastamiskampanja, vaikka oli annettu määräys, että vain tunnustukseton uskonto on sallittu kansalle opetettavaksi. Myöhemmin kysyttiin, että mitä se oikein oli se tunnustukseton uskonnon opetus. Oliko se siveysoppia, etiikkaa vai mitä? Miten pappi voi kastaa lapsen mihinkään uskontoon

kuulumatta? - Minä jouduin olemaan enimmäkseen ortodoksisissa ristiäisissä. Ryymin kastoi lapsia oikein urakalla.

Agvehen kylässä oli tällainen kastetilaisuus, johon lapsia oli tuotu kymmeniä. Iso vesikorvo oli keskellä lattiaa ja monet kastettavista kävelivät itse paikalle.

Sotahan oli kestänyt jo iät ja ajat niin että pienimmätkin lapset jo kävelivät. Iältään heitä oli kymmeneen vuoteen asti. Minä tulin kertaheitolla monelle kummiksi, kun omaiset halusivat, että minunkin piti olla siinä mukana.

Tästä kastehommasta syntyi sitten kova mekkala.

Kuujärven esikuntaan oli saanut komennuksen luterilainen pappi **Leevi Kinnunen** Oulun puolesta. Hän siitä nosti äläkän, kun oli omassa kannassaan ehdoton, kuin Rimpiläinen, mutta vielä jyrkempi. Hankaluuksi syntyi heti niin kuin oli arveltukin. Kinnunen kokosi sota-ajan päiväkirjoistaan myöhemmin teoksen

”Laulu Karjalan Katjuusasta”. Sitä selaillessa näkee, ettei hän sopinut mitenkään ortodoksipappien kanssa.

Kaiken lisäksi Kinnunen oli ehdottoman raitis. Esi-kunnan väki ei sitä ollut. Kerran kun piti hakea Aunuksenlennasta määrääkaikaisviinat, jouduin luottamustehtävään: minut määrättiin asiamieheksi autokuskin mukaan.

”Repo ei kerkiä juoda niitä kaikkia tällä matkalla, joten ainakin osa tulee perille”, perusteli Kinnunen tätä komennusta.

Määrääkaikaisryppyjä annettiin esimerkiksi Mannerheimin syntymäpäivänä ja silloin, kun Mannerheim ajoi kylän sivuitse. Jouluryppytkin annettiin, määrätipat, mitkä kullekin kuuluivat.

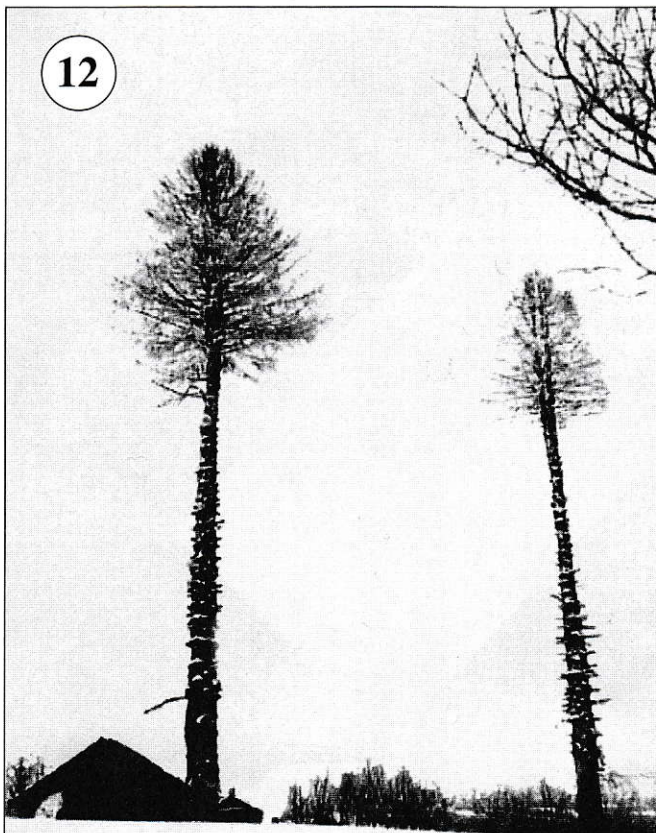
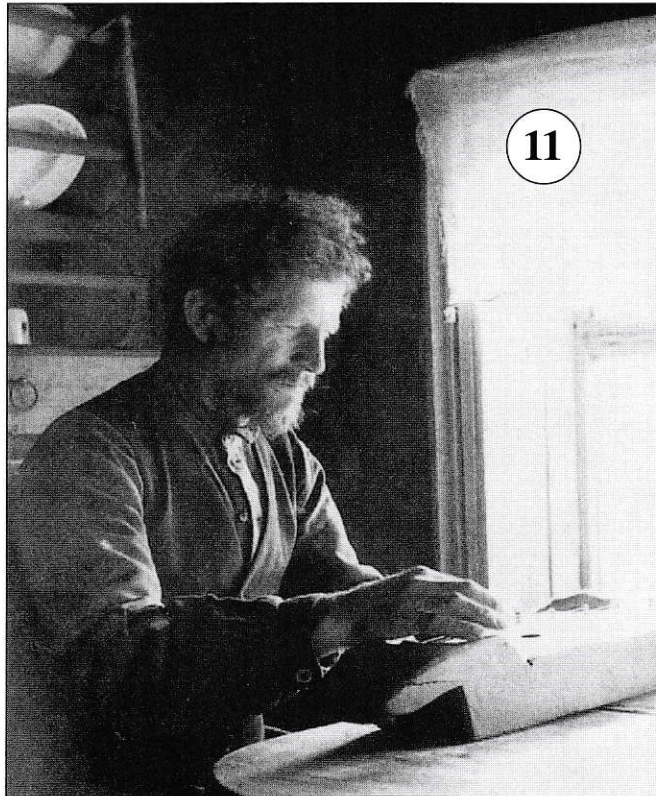
Mutta lähdetäänpä nyt Agvehen kylää katsomaan. Siellä koulussa oli opettajana minulle tuttava ihminen Hilikka Toivonen, joka myöhemmin toimi opettajanvirassa täällä Suomessa (KUVA 9). Kylän keskellä oli tsasounakin, mutta vain katto oli pidetty kunnossa, kun siitä oli tehty viljamakasiini. Se sai kunnian olla olemassa, mutta monesta muusta kylästä rukoushuoneet oli pantu kokonaan malaksi.

Täällä Tuaskalan kylässä olin Ryyminin kanssa puusniekoilla. Kuvassa (KUVA 10) näkyy pari kiinnostavaa yksityiskohtaa. Ensimmäkin aitan tyyli ja toisekseen siinä näkyy kuivumassa olevaa teeheinää aitan päädysä. Siellä kasvoi ja kasvaa sitä Suomessakin, keltakukkainen kasvi. Sitä kerättiin, haudutettiin niin kuin tupakkaa ja sitten kuivattiin uunissa, jolloin se meni ruskeaksi. Hyvää teetä siitä tuli ja se kävi hyvin kaupaksi.

Paikallispäällikkö **Paavo Viita** oli Tampereelta, iso, komea mies. Kyläläiset utelivat minulta:

”Minkälainen mies se oikein on? Onko gruboi, vihainen?”

Vihaiselta näytti, mutta mukava mies Viita oli. Kovin tiheeseen ei puhunut, sa-

takuntalainen kun oli. Ei hän joutunut kenenkään kanssa kamppoihin, piti järjestystä jo sillä olemuksellaan.

Tässä on kylän ainoa kannel (KUVA 11). Itse ukko Mišujev olisi oma luku sinänsä. Hän oli aikoinaan ollut Kronstadtin valtauksessa ja oli niin kova punik-

ki, että uskalsi panna vastaan neuvostovallan aikana paikalliselle komennolle eikä hänelle voitu mitään. Hän oli siis sankari, mutta kun oli vammautunut, äksy oli.

Näiden puiden luona oli aikoinaan komea kirkko, joka sitten oli hajotettu. Palamaan oli saatu, tiilikirkko.

Palon jälkeen ihmiset kuljetivat tiiletkin pois. Jäljelle jäi vain pieni kasa murentuneita palasia. Läheiset puut, kuuset, olivat korventuneet, ja niistä oli karsittu oksat pois ylhäälle kuin suinkin. Niistä tuli karsikkopuita (KUVA 12). Kaikissa kertomuksissa nämä Kuujärven karsikkopuut esiintyvät. **Yrjö Jylhä** kirjoitti runon Kuujärven kunnaat ja Kuujärven kuu. Se on sävellettykin. Liikuttaa mieltä vielä nytkin, kun kuulen runoa esitettävän. Mutta aikansa kutakin.

Viljat jauhettiin käsikivillä. Aluksi siellä ei ollut jyviä, tulitikkuja eikä suolaa. Kansanhuollon piti järjestää kaikki kädestä pitäen. Pystyyn jäänyttä viljaa korjattiin talkoilla ja puitiin kiireesti riihessä. Minä menin riihen portaille istumaan leipäkorttikuponkien kanssa. Se oli elintarvikejakelun ensimmäinen vaihe. Syvärim asemalla oli sotatoimien aikana tuhoutunut suuri suolavarasto. Sinne oli jäänyt vuoren kaltainen keko sulanutta suolaa. Siitä sitä saatiin heti.

Sitten kun saatiin jyviä, pantiin käsikivet pyörimään. Mutta sitten kun tuli kauppa, oli jauhoja ja leipää. Käsikivet sinetöitiin niin kuin Suomessakin. Niillä ei saanut jauhaa. Kivet yhdistettiin nauhalla ja päälle pantiin lakkasinetti. Paikallispäällikkö apulaisineen valvoi, onko sinettejä rikottu, oliko jauhettu salaa.

Kun työt Kuujärvellä aikanaan loppuivat ja tulin Joensuuun, valvonnassani oli siellä armeijan varasto, jossa oli muutama tuhat metriä kankaita sekä muita varusteita. Se oli viimeinen virkani siinä ammatissa!

Alkuperäisestä käsikirjoituksesta lyhentäen toimittanut Sakari Vuoristo

Teksti:

PAULI REPO

Kuvat:

SKS/KRAK/

(paitsi nrot 3, 7 ja 12)

HEIKKI KLEMOLA

Kouluolot Kuujärvellä suomalaismiehityksen aikana 1941-1944

Yrjö Jylhän Laulu Kuujärvestä -runon ansiosta Kuujärvi lienee suomalaisille tutuimpia itäkarjalaispaikkakuntia. Seudun kauneutta ihastellaan samaten monissa jatkosodanaikaisissa päiväkirjoissa ja muisteluisissa, joissa kuvataan myös miehityskauden oloja Kuujärven kylissä. Esimerkiksi **Mikko Hytönen** alueen valistusupseerina ja **Leevi Kinnunen** luterilaisena sotilaspappina sekä **Matti Streng** paikkakunnalle sijoitettuna sotilaina tarkastelevat varsin värikkäästikin kuujärveläistä elämänmenoa miehittäjän näkökulmasta. **Jouko Rätty** puolestaan on kirjoittanut Kuujärveltä Suomeen kesällä 1944 muuttaneesta **Paula Klemolasta** (Polja/Polina Novošilov) ansiokkaan muistelmateoksen, jossa miehityksen aika Kuujärvellä välittyy silloisen nuoren havaintoina ja kokemuksina.

Edellä mainituissa kuvauksissa lähinnä sivutaan suomalaisten kuujärveläislapsille ja -nuorille järjestämää kouluopetusta. Tiettävästi Kuujärven alueen kouluoloista suomalaismiehityksen ajalta ei liene laadittu yhtenäistä selvitystä. Tämä kirjoitukseni perustuu lähinnä sota-arkiston asiakirjoihin, haastatteluihin sekä muuhun muistitietoon. Lähdeaineiston niukkuus haittaa tosin aiheen käsittelyä. Esim. Kuujärvellä toimineiden kansakoulujen arkistot eivät ole käytettävissä; aineisto joko katosi tai palautettiin sodan jälkeen Neuvostoliittoon.

Miehityshallinnon eli Itä-Karjalan sotilashallinto-esikunnan (ItäKar.SE) perustehtävä oli alueelle jääneestä väestöstä huolehtiminen ja keskeisenä tavoitteena karjalaisväestön suomalaistaminen sekä valmistelut

vallatun alueen liittämiseksi Suomeen. Kasvatustyö kohdistui ensisijaisesti suomenkuisiin oppivelvollisuuskäisiin (7-15-vuotiaisiin) lapsiin ja nuoriin. Miehitysalueelle oli jäänyt noin 85 000 neuvostokansalaista; heistä vajaa puolet kuului suomenheimoiisiin. Lapsia ja nuoria oli lukumääräisesti eniten. ItäKarSE:ssä, joka vasta keväällä 1943 siirtyi Joensuusta Äänislinnaksi nimettyyn Petroskoihin, opetus- ja valistustyöstä vastasi valistusosasto, jossa koulu-toimisto suunnitteli, toteutti ja ohjasi karjalaislasten koulutusta. Miehitysalueen piiri-, alue-esikunnissa valistusupseerit huolehtivat alkuun oppivelvollisten koulutusjärjestelyistä, kunnes opetustoiminnan valvonta alueilla määrättiin kansakouluntarkastajien ja yliopettajien tehtäväksi.

Karjalaislasten koulutuk-

sen järjestämisperiaatteeksi hyväksyttiin kanta-Suomen koulumuotojen käyttöönotto, mitä perusteltiin alueellisella yhtenäisyydellä sekä opettajiston helpommalla saamisella. Kansakouluopetuksen käynnistämässä ei aikailtu. Suomalaisia kansakouluja alettiin perustaa itäkarjalaiskylisiin jo hyökkäysvaiheen aikana syksyllä 1941; kansakoulut etenivät suorastaan armeijan kantapäillä. Vuoteen 1943 mennessä vallatulla alueella toimi 112 kansakoulua, joissa annettiin opetusta suomalaisten kansakoulunopettajien johdolla lähes 10 000 karjalaislapselle ja -nuorelle. Noin 3 000 venäläislasta sai jonkinlaista alkuopetusta.

Melkein kaikki oppivelvolliset heimolapset oli saatu opetuksen piiriin. Lisäksi Äänislinnassa toimi suomalainen oppikoulu, Äänislinnan Yhteislyseo, ja Am-

Solan kansakoulu oli alueen keskuskoulu, suurin niin opettaja – kuin oppilasmäärältäänkin. – Tässä koululaiset ryhmäkuvassa kevättalvella 1942. (kuva: KRAK/Heikki Klemola).

mattienopastuslaitos järjesti erilaisia ammattikursseja nuorisolle samoin kuin kaupungin lähistöllä sijainnut Hiilisuon isäntä- ja emäntäkoulu. Samanaikaisesti saadottain karjalaisnuoria sai opetusta kanta-Suomen kansanopistoissa, oppi- ja ammattikouluissa sekä kansakoulunopettajiksi valmistavalla ns. opettajaleirillä.

Kansakoulun valmistelut Kuujärvellä

Suomalaiset valtasivat Aunuksenkaupungin 5. päivänä syyskuuta 1941, ja IV Armeijakunta kiirehti kohti Syväriä saavuttaen tavoitteensa muutamaa päivää myöhemmin. Kuujärven kylän haltuunotto tapahtui 8. päivänä syyskuuta varsin vähäisin henkilömenetyksin ja aineellisin vaurioin. Neuvostoviranomaisten antamaa evakuointimääräystä seudulla pystyttiin noudattamaan vain osittain, sillä mm. kuluneuvoista oli kova puute; suomalaisten nopea eteneminen yllätti. Kuujärven lähes vahingoittumattomiin kyliin jäi enimmäkseen lapsia, nuoria, naisia sekä sotapalvelukseen kelpaamattomia miehiä, yhteensä noin 1 500 asukasta.

Sotilashallinnon aluejaon mukaan Kuujärven kylät, yhteensä 11, kuuluivat Vaasenin alueeseen ja alue-esikunnan valvontaan. Samoin alueeseen kuului muutamia vaasenilaiskyliä. Aluksi esikunta toimi Syvärin asemalla mutta siirrettiin pian Kuujärvelle Joensuun kylään. Samanaikaisesti perustettiin myös paikallisesikunta Kuujärvelle.

Alue-esikunnan valistus-päälliköksi tuli luutnantti **Heikki Klemola**. Tämä kaupparokkeakoulun opiskelija ja AKS:n jäsen ryhtyi tarmokkaasti sekä myönteisen asenteen paikalliseen väestöön omaavana hoitamaan tointaan. Sotilashallinto määräsi, että kansakouluopetuksen käynnistämiseksi alue-esikuntien valistusupseereiden oli pikaisesti selvitettävä alueellaan sijaitsevien koulurakennusten kun-

Opettaja Toivo Kuusi pitää puhuttelua Agvehen koulupojille.

to, oppilas- ja opettajamäärät lukuvuodelta 1940-41, opetuskieli sekä alueelle jääneiden opettajien henkilötiedot ja oppivelvollisuusikäisten lasten lukumäärä. Neuvosto-Karjalan yhteinäiskoulumallinen oppivelvollisuuskoulu eli vajaakeskikoulu käsitti luokat 1 – 7. Sen jälkeen oli mahdollista jatkaa kolme seuraavaa vuosiluokkaa 10-luokkaisessa eli täydellisessä keskikoulussa, jollainen oli Aunuksenkaupungissa.

Klemolan selvityksen mukaan Agvehen kylässä oli toiminut neuvostoaikana 4-luokkainen alkeiskoulu kahden talon yläkerrassa ja neljän opettajan johdolla. Metsoiniemen 4-luokkaisella alkeiskoululla oli oma kaksikerroksinen koulurakennus, jossa sijaitsi asunot koulun kahdelle opettajalle. Molemmissa kyläkouluissa kalusto oli tallella. Kuujärven vajaakeskikoulu oli jaettu kahteen osaan.

Klemolan mukaan kirkonkylän alkeiskoulussa sijaitsi 1-4 luokat ja Joensuun koulussa 5-7 luokat. Opettajia tiedettiin olleen 11. Lisäksi vajaakeskikoulussa oli oppilaskoti pitkämatkalaisille sekä koulukeittola orpolasten ruokailua varten. Muutamia huoneita oli käytetty opettajien asuntoina. Selvityksestä ilmenee, että alkeiskoulun ”ikkunoita ja kalustoa rikottu ilkeästi, myös kaapit murrettu auki ja arkistot sekä opetusvälineet tuhouttu. Pari uunia särretty. Puhdistus- ja korjaustöihin ryhdytty”.

Kuujärvelle muodostettiin Agvehen, Metsoiniemen ja Kuujärven (Solan) kansakoulupiirit, joissa opetus tapahtuisi neuvostoajan koulurakennuksissa sekä taloista vuokrattavissa tiloissa. Klemolan mukaan Agvehen kansakoulupiirin alueella kirjattiin 126, Metsoiniemen 50 sekä Solan koulupiirissä 150 oppivelvollista karjalaislasta.

Kalusteet ja kanta-Suomesta opettajat

Koulutoimistolle jäi alkusyksystä varsin niukalti aikaa kansakoulujen käynnistämistä edellyttämiin valmistelutoimiin, sillä koulutyö oli tarkoitus aloittaa valatulla alueella jo marraskuussa 1941. Sotilashallintokomentajan vahvistamassa ohjesäännössä määriteltiin, että Itä-Karjalan kansakoululaitoksessa ovat voimassa Suomen kansakoululait ja -asetukset sekä kouluhallituksen kiertokirjeet ohjesäännössä mainituihin poikkeuksiin. Kouluhallitusta vastasi Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta, jolle kuuluivat kansakoulutoimen yleinen johto ja valvonta.

Jo ensi havainnot vallatun alueen kouluista osoittivat, että sotilashallinnon oli hankittava kanta-Suomesta koulukaluston ja opetusvälineiden täydennyksen lisäksi

Opettaja Hilka Lehtosen luokka alkusyksystä 1942.

si käsityövälineistö, oppikirjat ja muut koulutarvikkeet. Itä-Karjalan kansakouluissa oli tarkoitus käyttää pääosin suomalaisia oppikirjoja, mutta lukemisen, maantiedon, historian ja laulun opetusta varten ryhdyttiin pikaisesti valmistamaan omaa, suomalaiskansallista kasvatusta tukevaa oppimateriaalia. Varsin pian valmistuivatkin Karjalan lasten aapinen, Maamme-kirjaa vastaava Suuren Suomen lukukirja sekä Itä-Karjalan maantieto, mutta karjalaislapsille tarkoitetut laulu- ja historiantietokirjat jäivät käsikirjoitusvaiheeseen.

Kommunistisen kasvatuksen saaneille miehitysalueen suomenheimoisille neuvosto-opettajille ei voitu uskoa opetusvastuuta kansakoulussa ilman perusteellista uudelleenopetusta. Kuujärvellekin heitä oli jäänyt selvityksen mukaan viisi. Opettajat piti palkata kanta-Suomesta sekä sotilaspalveluksessa olevista. Toimenpiteellä oli kiire, sillä opettajat tarvittiin järjestelytöihin ennen opetuksen käynnistymistä. Itä-Karjalaan tarvittiin ennen muuta nuoria, työhönsä innostuneita isänmaallisia

mies- ja naisopettajia. Vallatulle alueelle perustettavat opettajanvirat herättivät opettajien keskuudessa suurta mielenkiintoa; ensihaussa ilmoittautui 630 hakijaa, joista suurinta osaa pidettiin varsin kyvykkäinä opettajina. Valituille järjestettiin viikon perehdyttämiskurssi. Näin tehtiin seuraavinakin vuosina.

Ensimmäiset sotilashallinnon valitsemat opettajat määrättiin toimipaikoilleen marraskuun alkupuolella. Kuujärven kansakouluihin sijoitettiin opettajia seuraavasti: Agveh: yläkansakoulunopettajat **Toivo Kuusi** ja **Rauha Honkanen** sekä alakansakoulunopettaja **Irja Toivonen**. Metsöniemi: yläkansakoulunopettaja **Sakari Nieminen** ja alakansakoulunopettaja **Elli Lehtinen**. Sola: yläkansakoulunopettajat **Tauno Pesonen** ja **Helvi Vesterinen** sekä alakansakoulunopettajat **Tuulikki Mäntysaari** ja **Veera Saارينen**. Opettajien sijoittamisessa pidettiin tärkeänä, että jokaisella koululla olisi ainakin yksi miesopettaja, joka lähes poikkeuksetta määrättiin myös johtajaopettajaksi.

Kielivaikeuksia ja muitakin ongelmia riitti

Haastatteluista sekä muusta lähdeaineistosta ilmenee, että monet vaikeudet haittasivat opetuksen käynnistämistä Itä-Karjalan kansakouluissa. Niin myös Kuujärvellä. Agvehen koulun johtajaopettaja Toivo Kuusi kirjoitti omaisilleen itsenäisyyspäivänä 1941, jolloin koulua oli pidetty viikon verran: "Nyt lipsahti tämä kirje minun työhöni. Saakoon tämä paperi välittää teille, rakkaat omaiseni, hieman enemmän tietoja niistä vaikeuksista joiden edessä seison melkein aseetomana ja tuntien väkävästi voimattomuuteni ja kokemattomuuteni. Usein melkein olen epätoivoon vaipumassa kun kaikki tuntuu nousevan pystyyn. Mutta kun taas olen luokkani edessä ja näen nuo 34 kirkasta silmäparia ihailien katsovan minuun ja tuota suurta intoa, millä he harjoittelevat vain mustan taulun ja liidun välityksellä lukemaan, unohdan kaikki vaikeudet ja kiitän Jumalaa siitä, että tämä

kansa voidaan vielä nostaa."

Kuusi selvittää kirjeessään koulutyötä haittaavia tekijöitä, joista ensimmäisenä on kielivaikeus. "Kansan kielestä on korkeintaan 10 pros. sanoista samankaltaisia kuin suomenkielessä; 50 pros. on suoraan lainattu venäjänkielistä ja 40 pros. on ihanaa lyydinkieltä, josta ei saa mitään selvää. Aluksi tuntui kanssakäyminen kansan kanssa vallan mahdottomalta, mutta kun nyt olen kerännyt noin parisataa sanaa ja harjoitellut niitä osaan pagista heidän kanssaan niin että he' elgentävät' ainakin osan siitä, mitä tarkoitan. Ensimmäisillä tunteilla opettaja ei ymmärtänyt, mitä oppilaat sanoivat ja päinvastoin. Lisäksi Kuusi luettelee muita ongelmia. Koulutarviketoimitukset ovat myöhässä. "Ajetelkaa nyt, että olemme jo viikon pitäneet koulua näiden vilkkaiden karjalaisten keskuudessa ja meillä ei ole muuta kuin pala liitua ja musta taulu opetusvälineenä. Oppilaat kysyvät vähän väliä koska knigat (kirjat) tulevat". Vaate- ja jalkineapua tarvittaisiin oppilaille, samoin kou-

luruokailun järjestämistä oppilaille sekä ulkokäymälän valmistumista kiirehdiään. ”Pian kohonnee kummankin koulurakennuksen liepeille ensimmäinen länsimaisen sivistyksen kurkihirsii”. Samoja kokemuksia oli muillakin koulutyötään aloittavilla Kuujärven alueen kansakouluilla.

Kansakoulu toiminnassa

Koulujen toimintakertomuksista ilmenee, että opetustyö alkoi vakiintua kevätlukukauden 1942 aikana. Sotilashallinto lähetti kaikille kansakouluille Itä-Karjalan kouluissa noudatettavan yhtenäisen opetussuunnitelman työohjeineen. Oppikirjat, koulutarvikkeet sekä opetusväline- ja kalustotäydennykset saapuivat kouluille, koulukeittolaittoiminta käynnistettiin, terveys- ja puhtaustarkastukset alkoivat ja kanta-Suomesta saatuja vaate- sekä jalkineavustuksia voitiin jakaa niitä tarvitseville oppilaille. Opettajan käyttämää suomen kieltä alettiin ymmärtää ihmeteltävän nopeasti, niin että monen oppilaan suomenkielinen lukeminen ja kirjoittaminen alkoi sujua jo kevätlukukauden aikana. Kieli-vaikkeuksien takia koulutyön pääpaino oli kuitenkin lukemisen ja kirjoituksen opetuksessa. Muita aineita opetettiin sen mukaan kuin oppilaat kykenivät niitä ymmärtämään. Neuvosto-Karjalan kouluissahan oli kyllä ryhdytty opettamaan karjalaislapsille suomen kieltä ennen jatkosotaa, mutta varsin vaatimattomin tuloksin.

Lukuvuoden 1941-42 toimintakertomusten mukaan Kuujärven alueen kouluikäiset lapset oli saatu opetuksen piiriin varsin hyvin: joulukuun 1941 ja toukokuun 1942 oppilastilastoissa ei ole sanottavia eroja. Agvehen alakansakoulussa (luokat 1-2) oli oppilaita 16.5.1942 yhteensä 23 ja yläkansakoulussa (luokat 3-6) 59. Vastaavat luvut Metsoiniemen koulussa olivat 13 ja 27 sekä Kuujärven eli

Agvehen koulutalo. Luokkahuoneiden lisäksi siinä oli opettajien asunnot.

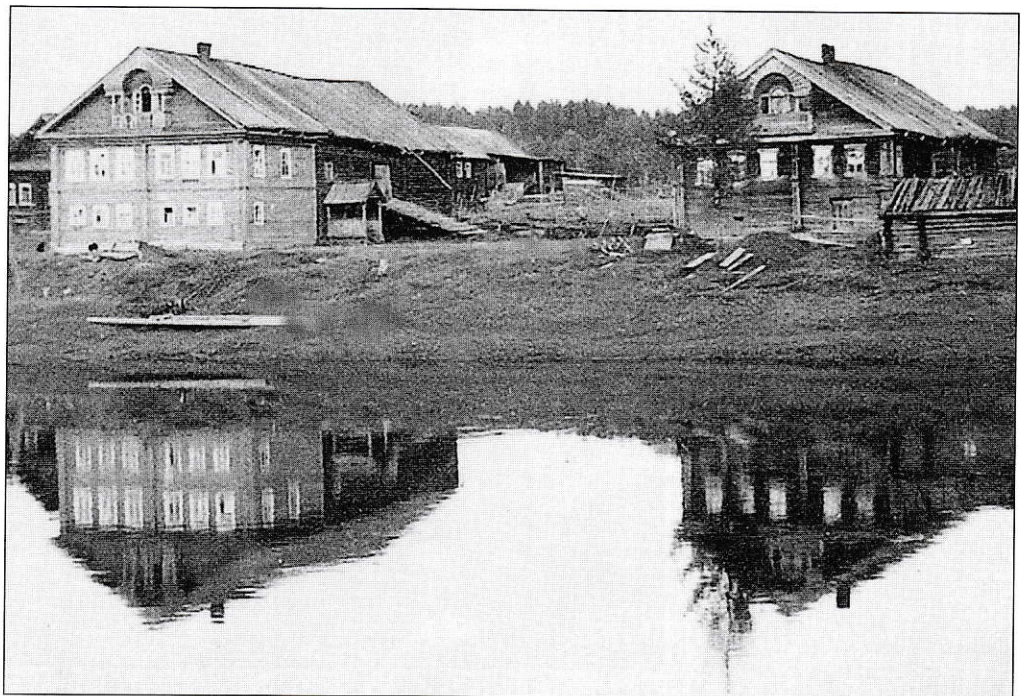
Solan koulussa 36 ja 76. Lisäksi viimeksi mainitussa koulussa oli alettu pitää jatko-opetustunteja seudun oppivelvollisuusikäisille nuorille iltaisin ja viikonloppuina. Koulut ilmoittivat järjestäneensä kevätlukukauden aikana useita ohjelmallisia yleisötilaisuuksia sekä lapsille pyhäkouluja ja muuta harrastustoimintaa. Pantiin merkille myös, että ”väestö alkaa tuntea kansakoulun omakseen ja että koulun vaikutus ympäristöön, lasten siisteyteen, käytökseen ja tapoihin on ollut edistävää.”

Kesällä 1942 aloitettiin kouluissa myös kasvitarhan hoito koulukeittolaa varten opettajien valvonnassa sekä oppilaiden omien kasvimaiden harrastustoiminta. Opettajat velvoitettiin myös osallistumaan kesäisin muun muassa lasten kesäleiri- ja muuhun virkistystoimintaan.

Lukuvuonna 1942-43 Agvehen koulussa vaihtui yläkansakoulunopettaja Rauha Honkasen tilalle **Hilkka Lehtonen** ja alakansakoulunopettaja Irja Toivosen tilalle **Kirsti Keränen**. Met-

soiniemen alakansakoulunopettaja oli lähtenyt kesken kevätlukukauden eikä uutta opettajaa valittu tilalle.

Solan koulun alakansakoulunopettaja Veera Saarisen tilalle tuli **Hilkka Salokangas** ja uutena yläkansakoulunopettajana valittiin **Marjatta Latola**. Solan koulusta tuli oppilasmäärän kasvun myötä 5-opettajainen seudun keskuskoulu, jonka johtajaopettaja Tauno Pesonen määrättiin syksyllä 1942 Vaasenin alueen yliopettajana valvomaan ja ohjaamaan alueen kansakou-

Metsoiniemen koulu (vas.) heijastuu hitaasti virtaavaan Vaaseninjokeen.

lujen opetustyötä. Valistus-päällikkö Klemolan päätehtäväksi tuli oppivelvollisuus-ian ylittäneeseen nuorisoon sekä aikuisväestöön kohdistuva valistustyö. Lukuvuoden 1943-44 alkaessa armeija otti käyttöönsä osan Solan koulun opetustiloista, jolloin opettajat Latola ja Mäntysaari joutuivat Tuoslan kyläkouluun jatkamaan opetustyötä. Solan koululla pidettiin alueen opettajainkokouksia, hiihtokilpailuja, juhlia sekä muita tapaamisia.

Oppiaineet ja -määrät olivat itäkarjalaiskouluissa lähes samat kuin Suomen kansakouluissa. Neuvostokoulu käyneille oppilaille uskonto, Suomen historia ja käsityöt olivat kokonaan uutta. Suomalaiskansallisia oppisisältöjä sekä kiintymyksen herättämistä suursuomalaiseen isänmaahan painotettiin sotilashallinnon ohjeissa. Koulukyselyjen mukaan erityisesti uskonto ja laulu kiinnostivat heimolapsia. Uskontokuntien riidan, jota ilmeni Kuujärveläkin ortodoksisen ja luterilaisen sotilaspapin välillä, takia kansakoulujen uskonnon-opetus oli aluksi ns. tunnustuksetonta kristinopin opetusta, kunnes vuoden 1942 lopulla annettiin ohjeet tunnustuksellisesta uskonnon-opetuksessa Itä-Karjalan kansakouluille.

Laulu ja musiikki kiinnostivat Kuujärven lapsia

Nimenomaan laulun ja oppilaille uuden soittimen, urkuharmonin, avulla musiikillisesti lahjakkaat karjalaislapset saatiin innostumaan koulunkäynnistä. Laulujen sanat edistivät suomen kielen oppimista ja vahvistivat heimotunnetta. Sotilashallinto painotti kansallisten juhlapäivien vieton tärkeyttä ja määräsi opettajat järjestämään vuosittain koulun omien juhlien lisäksi paikalliselle väestölle ohjelmallisia tilaisuuksia Kalevalapäivänä, äitienpäivänä, juhannuksena, elonkorjuun aikana, itsenäisyyspäivänä sekä paikkakunnan valtaamisen vuosipäivänä. Koulu-

laisten lisäksi ohjelman suorittajiksi toivottiin kanta-Suomessa käyneitä tai opiskelleita nuoria ja muita henkilöitä. Muuallakin oppilait kävivät esiintymässä. Agvehen koulun opettaja Hilikka Lehtonen (Skyttä) kirjoitti sukulaisilleen 10.9.1943:

”Me ehdimme olla tässä ennen koulun alkua kiertueellakin. 20 mukulaa oli mukana ja 2 vrk reissasimme. Hauskaa oli, jos rasittavaakin. Kävimme kaukana Syvärin yläjuoksulla, Syvärin toisella puolella hyvän matkaa. Vastaanotto oli lois-

tava. Pojat, sotilaat, olivat niin liikuttavan ihastuneita lapsiin. Kävimme esiintymässä 4 km etulinjasta, konekiväärin papatus kuului. Ja kyllä lapsetkin lauloivat! Varsinkin pikku-Pekkani lauluun oltiin niin ihastuneita, että juhlan päätyttyä sotilaat ryntäsivät lavalle ja jokainen huusi Pekkaa. Ja kilpailu oli, mikä telta saa pojat majoittaa. Olisinpa suonut, että olisitte olleet kuulemassa, kun pojat vetivät AKS:n marssia. Sitä kuunnellessa moni hymyili kyyneelten läpi. Kerta kaikkiaan

sen parempaa propagandaa yhteisen asian hyväksi en ole koskaan ennen nähnyt ja kuullut tehtävän. Ja arvaatte myös lasten innostuksen. Kuljimme osan matkaa junalla ja monet näkivät junan ensi kertaa.” Pekka pääsi opettajansa kanssa Suomeenkin esiintymään.

Kansakoulun opetuksen tulosarviointia

Koulutyön vakiinnuttua Itä-Karjalan kansakoulujen tuloksia arvioitiin. Keväällä 1943 järjestettyjen yläluok-

Itsenäisen Suomen 25-vuotispäivän juhlasta Agvehen koululla.

Opettaja Kirsti Keräs luokka poseeraa aidan vieressä ja osin aidan päälläkin (artikkelin kuvat: Martti Hölsän kok.)

kien laskento- ja ainekirjoituskokeiden tuotoksia pidettiin lähes Suomen koulujen veroisina. Useimmat karjalaislapset olivat jo oppineet suomen kielen puhe- ja kirjoitustaidon. Kansakoulu toimi jo melko järjestyneesti lukuun ottamatta oppivelvollisuusikäisten jatkoopetusta, johon osallistumista vaikeutti erityisesti nuorten työssäkäynti metsä- tai linnoitustöissä työvelvollisina.

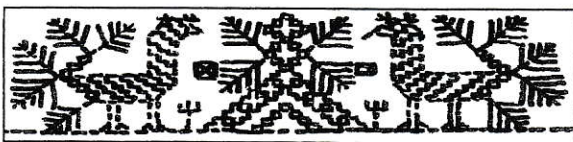
Kuujärveltä pääsi myös muutamia oppilaita Äänislinnan Yhteislyseoon; heistä kaksi opiskeli siellä koulutyön päättämiseen saakka. Toinen, **Roza Prilugin (Jeršova)**, valmistui myöhemmin opettajaksi. Lisäksi erityisesti luutnantti Klemolan Kuujärvellä työskentelyn aikana paikkakunnalta lähetettiin yli 50 nuorta eri oppilaitoksiin ja kursseille Äänislinnaa sekä kanta-Suomeen, missä eniten heitä opiskeli kansanopistoissa. Paula Novošilov kävi Lapualla Karhumäen kansanopisto- ja Turussa naiskotiteollisuuskurssin. Kesällä 1944 hän siirtyi Suomeen ja avioitui myöhemmin Heikki Klemolan kanssa. Opettajaopistoa käynyt **Väinö (Vladimir) Pahomov** puolestaan suoritti Liperissä Siikasalmen kansanopistokurssin ja sen jälkeen opiskeli Jämsässä ja Raumalla ns. itäkarjalaisopettajien opettajaleirillä valmistuakseen suomalaiseksi kansakoulunopettajaksi ja työhön Itä-Karjalaan. Yhdeksästä kuujärveläisestä opettajalei-

rillä aloittaneesta viisi – Väinö mukaan lukien – jatkoivat opiskeluaan Suomessa keväseen 1944. Suomalaisten lähdettyä Kuujärveltä paikkakunnalla alkoivat suomalaisten kanssa yhteistyössä tai Suomessa olleiden pidätykset ja kuulustelut. Väinökin sai kymmenen vuoden pakkotyötoumion, ja tämän lahjakkaan nuorukaisen oli unohtettava opettajanura lopullisesti.

Suomalaisen kansakoulun toiminta miehitysjan Itä-Karjalassa on varsin erikoinen ja mielenkiintoinen vaihe maamme kouluhistoriassa. Haastattelemieni entisten opettajien mukaan työskentely karjalaislasten parissa oli monelle unohtumaton kokemus. Kansakouluun ilmeisesti luotettiin Kuujärvelläkin, vaikka opettajat edustivat miehitysvaltaa ja väestön suhtautumisessa sotilashallintoon havaittiin varautuneisuutta. Mitä ilmeisimmin kansakoululla oli karjalaislasten elämää inhimillistävä vaikutus; opittiinhan koulussa tarpeellisia tietoja ja taitoja, saatiin päivittäinen kouluateria sekä tarvittaessa vaatteita sekä terveyspalveluja. Koulu järjesti ohjattua toimintaa myös vapaa-aikana. Lapset eivät olleet ”hunningolla”.

Nähtävästi tiedot kansakouluista kulkeutuivat Itä-Karjalassa myös rintaman toiselle puolelle partisaanien välityksellä, sillä koulut saivat toimia lähes häiriöttä eikä opettajia vahingoitettu.

MARTTI HÖLSÄ

Agvehen eläjät sota-aikaan

Agvehen kylässä oli vuonna 1942 suomalaisten tekemän luettelon mukaan asukkaita seuraavasti (perheiden kokoa ei ole mainittu):

Mihalkina Anni, Mihalkina Tatjana, Karpov Juho, Filipova Nasto, Bolujev Timo, Hattajev Simo, Semenov Jaakko, Vdovinov Matti, Bolujev Juho, Petrov Santeri, Savatej Pekka, Sendenov Mitro, Sendenov Antti, Saharov Feodor, Paulov Matti, Savatejeva Matroona, Loginova Roosa, Nasarova Outi, Iljn Juho, Mihalkin Aleksander, Savatejeva Nasto, Savatejev Feodor, Semenov Yrjö, Agapitova Sanni.

Agvehen tsasouna kunnostettiin sota-aikana kirkolliseen käyttöön (kuva: KRARK/Heikki Klemola).

Selostus Kuujärven alueen kirkoista ja rukoushuoneista vuodelta 1943

laatinut pastori Niilo Ryymin

Pastori Ryymin kertoo esittäneensä aluepäällikölle, millaisia korjauksia ja uudistuksia tarvittaisiin, jotta Kuujärven alueen kirkot ja rukoushuoneet saatettaisiin tarkoitustaan vastaavaan kuntoon. Sellaisenaan niitä ei voi käyttää, koska ne ovat olleet ei-kirkollisessa käytössä.

Kun alue-esikunta näytti unohtaneen kirkkoasian, Ryymin itse ryhtyi kyläläisten kanssa toimiin kirkollisten rakennusten siivoamiseksi ja kohentamiseksi. Niinpä Kukoinniemen, Ylitsin, Agvehen ja Metsoiniemen tsasounat sekä Grishinan kirkko saatiin melko pian sellaiseen kuntoon, että niissä voitiin pitää jumalanpalveluksia.

Talkootyöhön kuului mm. ei-kirkollisten rakennelmien ja osien poistaminen, lattioiden, seinien ja välikaton pesu, lähiympäristön siistiminen jne.

Kukoinniemen tsasounan vahtimestariksi valittu

Mikko Tsernobrovski laittoi lisäksi katolle oma-aloitteisesti ristin ja hankki oveen lukon. Ylitsissä tsasounan vahtimestari **Mikko Frolov** teki samoin, laittoi ristin katolle ja lisäksi korjasi ikkunalasit. Ylitsin rahvas kokosi omalta kylältä 200 markan suuruisen summan. Näillä varoilla on tarkoitus hankkia pahvia sisäseinien peittämiseksi. Talosta on tuotu tsasunaan ikoneita.

Agvehen rukoushuone on toistaiseksi vain pesty puhtaaksi. Sieltä puuttuvat vielä ikkunalasit, risti ja raput. Metsoiniemen rukoushuone on myös puhdistettu, mutta sen tila on sama kuin Agvehessakin.

Grishinan Nikolauksen kirkossa toimitettiin myös perusteellinen siivous. Järventauksen kylän tsasouna on puhdistettu; talkoot järjesti kersantti **A. Kokko**. (Sota-arkisto, Vaasenin alue-esikunnan papereita)

Arkkipiispa Leo kutsuttiin aapisjuhlassa Lyydiläisen seuran kunniajäseneksi

Ensimmäisen lyydin kielen aapiskirjan julkistaminen oli kerännyt toukokuisena sunnuntaina Uspenskin katedraalin kryptan täyteen juhla-aväkeä. Tilaisuuden juontajina toimivat **Raija Klemola** ja **Aune Kämäräinen**.

Ensimmäinen ABC-kird' ojennettiin arkkipiispa **Leolle** ja Lyydiläinen Seura kutsui hänet samalla kunniajäsenekseen. Opetusministeriötä, joka oli taloudellisesti tukenut hanketta, edusti ylijohtaja **Kalevi Kivistö**.

Arkkipiispa Leo totesi muistelevansa mielihyvällä aikaa, jolloin hänellä oli ilo olla mukana perustamassa lyydiläistä seuraa. Oman aapisen aikaansaamista hän piti sekä seuraan että kieltä ajatellen merkittävä saavutuksena, sillä ”aapiskirjan myötä syntyy aikanaan myös muuta kirjallisuutta, ja kuten tiedetään, kulttuurin kannalta kieli ja uskonto ovat perusasioita, joiden varassa kaikki muu rakentuu”.

Arkkipiispa jatkoi, että lyydin kieli on hyvin runollista samoin kuin liivinkielinen, ja kun aikanaan Raamattua käännetään lyydiksi, varsinkin sen runollisimpia osia, Vanhan Testamentin psalmeja, niin tuo kauneus ja runollisuus pääsevät varmasti oikeuksiinsa. – Leo toivotti Lyydiläiselle seuralle onnea ja menestystä sekä antaumuksellista työtä lyydiläisen kulttuurin ja kielen pelastamisessa, sillä juuri siitähän on pohjimmitaan kysymys.

Ylijohtaja Kalevi Kivistö kertoi, että kun tieto lyydin aapisen julkistamistilaisuudesta tuli opetusministeriöön, se johdatti hänen ajatuksensa erääseen tilaisuuteen parin vuosikymmenen taa.

”Kyseessä oli ulkomailla suomea opettavien lehtoreiden vuosittainen tapaaminen, ja olin siinä läsnä opetusmi-

Aune Kämäräinen ja Raija Klemola luovuttivat lyydin kielen aapisen ensimmäisen kappaleen arkkipiispa Leolle.

nisterinä. Vieressäni istui Pertti Virtaranta. Hän kertoi tuossa tilaisuudessa karjalan kielestä ja sen tulevasta näkymistä ja mainitsi myös lyydin kielen. Minulle jäi sellainen mielikuva, että lyydin kieli oli yksi niistä itämerensuomalaisista kielistä, jotka eivät enää ole elossa ja käytössä. – Niinpä sitäkin mieluisammalta tuntui nyt kuulla, että on ilmestynyt lyydin kielen aapinen”.

Ylijohtaja Kivistö totesi, että nykyään jo osataan antaa arvoa luonnon moninaisuudelle ja pidetään suurena uhkana, jos jokin laji on vaarassa kuolla sukupuuttoon. Niin yhtä lailla myös kulttuurien moninaisuus on koko ihmiskunnan rikkaus. Ainuttakaan vielä elävää kulttuuria ja kieltä ei saa päästää häviämään. Lyydiläisen seuran työ on tässä mielessä korvaamattoman arvokasta.

Kumpikaan aapisen tekijöistä, opettaja **Lidia Potšova** ja kielentutkija fil.lis. **Miikul Pahomov** eivät työ- ja perheasioiden takia ollut tilaisuudessa läsnä. Aapisen kuvittaja, kuvataiteilija ja kuvaamataidon opettaja Aune Kämäräinen kertoi aluksi empineensä suostua

tarjottuun tehtävään. Kun aapinen on perusteos, kaikkien siinä olevien asioiden pitää olla oikein. Tämä puolestaan vaatii paikallisen kulttuurin hyvää tuntemusta.

Ohjelmassa oli lisäksi musiikki- ja lauluesityksiä, seurakunnan tervehdys sekä kirkkokahvit. – SV

Ylijohtaja Kalevi Kivistö kiittää aapisesta.

Maalauksellisia kokemuksia Kuujärveltä

Kuvataiteilija etsii aina uusia paikkoja ja näkymiä, jotka voisivat vaikuttaa anoisasti hänen luovaan työhönsä. Minäkin olin katsellut ”sillä silmällä” Karjalaa eri matkoillani ja sen eri puolilla. Luonto, jossa on vielä paljon erämaata ja koskematomia korpea, teki vaikutuksen. Kaupungit jättivät kylmäksi, ja harva nykyinen kyläkään oikein säväytti.

Niinhän se on – rakenskanta on nuorta ja taloja kyhätty pystyyn halvalla ja kiireellä. Ne ovat alkanet rapistua jo ennen kuin ovat kunnolla valmiitakaan. Sen vuoksi odotin jännityksellä käyntiä Aunuksen lyydiläiskylissä. Olinhan Kuujärveltä Olavi Paavolaisen, Yrjö Jylhän ja Martti Haavion jalkanjäljissä. Olisiko siellä vielä jäljellä vanhoja karjalaistaloja? Puhuisiko rahvas lyydinkieltä?

Paavolainen oli kuvannut näkemäänsä runollisesti ”Aunus harmaasilmäksi”. Yrjö oli kirjoittanut jatkosodan aikana runon ”Laulu Kuujärvestä”, jonka Uno Klami oli säveltänyt. Haavio katseli hänen runoilijan silmällä uinuvia kyliä, niiden tsasounia ja elämänmenoja ”marssiessaan Aunuksen teitä”. Paavolainen oli, katsellessaan Syrjän kylän mäeltä järven yli Paloniemeen huudahtanut: ”Tänne perustan vielä taiteilijasiirtokunnan!”

”Pitk’randaasten” kuoro loi yhteyden

Ensi kontakti lyydiläisiin tapahtui sattumalta 1990-luvun puolivälissä. Näin Helsingin Sanomissa tapahtumapalstalla ilmoituksen, että lyydiläinen kuoro konsertoi Karjala-talossa. Menin sinne puhtaasti uteliaisuudesta. Samoin oli paikalle tullut mm. Raita Karpo, joka itsekin on karjalaisten laulujen esittäjä. Kuoro oli tietenkin ”Pitk’randaaset” – toistakymmentä jo varttuneessa iässä olevaa mummoa, jotka lauloivat sydämensä halusta lyydiläisiä laulujaan. Sa-

Pitk’randaaset –kuoro esiintymässä Kuujärven rannalla.

noista ei saanut yhtään selvää, vaikka kyllä se karjalaa oli! Kuoron matkanjohtajana ja organisaattorina toimi opettaja Lidia Potašova, joka myöhemmin osoittautui tomeraksi ”lyydiläisaktivistiksi”. Kielentutkija Mii-kul Pahomov oli tietenkin myös paikalla.

Sittemmin on yhteyttä pidetty yllä kirjein ja käynein puolin ja toisin. ”Pitk’randaasetkin” ovat saaneet Suomeen vierailukutsuja ja käyneet esiintymässä Helsingin Seurasaaressa, Esplanadin lavalla, Kotkassa, Karhulassa ja Rääkkylän Kihaus-festivaalilla. Sitkeitä mummoja – onhan jo matka Kuujärveltä Suomeen melkein urheilusuoritus.

Omilla käyneilläni jouduin katsomaan tosiasioita silmiin. Ei ollut enää ”Aunus harmaasilmää” – oli vain ikäviä betonisia elementtitaloja ja huonokuntoisia kyhäyksiä, jotka enää etäisesti muistuttivat karjalantaloja. Oli Neuvostoliiton romahduksen jälkeensä jättämä taloudellinen sekasorto ja työttömyys, epävarmuus tulevaisuudesta.

Kaupun tavaravalikoima oli sattumanvarainen. Sen vuoksi jokainen pyrki mahdollisimman suureen oma-

varaisuuteen: oli oltava vähintään perunamaa, mieluummin kasvamassa myös sipulia, tomaattia, tilliä, kaalia ja muita vihanneksia. Oma lehmä takasi maidon saannin, kanat munien. Lampaat vaeltelivat kylissä vapaana isona katraana, mutta hajaantuivat illan tullen kotisuojiinsa. Marjoja ja sienä kerättiin ahkeraan talven varalle. Autot ja traktorit olivat käyneet harvinaisiksi. Lakkautetuille kolhoo-seille ei ollut keksitty uutta käyttöä, ja rakennukset rappeutuivat hiljakseen. Mieli-ala oli alakuloinen. Miesväki kulutti aikaa ryypiskelemällä. Naisilla riitti työtä ruoka- ja vaatehuollossa.

Tätä taustaa vasten on uskomatonta, että lyydinkieltä oli ruvettu vaalimaan kouluissa ja paikallinen ”mummoenergia” pitää yllä folkloreyyhtyettä. Naisväen harteille jäi, paitsi arkinen työ, myös henkisten harrastusten virittäminen. Ei, kukaan täällä ei enää leiponut karjalanpiirakoita siitä yksinkertaisesta syystä, että ruisjauhoja ei ollut saatavissa. Ei, ei kukaan myöskään osannut enää tehdä perinnekäsitätöitä, aunukselaisia käsipaikkoja, neulakintaita tai muuta sellaista. Ne taidot olivat unohtuneet jo monta

sukupolvea sitten. Pitihän Tyne-Kerttu Virkin (sittemmin käsityöneuvos, k. 2000), joka toimi jatkosodan aikaan Aunuksessa käsityöneuvojana, virittää karjalaiskäsitätöiden teko uudelleen tyhjästä.

Myös kulttuurillinen tyhjiö ammotti monin paikoin. Lyydinkielen puhuminen oli jäänyt vanhojen varaan – nuorisotaisi vain venäjää. Oli vaikea nähdä äidinkielen opettelulle mitään syytä: kaikkiallahan pärjäsi kuitenkin venäjällä. Yllättävää kylä Kuujärveltä löytyi muutamia vanhempia ihmisiä, jotka puhuivat moitteetonta suomea – koska he olivat käyneet suomalaista kansakoulua jatkosodan aikana! Verrattuna 2. maailmansotaa edeltäneisiin karttoihin vain murto-osa vanhoista kylistä oli jäljellä. Niitä oli yksinkertaisesti lakkautettu ”perspektiivittöminä” – kuten sanonta kuului.

Monesta kylästä ei ollut yhtään mitään jäljellä, kun talot oli purettu ja maa kynnetty pelloksi. Jotkut kylät viettivät varsin kitiiliasta elämää: läpi vuoden asuttuja taloja oli ehkä kaksi tai kolme, loput olivat käytössä enää kesämökkeinä. Jonnekin, vanhojen maalaamattomien hirsitalojen väliin, oli pieta-

rilainen uusrikas jo pystyttänyt komean, kirkkain värein maalatun datshansa. Sinne hän huristi autollaan muutama kerran kesässä.

Monta vuotta ja matkaa myöhemmin sekaannuin lyydiläisiin niin paljon, että kuvitin lyydiläisen aapisen – ”ABC-kird’in” - Lidia Potashovan ja Miikul Pahomovin urauurtavan teoksen. Mutta se on toinen tarina.

Radioreportterin mukana

Berliiniläinen tuttavani, radiotoimittaja Anneliese Holzschuh, entisen Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan asiantuntija, joka puhuu venäjää ja on kolunnut itänaapurissa kymmenet kerrat, sai päähänsä lähteä tekemään reportaasia Karjalan tasavallasta. Houkutteli minua mukaan, kun tiesi minun vähän tuntevan paikkoja. Niin lähdimme kesällä 1999 lentäen Helsingistä Joensuun kautta Petroskoihin - siihen aikaan Finnair lensi tuota reittiä, joka oli toiminnassa vain pari vuotta.

Kävimme tasavallan pääkaupungissa kaikki viralliset kuviot, haastattelimme ministereitä, näimme lehtien toimittajia ja teollisuuslaitoksia. Sitten alkoi matkan varsinainen huippukohta. Lähdimme linja-autolla Aunukseen. Bussin vaihto Aunuksen kaupungissa, jossa panimme merkille hienon uutukaisen hotellin ja vasta avatun kirkon. Paikallisbussi hyppi ja tärisei soratiellä, joka kävi – niin meistä tuntui – aina vain kapeammaksi ja upottavammaksi. Ylitimme sillan, joka oli huonossa kunnossa: kuljettaja pyysi matkustajia varmuuden vuoksi kävelemään yli samalla kun hän keinotteli bussin varovasti toiselle puolelle. Mutta vanhan sillan vieressä oli onneksi jo uusi rakenteilla.

Kuujärven pääkylässä Jogensuussa opettaja Lidia Potašova uhrasi meille paljon aikaansa ja energiaansa näyttämällä paikkoja, sopimalla haastateltavia ja taikomalla aina jostakin esiin auton, kun piti päästä Syväril-

Paloniemen kärkeen johtanut kapea puusilta on jo historiaa. Jäiden runtelema silta vaati peruskorjausta, mutta varoja ei saatu kokoon. Muualta kylään muuttaneet huvila-asukkaat näet ilmoittivat, etteivät tarvitse siltaa: he ajavat autoilla.

le tai syrjäkyliin. Toimittaja haastatteli nuoret ja vanhat, kyseli menneet ja nykyiset. Katsastettiin henkitoreissaan olevia kyliä kuten Syrjä, jossa asuttuja taloja ei enää ollut kuin kaksi. Syrjällähän oli 1990-luvun puolivälissä vähällä tapahtua hirvittävä häväistys, kun ruvettiin kytämään pelloksi vanhan kalmismaan paikkaa. Nuori polvi ei tiennyt paikalla ennen sijainneen kirkon ja hautuumaan, kunnes traktorin kauha alkoi nostaa esiin ihmisluita. Paikalla olivat vielä 1940-luvulla kasvaneet nuo korkeat karsikkopuut, kaksi kuusta, jotka Jylhäkin oli nähnyt Kuujärvellä käydessään ja jotka hän mainitsee runossaan. Paljolti Miikul Pahomovin ansios-ta kyntöoperaatio saatiin pysäytetyksi ja vainajien rauha palautetuksi. Esiin nousseet luut kerättiin laatikkoon, haudattiin uudelleen ja paikalle pystytettiin muistoristi.

Kaiken nähnyt Anneliese vaikutui kylien vankkumattomasta rauhasta, omavaraisuudesta ja ihmisten pohjimmaisesta sitkeydestä. Mutta tulipa eteen jotakin, mikä sai kokeneen konkarinkin ymmälleen. Yksinäinen baabuska alkoi kesken haastattelun itkeä äänellä. Saksalainen ei tiennyt, mistä oli kysymys ja riensi loh-

duttamaan mummoa. Mutta nauhuri pyöri, ja tallennetuksi tuli ehkä Kuujärven viimeinen äänellä itkijä, joka sitten esiintyi myös valmiissa ohjelmassa. Meitä oli unohdettu varoittaa, että itkuvirsi puhkeaa tältä mummolta kuin salama kirkkaalta taivaalta, jos mainitaan joku läheinen vainaja – tässä tapauksessa hänen edesmennyt miehensä.

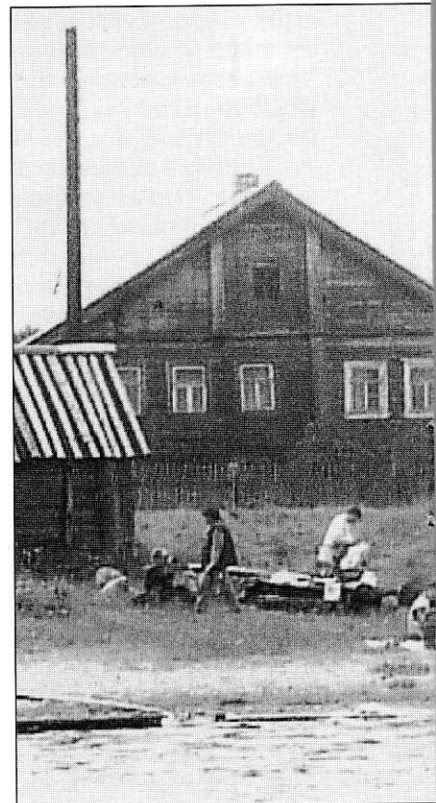
Anneliese Holzschuhin tunnin mittainen ohjelma sai Radio Deutschlandswellen ohjelmistossa kunniapaikan seuraavana jouluna: se ajettiin ulos Tapaninpäivän iltälähettyksessä ja herätti suurta huomiota. Kuujärven lyydiläiset olivat hetkeksi astuneet suuren maailman tietoisuuteen.

Radiotoimittajan tehdesä työtään meikäläinen piirteli ja luonnosteli vähän vesiväreillä kylä- ja rantanäkymiä. Se oli ehkä silloin, kun heräsi ajatus pitää taideleiri juuri Kuujärven Paloniemessä. Oltaisiin ikään kuin hamuamassa Paavolaisen ja Jylhän askeleissa, vaikka ”taiteilijasiirtokunta” tästä vielä oli kaukana. Olosuhteet olisivat vaatimattomat, mutta ehkä erikoinen ympäristö korvaisi puutteet.

Taideleiri toteutuu

Lyydiläinen Seura tuli

vastaan, ja Lohjan työväenopisto, jossa opetan kuvataiteita, saattoi ilmoittaa, että kesän 2000 perinteinen taideleiri pidettäisiin rajantakaissa Karjalassa. Matka järjestettäisiin yhteisenä seuran kulttuuriretkenä ja opistolaisten leirimatkana. Kiinnostus oli suuri. Kysymyksiä sateli. Missä Kuujärvi on? Onko se sama Kuu-

Paloniemen taideleiriläiset levittäyt-

järvi, josta Jylhä kirjoitti Laulun Kuujärvestä? Miten ihmiset siellä elävät? Miten majoitutaan? Mitä syödään? Onko siellä vielä pystyssä vanhoja aunukselaistaloja, joissa alakerrassa ovat karjasuojat ja ylhäällä asutaan? Joku kiinnostui lähtemään nähdäkseen paikat, joissa itse tai isä oli ollut sotimassa Itä-Karjalassa.

Linja-auto kuljetti uteliaita matkalaisia kohti Aunusta. Pietarin ruuhkat olivat jääneet taakse. Edessä avautui loputtomalta näyttävä, suora Murmankin tie. Oli paras marja-aika, ja mustikan myyjiä näkyi tien varressa. Ennen Aunuksen kaupunkia tie seurasi pitkään verkkaisesti virtaavaa jokea, johon kuvastui pääty joelle päin rakennettuja taloja. Aunuksen eteläpuolelta tie erkani Kuujärvelle eli Mihailovskoeen. Päälystämätöntä tietä oli vielä 50 km.

Perille tultiin melkein keskiyöllä. Taideleiriläisten ja seuran retkeläisten tiet erosivat, sillä taideleiri pidettiin Paloniemen kylässä ja seuran retkeläiset majoituivat perheisiin pääkylässä Jogensuussa. Viimeinen koettelemus koko päivän matkusta-

neille taiteilijoille oli tavaroiden kantaminen puolen kilometrin päästä mäeltä alas kylään, sillä sade oli kaivanut kylään johtavan tien linja-autolla ajamattomaan kuntoon.

Loppu hyvin, kaikki hyvin! Heinäkuun aamu valkeni ihanana, ja paikan kauneus paljastui hämmästyneiden silmien ihailtavaksi. Leiriläiset työskentelivät aamusta iltaan, ja sääkin suosi. Sauna lämpesi joka ilta, ja löylyn lomassa polskittiin järven vilvoittavissa vesissä. Vain kerran uhkaava ukkospilvi nousi järven ylle – senkin joku ehti ikuistamaan taulussaan. Kultainen hiekkaranta levittäytyi niemen ympäri, rannassa rivissä kylät. Vähän kauempana talot päädyt raitille päin – ja ne olivat melkein kaikki aitoja vanhoja karjalaistaloja. Kylänäkymä oli ainutlaatuinen. Moni halusi maalata sen mäeltä, josta talojen palapeli levittäytyi eteen kuin tarjotimella. Irlantilaissyntyinen Thomas Cadogan katseli lyydiläiskylää hieman toisin silmin kuin muut leiriläiset – huumorin pilke silmäkulmassa. Kun muut maalasivat, kierteli Tom kameroineen kylillä ja tallensi haus-

koja arkielämän tilanteita.

Oli keskikesä, ja niityt pursusivat kukkarunsautta. Kylässä oli ilman leiriläisiäkin paljon elämää. Vakioasukkaat olivat saaneet vieraikseen lapsenlapsia ja muita sukulaisia kaupungista. Mökkiläiset olivat tulleet lomilleen. Lapset olivat päivät pitkät hiekkarannassa ja rakentelivat leikkejään. Kaikkialla oli hyörinää. Kasvimaita kitkettiin, veneitä tervattiin, käytiin kalassa, pöimittiin marjoja. Vapaana vaeltelevat lampaat tulivat ikuistetuksi moneen tauluun. Taiteilijat tulivat viikon aikana jo tutuiksi kyläläisten kanssa ja pääsivät käymään kodeissa, tulipa muutama paloniemeläinen ikuistetuksi väreihin. Kertomus Syrjän kylän karsikkopuistakin innoitti erästä maalaria tekemään niistä mielikuvaversio.

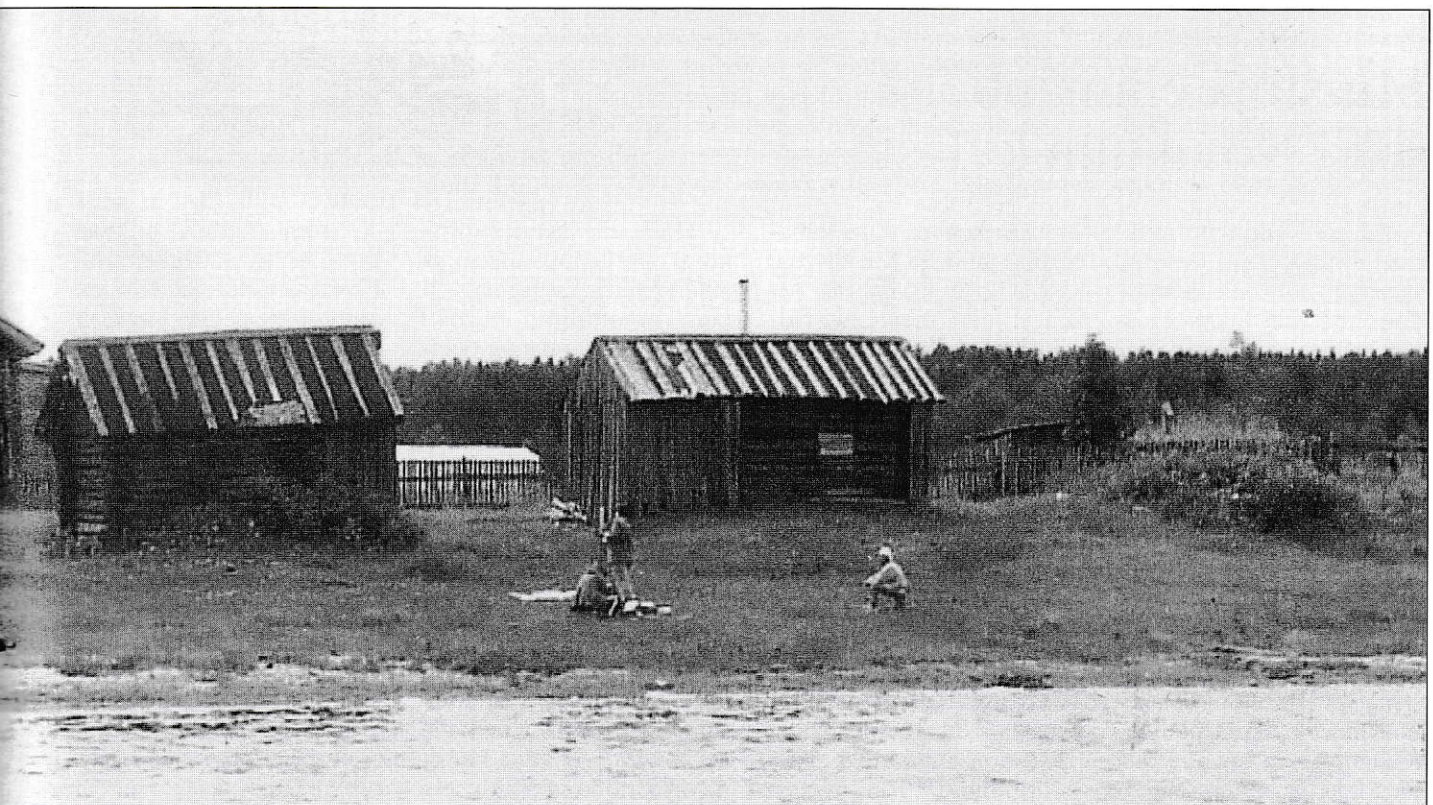
Kyläläiset olivat tietenkin uteliaita, mitä oudot vieraat heidän kotinurkillaan puuhailivat. Järjestimme useita tilapäisnäyttelyitä ripustamalla valmiita ja keskeneräisiä teoksia saunojen ulkoseinille – ja yleisöä riitti. ”Tuohan on meidän talo!” ”Ja tuolla tiellä kävelee meidän kissa!” Viikko kului no-

peasti. Jotkut leiriläisistä osallistuivat seuran Petroskoin- ja Syvärin-retkiin. Leiri huipentui ”Pitkradaaset”-kuoron järjestämään konserttiin ja illanviettoon rantaniityllä. Saunanseinä näyttely oli jälleen esillä. Jäyhät suomalaisetkin tempautuivat mukaan tanssiin. Ikimuistoinen ilta!

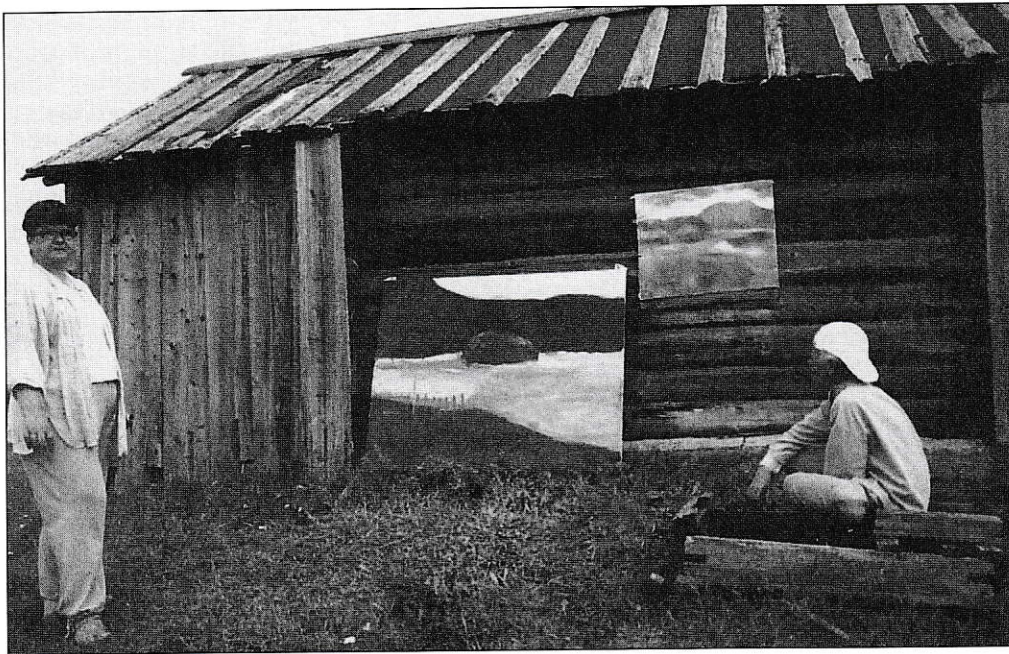
Jälkikaneetti

Taideleiri sai jälkeen päin paljon julkisuutta Suomessa. Teoksista päätettiin järjestää joka tapauksessa näyttely, ja se järjestettiin Lohjan museon makasiinirakennuksessa saman kesän aikana. Teoksia oli paljon: öljy-, vesiväri- ja pastellimaalauksia, piirustuksia ja valokuvia – kahdessa kerroksessa. Alakerta rakennettiin eräänlaiseksi installaatioksi, jossa jaettiin lyydiläistietoutta myös valokuvien, kuvakollaasien, kartoin, tekstein ja musiikin. Myöhemmin samana vuonna näyttely toistettiin hieman erilaisena, ja se saikin juhlat puitteet.

Vuoden 2000 joulukuussa Lyydiläinen Seura järjesti seminaarin aineesta ”Kansa vai heimo – kieli vai mur-

it rannalla kylyjen katveeseen työskentelemään. Kylyjen seinustoja käytettiin myös tilapäisenä näyttelypaikkana.

Maalauksia pohjaväri vaiheessa saunan seinustalla. Niitä tarkastelevat Helen Auvinen (vas.) ja Mirkku Wikman.

re?” Seminaarissa puitiin kolmen pienen kieliryhmän, lyydiläisten, setukaisten ja inkerikkojen asemaa. Tapahtuma pidettiin Helsingissä Villa Kivessä. Siellä järjestettiin samanaikaisesti kesäleirin teosten näyttely. Yksi leiriläinen oli jo syksyllä ripustanut Kuujärvenmaalauksiaan omaan näyttelyynsä Lohjalla. Villa Kiven runsaslukuinen seminaari-yleisö sai nähtäväkseen

Kuujärvellä tehtyjä teoksia, jotka herättivät suurta mielenkiintoa.

Vielä kerran Kuujärven taideleirin aineistoa kaivettiin esille – vaikka suurelta osin se oli jo uusilla omistajilla eikä näyttelyyn tavoitettavissa – kun lyydiläinen aapinen, ABC-kird’, julkistettiin vuoden 2003 toukokuussa.

Lyydiläisiä käsitöitä, aapisen originaalikuviä, karttoja, valokuvia, tekstejä ja

maalauksia sisältänyt näyttely oli kuukauden päivät esillä Uspenskin katedraalin kryptassa Helsingissä. Niin kauaskantoinen oli kesäinen taideleiriviikko Kuujärven Paloniemessä. Leiriläiset, joista monia tapaan edelleen silloin tällöin, vakuuttavat, että Paloniemen kesä tulee säilymään heidän elämänsä huippukokemusten joukossa.

AUNE KÄMÄRÄINEN

Paloniemen kommuuni

Kotikylässäni Paloniemessä oli toiminnassa kommuuni vuosina 1927-30. Se oli nimeltään 1.мая eli Toukokuun 1. Kyläläiset pakotettiin liittymään kommuunin jäseniksi. Jos et mennyt kommuuniin, et saanut maata kotisi ympäriltä etkä saanut paimentaa kotieläimiäsi yhteisessä laumassa.

Kommuunille oli valittu johto ja puheenjohtaja. Kaikkien jäsenten omaisuus otettiin kommuunin käyttöön karjasta alkaen kotikalustoja myöten. Aunuksesta oli hommattu hevosia, auroja, äkeitä ja muita työkaluja maataloustöitä varten.

Oli avattu yhteiskunnallinen ruokala, jossa ruokailu oli maksutonta. Lapsille oli varustettu seimet. Työpalkkaa ei maksettu.

Keväällä 1930 Paloniemen kommuuni muutettiin kolhoosiksi.

Kommuunista kertoi
Yrjö Tabunov
haast. Väinö Pahomov

Muistoja elämäntieltä sekä Novikuun kylästä

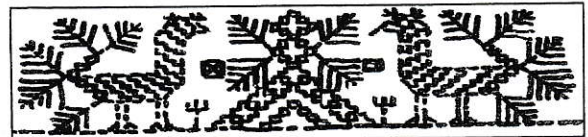
En ole syntynyt Novikuun kylässä, mutta lapsuus, nuoruus, nuoruus ja vanhuusvuodetkin liittyvät siihen lyydiläiskylään. Äitini Anastasia, joka oli syntynyt Novikossa, meni naimisiin Joensuun kylään. Vuosina 1927-30 siellä oli toiminnassa kommuuni. Vanhempani asuivat Solan kylässä, missä minä synnyin 13. syyskuuta 1929.

Muutaman vuoden kuluttua vanhempani siirtyivät Aunuksen kommuuniin. Sieltä isä lähetettiin opiskelemaan Petroskoin puoluekouluun. Siellä hän oli kaksi vuotta, ja määrättiin sen jälkeen työhön Repolan piiriin. Repolassa minä kävin neljä

luokkaa koulua. Aina loma-aikoina tulimme Kuujärveen, minne isä jäi lepäämään. Äitini ja minä menimme Novikkoon; siellä elivät isoäiti ja sisko perheineen.

Sitten kun sota alkoi, emme lähteneet evakkomatkalle Arkangeliin, vaan matkustimme Kuujärveen. Kaikki sotavuodet ja monia vuosia sen jälkeenkin asuimme Novikuun kylässä.

Ensin minä kävin Agvehen koulua yhden vuoden ja vuosina 1942-44 opiskelin Äänislinnan lyseossa. Sodan loputtua opiskelin vuodet 1945-46 Kuujärvellä. Sukсила hiihdin 10 kilometrin matkan Novikkoon joka viikonloppuna.

Opintieni jatkui Petroskoin opettajaopistossa, ja aina loman alkaessa palasin kuin muuttolintu Novikkoon. Kun valmistuini opettajaksi, minut lähetettiin työhön Kiestingin alkeiskouluun. Siellä olin 10 vuotta. Asuin nämä vuodet Kiestingissä, mutta ajatukseni olivat pienessä Novikuun kylässä. Ja niin sitten 1959 tulin asumaan Kuujärvelle, opettajaksi paikalliseen keskkouluun.

Nyt olen eläkkeellä, asun Joensuussa, mutta haluan aina nähdä Novikuun kylän. Aikaisempina vuosina kävimme siellä usein marjoja ja sieniä poimimassa.

Miten kaunis olikaan Novikuu kylä! Kylässä oli 17 taloa. Meidän talo oli suuri, 4-huoneinen ympärillä navetta ja talousrakennukset. Nyt taloa ei enää ole: kalastajat sen polttivat. Minä käyn katsomassa vain talon paikkaa.

Muutamia vuosia sitten täällä oli turisteja Suomesta. Minun luonani asui Leena Karjalainen. Hänen isänsä oli sotavuosina 1941-44 Kuujärvellä kansanhuollon johtajana. Leena ja toiset turistit kävivät vanhoja kyliä katsomassa. Minulle Leena toi kukkia Novikuun kylästä!

ROSA JERŠOVA

Kuujärven tapahtumia vv. 1940-2003

Kuujärven kunta (volosti) on lyydiläisten asuma-aluetta, sen eteläisin osa. Pinta-alaltaan ja asukasluvultaan se on Aunuksen piirin pienin. Pohjoisesta, etelästä ja idästä Kuujärven naapurina on Leningradin alue. Aunuksesta on Kuujärvelle 55 kilometrin matka itään päin.

1940-luvun alussa Kuujärvellä oli 11 lyydiläiskylää, joissa asui noin 1 400-1 500 asukasta. Kylät sijaitsivat kahden järven (Pitkäjärvi ja Kuujärvi) rantamalla. Nykyään elämä on säilynyt vain viidessä kylässä, ja näissä kylissä on asukkaita vähän alle 700.

Lyydiläisten lukumäärän vähentymiseen on ollut useita syitä. Kaksi perättäistä sotaa vei katuneina yli 200 lyydiläismiestä. Paljon asukkaita on siirtynyt kaupunkeihin ja metsätyömaille ympäri Karjalaa ja Leningradin alueelle paeten kolhooseista.

Lyydiläiset ovat aina puhuneet keskenään 'omia kieltä'. Lyydin kieli vepsäläistynyttä karjalan kieltä tai karjalaistunutta vepsän kieltä, kumpi vain läheisemmältä tuntuu. Hyvällä syyllä esimerkiksi suomalaisen on mahdollista ymmärtää lyydiä aika tavalla.

Sodan jälkeisinä vuosina venäjän kieli alkoi tunkeutua lyydiläisten puhekielen. Nykyään lyydiä puhuvat ainoastaan vanhemman polven ihmiset. Nuoret puhuvat aina venäjää. Oman kielen unohtumiseen puhekielenä on vaikuttanut valtiollan harjoittama monivuotinen pienten kansojen kielen tukahduttaminen.

Elinkeinoelämässä on tapahtunut muutoksia, joista suurin lienee se, kun 1960-luvun alussa Kuujärvellä lopetettiin maataloustuotanto ja aloitettiin turkiseläinten kasvatus. Kasvatettiin minkejä ja naaleja, joiden nahkat vietiin ulkomaille myytäväksi. Turkistalous tuotti alussa hyvin. Rakennettiin uusia asuintaloja,

koulu, lasten päiväkoti jne. Työläisten elintaso parantui huomattavasti verrattuna kolhoosijärjestelmän aikaan.

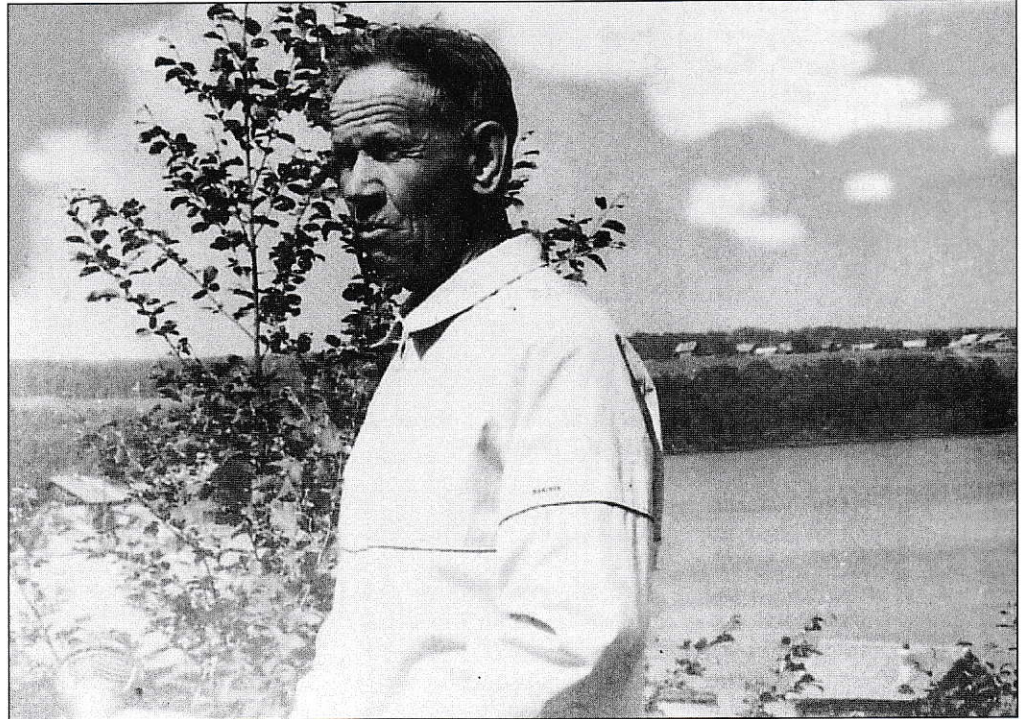
Neuvostovallan päättyttyä Venäjällä siirryttiin markkinatalouteen, samoin myös Karjalan tasavallassa. 1990-luvun jälkipuoliskolla Kuujärven hyvin toiminut

turkistalous lopetti toimintansa, kun valtio ei enää antanut varoja talouden kehittämiseen.

Nykyään Kuujärvellä ei ole mitään yhteiskunnallista tuotantotoimintaa. Kaksi fermeritaloutta viljelee maata. Monet asukkaat harjoittavat omaa kotitaloutta, toisin sa-

noen hoitavat lehmii ja lampaita sekä kasvattavat perunoita ja juurikasveja. Kesäisin kyläläiset ansaitsevat lisätuloja metsämarjojen poiminnalla ja myynnillä. Työttömiä Kuujärvellä on paljon.

VLADIMIR PAHOMOV
Kuujärvi (D'ogensuu)

Useimmissa Karjalan kylissä on joku tietoniekka, paikallisten olojen erikoinen tuntija. Joensuun kylässä tällainen toimelias mies on Väinö (Vladimir) Pahomov. Hänen puheilleen kylään saapuvat turistit useimmiten opastetaan. – Väinö järjestää ohjelmaa ja yksi kohteista on kaunis Paloniemen kylä. Mäen päällä, mistä avautuu näköala alas kylään ja järven yli Tuaskolaan asti, hän lausuu vierailleen Yrjö Jylhän runon "Laulu Kuujärvestä – Kuva v:lta 1995, kuulijoiden joukossa mm. akateemikko Pertti Virtaranta.

Kuujärven asutut kylät

1) Joensuussa, keskuskylässä, on kunnan (volostin)virasto. Siinä on yksi työntekijä, - volostin päällikkö. Kylässä toimii 11-luokkainen keskikoulu, lasten päiväkoti, lääkäritukikohta, postilaitos, kulttuuritalo, kirjasto, mistä saa luetavaksi mm. Karjalan Heimo-aikakauslehden sekä Oma Mua-lehden, venäjänkielisen piirilehden ja eräitä muita lehtiä. Kylässä on kaksi kauppa, osuuskauppa ja yksityiskauppa.

2) Syrjän kylä, missä en-

nen oli kirkko, joka paloi jo v.1930. Kylässä oli myös savupirtti. 3) Tuaskala. 4) Hidniemi. 5) Paloniemi. Runoilija Yrjö Jylhä kävi syksyllä 1941 Kuujärvellä. Hän ihaili kylien maisemia ja kirjoitti runon "Laulu Kuujärvestä". Uno Klami on säveltänyt tämän laulun.

Akateemikko Pertti Virtaranta kävi Kuujärvellä kesällä 1994 ja toisen kerran seuraavana kesänä.

VÄINÖ PAHOMOV

Arkistojen kätköistä*

Sähkösanoma lähetetty 4.6.1942 Agvehen kylän Mannerheim-juhlasta, jossa oli läsnä 120 henkeä:

**Sotamarsalkka
Mannerheim
Päämaja**

YLEN ÄIJ ONNEA
KUSTAA STARIKALE
AGVEHEN RAHVAHALT

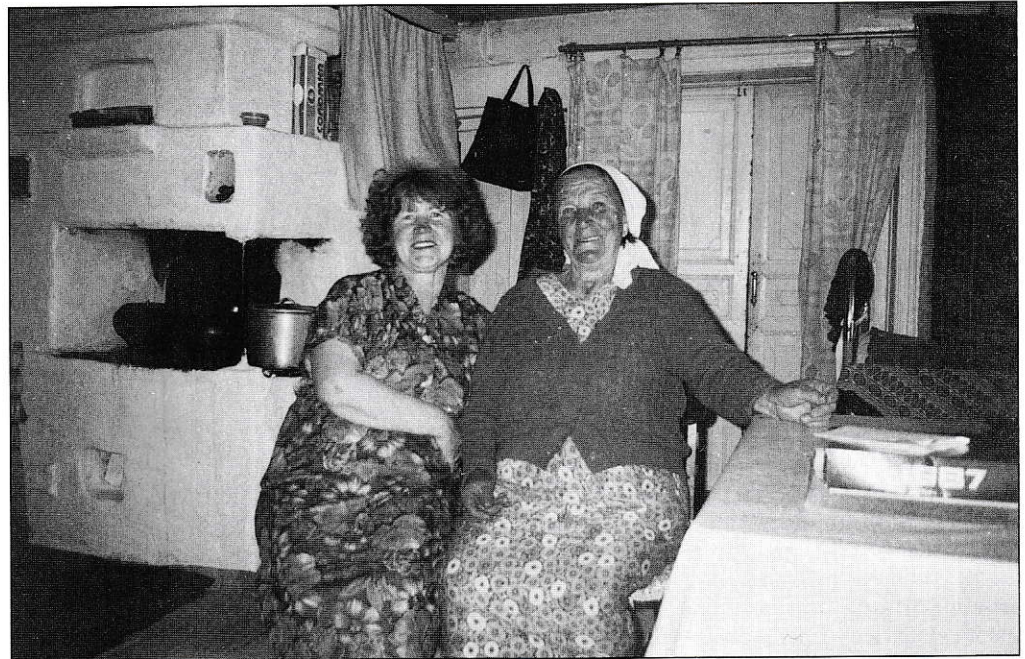
Lidia Potašova, Kuujärvi Lyydin kielen tulevaisuus huolestuttaa

Haluan kertoa ongelmasta, joka on huolestuttanut minua useat vuodet ja jonka ratkaisun löytäminen näyttää yhä mahdottomalta. Minä toimin Kuujärven koulun ala-asteen opettajana, opetan luokassani lyydin kieltä. Olen kovin halukas jatkossakin opettaa lapsille (ja myös aikuisille) esi-isämme kieltä.

Aunuksen Karjalassa puhutaan lyydiä ja livviä. Lyydin kielen opetuksen järjestämiseksi minä maanmieheni **Miikul Pahomov**in avulla yritin aluksi luoda aapiskirjan vepsäläisaapisen pohjalta (Nina Zaitseva, Maria Mullonen: Abekirj. Petroskoi 1991), koska huomattavien kieltenvälisten kieliopillisten, sanastollisten ym. eroavaisuuksien takia vepsäläisaapinen lyydin kielen opettamiseksi ei sellaisenaan kelvannut. Niinpä tekemämme luonnos sisällyttiään ja rakenteeltaan erosi huomattavasti malliksi otetusta vepsäläisaapisesta. Hankkeemme tarkoitus oli helpottaa äidinkielen opetus koululaisille: lapset mitä suurimmalla kiinnostuksella oppivat omaa kieltä, mutta ilman oppikirjoja opettaminen on mahdotonta.

Luonnoksemme oli esitetty Karjalan tasavallan kansallisen poliitiikan valtionkomitean käsiteltäväksi. Vastaus oli kielteinen: ensin viitattiin rahan puutteeseen, mutta sitten selvisi, että mitään lyydinkielisiä opetusmateriaaleja ei suunnitella julkaista lainkaan. Myöskään vepsäläisen aapiskirjan tekijät eivät suostuneet siihen, että sitä käytettäisiin lyydiläisaapisen mallina.

Kaikesta huolimatta lyydiläisaapisen kirjoittamista aloitettiin taas uudestaan. Oli tehty kokonaan uusi, omalta pohjalta syntynyt aapinen, jonka sisällön ja rakenteen suunnitteli kielen tutkija Miikul Pahomov. Allekirjoittanut osallistui uuden aapiskirjan tekemiseen

Opettaja Lidia Potašova vierailmassa Maria Ivanovan luona Paloniemessä (kuva: Miikul Pahomov).

opettajakokemuksellaan ja äidinkielen tuntemuksellaan. ABC-kird' –niminen lyydiläisaapinen viimein ilmestyi keväällä 2003 Helsingissä. Sydämellinen kiitos Lyydiläiselle Seuralle ja kaikille niille, jonka ansiosta tämä kirja näki päivän valon! Meille Kuujärvelle ilmaiset aapiskappaleet toimitettiin jopa valmiiksi perille.

Ilahtuun suuresti, kun sain värikkään aapisen käsiini ajatellessani, että unelmani rakkaan äidinkielemme säilyttämisestä käy todeksi, mutta iloni oli ennen-aikaista: esille tuli jälleen uusia ongelmia. Elokuussa Kuujärven koulun rehtori kielsi lyydiläisaapisen käytämisen äidinkielen opetuksessa sillä perusteella, että se ei ole Karjalan opetusministeriön hyväksymä. Jälleen ollaan umpikujassa: uusi oppivuosi on alkanut, lapsilla on käsillä jo kevätpuolella saatuja aapiskirjoja.

Äidinkielen opetus on kantalyydiläisessä Kuujärven kylässä mennyt väärään suuntaan, kun koulussa lyydiläislapsille opetetaan vierasta livvin murretta. Lyydiä taas opetetaan ainoastaan yhdessä

ala-asteen luokassa. Nykyinen tilanne on vastoin lyydiläisten oikeutta omaan kieleen. Mielestäni koululaisilla pitää olla mahdollisuus valita itse, kumpaa kielimuotoa he haluavat oppia. Olisi kovin surullista, että ukkien ja mummien sukupolven poistuttua sammuisi myöskin tärkein henkinen perintömme – kaunis lyydin kieli. Anna, Herra, pitkää ikää lyydiläisten isovanhemmille voidakseen siirtää kielitaitonsa vunukoille! Äidinkielen säilyttäminen on joka lyydiläisen pyhä velvollisuus.

Aika rientää... Ei ole mitään ikuista taivaan alla. Vuosi vuodelta harvenee vanhojen lyydiläisten polvi. Lähestyy se aika, kun he kaikki ovat poissa. Heidän mukanaan poistuu meidän äidinkielemme, joka voisi elää vielä pitkään tulevissa sukupolvissa. Mitä sanomme myö meidän vunukoille, kun se katoaa loputtomiin? Antavatko he anteeksi meille? Joka ihmisellähän pitää olla oikeus tuntea äidinkieltään. Mitä kieltä vunukkamme tulevat pitämään äidinkieleenään? – Livviäkö? Miksi?! – Hehän ovat lyydiläisiä!

Pitää tehdä kaikki, mikä on mahdollista ja mahdotonta (onkohan sellaista?) lyydin kielen säilyttämiseksi. Mielestäni niissä paikoissa, joissa lyydiläisväestö on säilynyt (Kuujärvellä, Pyhäjärvellä, Kontupohjan piirissä) on annettava lapsille mahdollisuus oppia omaa lyydin kieltään. Miksi lyydin kielen säilyttämisyhtymät eivät saa tukea? Olemmeko me lyydiläiset toisen luokan kansalaisia?! – Kieleni, kansani onneton kohtalo katkeroittaa minua sanattomasti. – Lyydiläiset on jätetty syrjään.

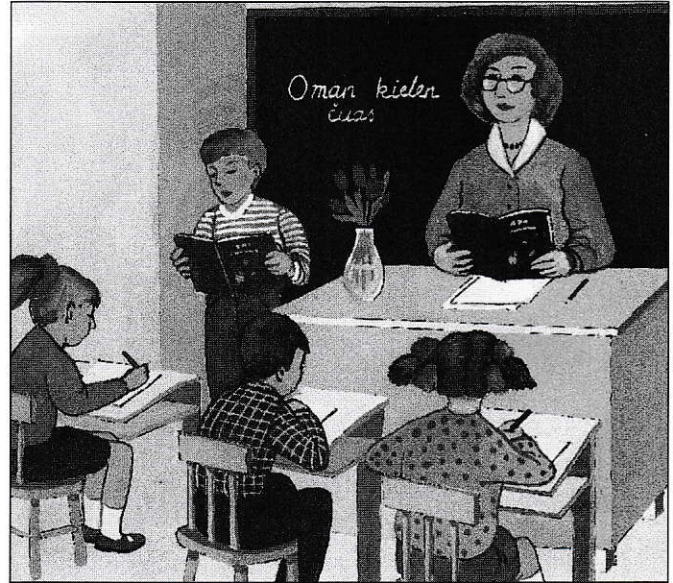
Toivon kuitenkin, että kaikkia ei ole vielä menetetty, että koittaa se aika, kun lyydiläisten oikeus omaan kieleen toteutuu ja lyydin kieli saa tasavertaisen aseman muiden kielten joukossa. 1999 Arizonan yliopistossa valmistui Uldis Balodiksen opinnäyte, jonka aiheena oli uhanalaisten kielten opettaminen ja elonjääminen Euroopassa. Tässä tutkimuksessa ensimmäistä kertaa käsiteltiin lyydin kielen opetusta. Olen iloinen, että tekijä esitti työssään meidän toimintaamme lyydin kielen säilyttämisen ja opettamisen hyväksi.

Lyydiläinen aapinen - kuvittajan näkökulma

Olin ollut Lyydiläisen Seuran toiminnassa mukana jo useita vuosia, kun puhe lyydinkielisen aapiskirjan puuttumisesta alkoi käydä kiivaammaksi. Sen aikaansaaminen olikin seuran muutaman vuoden päätavoite. Suurimman työn tekivät tietenkin koko idean "äiti" ja "isä", opettaja **Lidia Potašova** ja kielentuntija, runoilija **Miikul Pahomov**. Ei tekstipuolen luomineenkaan ollut yksinkertaista, sen saattoi vierestä seuratenkin huomata. Monet kielelliset ongelmat odottivat ratkaisuaan - lyydin kielessä ei välttämättä ollut kaikkia nykyajan vaatimia sanoja. Vaikka lyydiä puhutaankin monissa kylissä, on käytössä oleva sanavarasto melko

suppea. Paljon on unohtunut. Venäjän vaikutus on selvä. Muutamat sukukielet olivat jo saaneet omat aapinsensa: livvi, vienankarjala ja vepsä ainakin. Olisiko niistä esikuviksi? Ainakin niihin piti tutustua, se oli selvää, mutta pitikö lyydin aapisen noudatella samoja rakenteita jne.? Tekijänoikeuskysymyksetkin tulivat vastaan.

Karjalan kielten virallinen asema Karjalan tasavallassa on ollut viime vuosina epävarma. Näillä kielillä ilmestyvät lehdet ovat pieniä ja kamppailevat alituisissa talousvaikeuksissa. Kielen säilyttämisen kohdalla tulee eteen motivaatiokysymys. Mihin pientä kieltä tarvitaan, paitsi korkeintaan kurositeettina? Kun ollaan Ve-

näjällä, niin kaikkialla pärjää joka tapauksessa venäjätaidolla. Eikö pitäisi pa-

nostaa ennemminkin jonkin vieraan eurooppalaisen kielien opiskeluun, vaikka englannin?

OMAN HEIMON TROPPAD MÜÖ

Kirj. Miikul Pahomov

Dälgimaine lüüdikuo,
dälgimaine mogikaine,
astun miä indiaine
oman heimon troppad müö.

Tervheks, vahne D'ogensuu,
Pitkädärvi, Söland'ogi,
Ristanmägi, Kanguusuo,
tervheks silei, diedan kodi!

Tulin tänne edahaks
raudahebol lidnas piä.
Nouzou savu ülähaks
meiden kodin trubas vie.

"Kodirahvaz, priimigat!"
"Tule perttih, matkalaine,
d'uo čajud palavad,
süö, priha, kurnikaine!"

Pertiš kiehuu samvuvar,
d'umalčupus - obrazaine.
Iknas nägüü därven kuar,
d'uoksou aldo hobedaine.

Nouzen aigoiš, kalad suan
Pekko-diedan kalakohtas.
Arban veden iżandan,
nostan verkod därven
pohd'as.

Ehtažehē uadan,
niitan siebras Heinüüselgäl.
Dälges külün lämbitan,
külbetan d'o vastal selgäd.

Mišši-diädän paginoid
kuundlen, lämmäl päčil virun.
Pajoid, luguid, starinoid
muštetahe rahvaz hierun.

Enčid pajoid keradan,
omil d'uuril opastungi.
Muuštoks sanoid kird'utan,
päiväs päiväh viižastungi.

Ku muam lasta uinottau,
hän iänel čomal pajattau:
"Baju-baju bajuizid,
pikkaraižid pun'uižid."

A konz neičed kargaitahe,
hüö ninka lauletahe:
"Oi, kuldaine, kuldaine,
kuule minun sanaine!"

Konzžo kalmoil itketahe,
siloi akad sanutahe:
"Tulin miä sinunno sula
roditel'aine, avaida
vai omad vaivašt vacašt..."

Kaiken igan lüüdikuo
eli ühtes pajon kera.
Lienou pruznik,
lienou muu -
atkalaine, se on elo!

Kevädel on Stroičan päiv,
tuldah gostih moned omad
Anukses, Petrouskoil päi,
kävütahe kalmižomal.

Stroičan päivän oldah kaik
ühtes külälaižed möste.
Miä tulen, mänöu aig,
oman Lid'a-tötoin noste.

Ristanmägel dälgimaa
sižun miä. Pall'az piä.
Prost'kat, nügü lähten ma,
kuna elon tuuli vie.

Därven randad,
mäged, mecc,
heimon meiden pühä mua,
ole ainos südämes!
Kujärv - armaz kodimua,
igaks mieleh minun diä!
Sinun noste tulen vie...

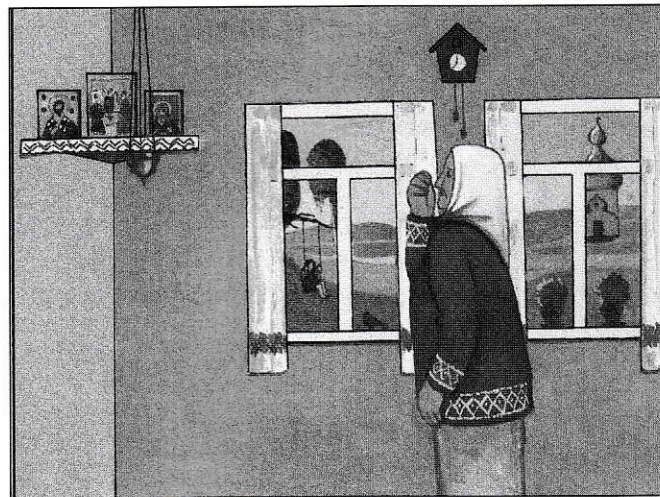
Lidia jos kuka tiesi, että aapinen on välttämättömyys, jos aiottaisiin järjestää lyydin kouluopetusta. Hän oli, kouluviranomaisten ja koulunsa johdon suostumuksella, jo aloitellut lyydin opetusta Kuujärven peruskoulussa. Oppimateriaalit hän valmisti itse. Aapisen käsikirjoitus alkoi hahmotua yhteistyössä Miikul Pahomovin kanssa. Lidia tunsi lasten taustat ja ajatusmaailman, Miikul puolestaan lyydin historialliset ja kielitieteelliset seikat.

Lyydiläisen Seuran ja Suomen opetusministeriön rahallisella tuella kirjoittajat sorvasivat aapisen tekstipuolta parin vuoden ajan. Kuvitusta pohdittiin paljon seuran hallituksessa. Allekirjoittanutta pyydettiin kuvittajaksi, ja haaste oli kielitämättä houkutteleva. Kuvaiteilijana ja kuvataiteen opettajana olin tietenkin tehnyt kuvitus- ja taittotöitä aikaisemminkin, mutta yksikään niistä ei ollut aapinen. Kuvittajalle tulee itse asiassa melko harvoin vastaan jotakin niin perustavaa laa-

tua olevaa kuin aapinen. Lapsille on tarjottava vain parasta. Asioiden pitää olla oikein niin tekstissä kuin kuvissa. Lapset tuntevat hyvin oman ympäristönsä ja elämänpiirinsä – virheet ja ”fuskaukset” nähdään heti.

Kirjoittajat olivat tehneet perustavan ideointityön myös kuvituksen puolella. He tiesivät tekstin vaatimat kuvat ja olivat laatineet selostuksia tai ”toivomuslistoja”, mitä kuvissa tulisi olla. Mitä maisemiin ja elinympäristöihin tuli, tuli pitäytyä nykyaikaan ja lyydiläiskyllien todellisuuteen. Vaikka olin matkustellut ja oleskellut paljon lyydiläisalueella ja ottanut siellä paljon valokuvia, tunsin välillä suurta epävarmuutta, miten jokin asia olisi toteutettava.

Miikul Pahomov teki kanssani huolellista suunnitelu- ja tarkastustyötä joka vaiheessa. Hän osoitti virheellisyudet, teki huomioita, antoi ehdotuksia. Esimerkiksi kansikuvasta keskusteltiin pitkään ja hartaasti. Kun muissa aapiskirjoissa on kannessa kukko, eläimiä, lapsia tms., oli alun pitäen selvää, että lyydiläisaapisen kannessa ei voinut olla mitään muuta kuin seppä! Olihan Kalevalan Seppo Ilmaris-runot talletettu juuri lyydiläisalueelta. Ilmarisella tuntui olevan lyydiläisessä perinteessä keskeinen rooli. Kun hän oli kerran takonut taivaankantta, ja oli joka suhteessa taitava ja viisas mies – miksei hän takosi aakkosiakin? Myös värisymboliikka piilotettiin kirjaan mukaan ottaen huomioon Lyydinmaan epävi-

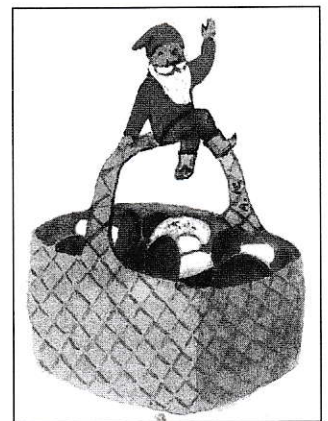
rallisen lipun puna-sini-vihreä väritys. Vaikka ortodoksinen kristinusko on lyydiläisalueilta paljolti vaipunut unholaan samalla kun vanhat tsasounat ovat lahonneet (Kuujärven viimeisen, Agvehen tsasounan jäännökset tuhoutuivat tulipalossa muutamia vuosia sitten), oli kirjoittajille tärkeää ottaa mukaan uskonnon osuus arkielämässä. Tämä puoli on karjalankielisissä aapisissa

yleensä sivuutettu. Haluttiin muistuttaa lapsille, että ainakin mummo piti ikoninurkkaa ja teki sen edessä ristinmerkit.

Kuvituksen teko kesti noin vuoden. Työ on hidasta, ja sen teko vaatii keskittymistä ja tarkkuutta – sitä ei oikeastaan voi kiirehtiä. Ja olihan työ aika laajakin, 250 kuvaa. Aapisen julkistamistilaisuus pidettiin Helsingissä, Uspenskin katedraalin krypt-

tassa toukokuussa 2003. Kesän kuluessa on ilmennyt, että lyydiläisaapisesta ovat kiinnostuneita muutkin kuin lyydin opettajat ja opiskelijat. Se on kiinnostava keräilyesine ja ehkäpä jatkossa kuriositeettikin.

Kuujärven koululaiset ovat jo saaneet aapisensa. Nyt odotetaan jännityksellä, miten varsinaiset asiantuntijat, peruskoululaislapset, ovat ottaneet sen vastaan.

AUNE KÄMÄRÄINEN

Kujärven derein' aazed

Kirj. Väinö Pahomov
(Kujärv)

*Dógensuu om minun derein,
muid derein' uud suuremb om.
Enčiid kodiid vähä diänu
uuziin kodiin rindale.*

*Olii ende S'olan derein.
kümnes kodiš eletihe.
Sovhoz azui zvieriile fermad,
kodod haugoks pilitihe.*

*Süird'al lii ende cercou,
kuuzed rindal kazvetihe.
Cerkvan palamiizen dälges
oksa kuuziiz kuarstihe.*

*Tuašlas vähä eläjiid om,
Hidniemel ve vähemb heid.
Vahnad rahvas amu d'o kuoldihe,
lapsiid rodinuze ei.*

*Paloniemen derein' aane
omal niemakuuzel om.
Kezal omiis kodiš eläm,
tauveks tulem D'ogensuuhe.*

*Agvhen suures derein' aazes
kodid kaik paletihe.
Om vaa diänu časounaane
Pit'kandärven randale.*

Paindabaks vaumištii Miikul Pahomov

Kuujärvellä on menneisyys - onko sillä tulevaisuutta?

Yleiskuva Joensuun kylään järveen pistävältä niemeltä. Vanhinta rakennuskantaa on nähtävissä rannan tuntumassa oikealla, kylän pohjoispäässä on 2-kerroksisia elementtitaloja.

”Syvärin äärellä, kauniin järvi- ja jokimaiseman helmassa asuvalle Kuujärven rahvaalle on koittanut uusi huomen. Suomalaisten joukkojen vallattua seudun ja hajotettua kolhoosit syksyllä 1941, on Kuujärven lyydiläiskylien elämässä tapahtunut valtava muutos: Välinpitämättömän, työtä kaihtavan soromnoo-tyylin tilalle on noussut yritteliäs, eteenpäin pyrkivä, tulevaisuudenuskoinen mieli, ränssistymään jätetyt kylät ovat siistiytyneen ja koko väestön hyvinvointi on jo nyt – sota-ajasta huolimatta – suuresti lisääntynyt.”

Yllä oleva teksti, aatos- ta, paatosta ja jaloa mieltä, on isäni käsialaa vuosilta 1941-1943, jolloin hän palveli valistusupseerina Kuujärvellä. Tekstiin liittyy sarja Kuujärven kuvia selityksineen, joissa kaikissa on leimaa antavana elämän ilo ja halu. Sota-ajasta huolimatta. Kuujärvellä vaikutti tuolloin joukko palavasieluisia nuoria miehiä, jotka halusivat vilpittömästi auttaa sikäläistä väestöä kohentamaan elämän laatua niin

omin voimin kuin myös hengellä Jumalan. Asevoimia ei tietääkseni tuolloin käytetty, sen sijaan sanan säilää ja hyvää esimerkkiä sitäkin ahkerammin.

Ulkopuolista, supisuomalaista, naisenergiaakin oli käytössä, mutta organisaatiosta vastasivat lähinnä miehet. Ei ole mitään syytä epäillä, etteikö Kuujärvi olisi tuolloin elänyt kukoistuskauttaan. Monet isäni ”arkistoista” löytyneet yksityisten ihmisten kirjoittamat kirjeet, niin lasten, nuorten, keski-ikäisten kuin vanhus- tenkin, ovat siitä todisteena. Myös silloisten pikkupoikien ja -tyttöjen, nykyisten dieduskojen ja babuskojen sydämelliset halaukset ja muistelot aina tavatessamme saavat minut vakuuttuneeksi, että kaikki hyvä ei ollut pelkästään ajan kultamaa nostalgiaa.

Tällä vuosituhannella ovat Kuujärvellä olleet akat asialla. En tiedä, mikä sinne vetää, veren perintö vai kodin henki, mutta aina kun aikaa liikenee, ja joskus muulloinkin, suuntaan autollani kohti Kuujärveä. Vie-

relläni on useimmiten uskollinen Karjalan ystävä **Tuula Koski**, ellei ole jo perillä odottamassa.

Matkamme aihe lienee sama kuin miehillä 60 vuotta sitten; auttaa paikallista väestöä auttamaan itse itseään. Aineelliset resurssimme ovat vähäiset, mutta hyvää tahtoa ja henkistä kapasiteettia riittää vaikka muille jakaa. ”Reservissä” on puolenkymmentä naista, jotka tahtovat tulla mukaan, kunhan kiireiltään ehtivät. Heidän henkinen tukensa on tärkeä, vaikkeivät fyysisesti olekaan vielä mukana.

Kylässä kytee ajatus omasta kirkosta. Hyvä niin. Aluksi riittää ajatus, kun se tulee mahdollisimman monesta päästä ja ennen kaikkea sydäimestä. Joensuun kylässä on (ainakin) kolmet kangaspuut jo ahkerassa käytössä. Kylän naiset kutovat mattoa kotitarpeiksi ja myöhemmin mahdollisesti myös myyntiin muita perinnekäsistöitä, joista jo nyt on kysyntää. Viime kesänä Kuujärvellä kävi **Väinö Pahomov**in kertoman mukaan 66 bussilastia turisteja, jois-

ta osalle oli järjestetty perhemajoitus ja ohjelmatuokio paikallisin voimin. Kotitekoisia matkamunstoja ei ollut kaupan, mutta muuta muisteltavaa matkan varrelta varmasti jäi.

Kylämieliseen siistiminen ja ehostaminen aloitettiin viime keväänä koululaisten toimesta. Sillä saralla riittää vielä tekemistä, sillä puutavaraa on kylän raitilla vielä sikin sokin ja se pilaa kauniista kylänäkymää. Haaveemme on, että liikennekolmiosta sillan kupeessa saataisiin tehtyä kylän käyntiportti lehtikuusineen ja nurmineen. Kolmioon kasvava karsikko yhdistäisi kauniisti kalmismaan ja kirkon. Maa on voimakasta (kiitos kylän lehmien) ja multavaa. Kaikilla, jotka kynnelle kykenevät, on oma palsta, jossa kasvattavat vihanneksia, juureksia, kukkia ja marjoja. Maa olisi ihan-teellista herukanviljelylle, mikä hyvin organisoituna toisi kylille kipeästi kaivat- tuja työpaikkoja – ja ruplia, varsinkin, jos jatkojalostuskin saataisiin tehtyä paikan päällä. Pietarin pohjattomat

markkinat ovat vain 300 kilometrin päässä, joten meikki on taattu.

Kuujärvellä on tulevaisuus, jos kuujärveläiset niin päättävät. Se tulevaisuus voi olla matkailupalveluja, marjanviljelyä tai perinnekäsityöitä. Se voi olla myös pelavan tai lampaiden kasvatusta, jos he niin päättävät. Tulevaisuus voi olla myös autioituvaa kylä, jossa asuu vain muutama babuska ja dieduska nuorten lähdettyä etsimään työtä kaupungeista. Viimeksi mainittuun en usko, sillä omin silmin näimme alkusyksystä kylän

rannassa kolme harmaahai-karaa, jotka ilmiselvästi katsastivat pesimäpaikkaa ensi kevääksi ja tiedetäänhän, että haikarat tuovat onnea. Valinta on heidän. Me ulkopuoliset emme voi mennä ja tehdä asioita heidän puolestaan. Voimme olla heidän tukena, antaa asiantuntija-apua, valaa itseluottamusta ja rohkaista heitä toteuttamaan päätöksensä, mutta työ heidän on tehtävä itse.

On yksi asia, jonka jokainen tämän kirjoituksen lukija voi Kuujärven hyväksi tehdä; lähettää sydämesänne kuujärveläisille valoa,

lämpöä ja rakkautta. Ei maksa mitään ja toimii varmasti. Jos epäilette, voitte vaihtoehtoisesti tai lisäksi lähettää rahalahjan Lyydiläisen seuran tilille 149130-105476, tai maksaa 10€ jäsenmaksun. Seuran rahastonhoitajana vastaan henkilökohtaisesti siitä, että avustus menee lyhentämättömänä kuujärveläisten hyväksi seuran hallituksen päättämällä tavalla.

Rakkaudesta Karjalaan
RAIJA KLEMOLA

Ivano-vitš 7 h, Vdovinov Ivan Savatje-vitš 4 h, Pahomov Jegor Matveje-vitš 6 h, Pahomov Abram Pavlo-vitš 4 h, Vdovinov Pjotr Jevsejev-tš 4 h, Vdovinov Pavel Petrovitš 8 h, Junatshev Mihail Ivanovitš 7 h, Junatshev Ivan Mihailovitš 2 h, Rotšakov Andrei 4 h, Naumov Fedot 1 h, Melnikov Ivan Grigorjev-tš 2 h, Melnikov Nikita Grigorjev-tš 3 h, Rotšakova Pelagia Jermolajev-tš 3 h, Vdovinov Petr Semenov-tš 4 h, Vdovinov Stepan Nazarov-tš 6 h, Vdovinov Vasili Grigorjev-tš 6 h, Aspidnikov Grigori 2 h, Vdovinov Pavel Savatjev-tš 6 h, Vdovinov Matvej Savatjev-tš 2 h, Vdovinov Ivan Ivanovitš

YHT. 181 asukasta

(tiedot keräsi
Vladimir Pahomov)

Kuujärven kylien pruasniekkoja

1. Syrjä, *Sürd'* – Johannes Kastajan syntymä, *Ivanampäiv*, *Iinampäiv* (24.6./7.7.)

2. Paloniemi, *Paloniem* – Jumalansyntyttäjän juhla Tihvinän ikonin kunniaksi, *Tifiskuo*, *Tiffinskuu*, *Tiffinskij*, *Tifinskii*, *Tihvinski* (26.6./9.7.)

3. Hidniemi, *Hidniem* – Jumalansyntyttäjän kuolonuneen nukkuminen, *Emagampäiv* (15.8./28.8.)

4. Sjola, *S'ola* – Pyhän Hengen päivä, *Duu Hampäiv* (liikkuva juhla)

5. Taaskola, *Tuaškol* – profeetta Elia Tisbeläinen, *Il'ampäiv*, *Il'l'* (20.7./2.8.)

6. Joensuu, *D'ogensuu* – Jumalansyntyttäjän juhla Kasanin ikonin kunniaksi, *Kazanskuo*, *Kazanskij*, *Kazanski*, *Kazanskij pruaznik* (8.7./21.7.)

7. Kukoiniemi, *Kukuoniem*, *Kukuoniem*, *Niem* – Helatorstai, *Voznosend'* (liikkuva juhla) ja marttyyri Floros, *Frolampäiv* (18.8./31.8.)

8. Ylitsi, *Ülič* – suurmarttyyri Demetrios Mirhanvuodattaja, *Mitriampäiv*, *Mitrii* (26.10./8.11.)

9. Akveh, *Agveh* – Ristin ylentäminen, *Svižuu* (14.9./27.9.)

10. Novikoi, *Novikuu* – pyhä Nikolaos

Imheidentekijä, *Miikulampäiv*, *Miiklampäiv*, *Miikul*; *Keväz'-Miikul*, *Keväz'-Miikulampäiv* (9.5./22.5.) ja *Tal'v-Miikul*, *Tal'v-Miikulampäiv*, *Tauv-Miikul*, *Sügüz'-Miikul* (6.12./19.12.)

11. *Metsoiniemi*, *Mecuoniem*, *Mecuoniem* – Herran temppeliintuominen, *Sretend'*, *Sritend'* (2.2./15.2.) ja pyhittäjämarttyyri Paraskeva, *Il'l'am piätņič*, *Mecuoniem piätņič* (26.7./8.8.)

Näiden pruasniekkojen lisäksi Kuujärven eteläisissä kylissä 1-6 juhliittiin Georgios Voittajan päivää (*D'ürgimpäiv*, 23.4./6.5.), jonka muistolle pyhitetty kirkko sijaitsi Syrjän kylässä. Syrjän Georgioksen kirkon rakentamisesta mainitaan Äänisen pogostien kirjurinkirjassa 1563. Pohjoisten kylien 7-11 asukkaat viettivät taas Miikkulan päivää (6.12./19.12.), jonka kunniaksi olivat vihitty Novikoin tsasouna ja naapurissa sijainneen Sakilan pogostin kirkko. 1696 rakennettu puinen Sakilan Nikolaoksen kirkko kuuluu nykyään Leningradin alueen merkittäviin muistomerkkeihin.

MIIKUL PAHOMOV

Miten Kuujärvelle pääsee?

Kuujärvelle on helppo matkustaa. Raja ylitetään Värtsilässä ja ajetaan aluksi Laatokan rantoja ohi Pitkärannan, Salmin ja Vitelen, kunnes tullaan Aunuksen kaupunkiin. Sieltä ajetaan valtatie M18 vähän etelään Mägrille. Siitä kääntyy vasemmalle soratie Kuujärvelle (noin 60 km).

Joensuussa oli ennen sota-aikaa 34 yksityistaloutta

Keskuskylässä Joensuussa oli ennen sotavuosia seuraavat 34 yksityistaloutta.

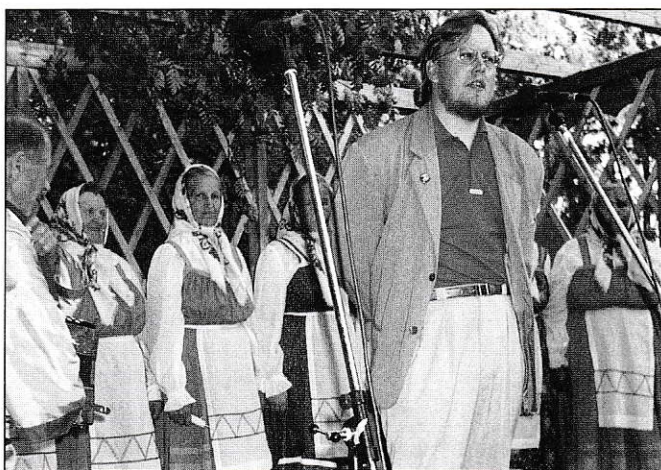
Kisinova Marfa 1 h,
Martinov Onni 4 h,
Rotšakov Iivana 5 h,
Rotshakov Andrei Zaharjev-tš, 4 h, Naumov

Timofei Fomitš 5 h, Naumov Andrei Fomitš, 4 h, Naumov Nikolai Fomitš, 3 h, Kopeikin Jakov Mihejev-tš, 4 h, Prilukin Fadei 3 h, Prilukin Ivan Dmitrijev-tš, 4 h, Vasiljev Stepan 6 h, Vdoninov Kirill Mironov-tš 4 h, Zoldina Maria Jevgen-

jova 4 h, Iljin Aleksandr 6 h, Vdoninov Dmitri Savvatejev-tš 6 h, Kopeikin Pjotr Aananje-vitš 4 h, Kopeikin Ilja Aananje-vitš 4 h, Kopeikin Fedul Aananje-vitš 2 h, Prilukin Osip Feddulo-vitš 5 h, Kopeikin Jakov Aananjev-tš 4 h, Martinov Dmitri

Lyydiläisen Seuran retkikunta kävi kesällä 2000 Petroskoissa mm. Tiedekeskuksessa ja tapasi siellä kaksi kunniajäsentään, Nina Mamontovan (vas.) ja Aleksandr Barantsevin. Oikealla Marjatta Jeskanen. (kuva: SV)

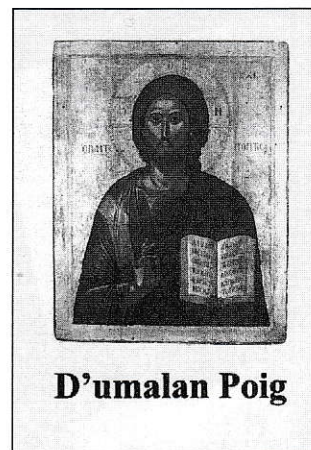

Pitk'randane –kuoro esiintyy Suomessa Munkholman praasniekassa elokuussa 1995, Miikul esittelee vieraat (kuva: MP:n kok.)

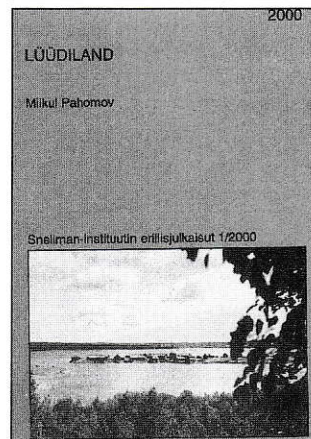
Kirjoja lyydiksi

Lyydinkielinen kirjallisuus ottaa vasta ensi askeleita. Vuosikymmenen kuluessa on kuitenkin ilmestynyt jo neljä kirjaa, joista kielen kannalta tärkein eli aapinen tuli painosta keväällä. Mielienkiintoinen on myös Miikul Pahomovin esikoinen, Tuohuz ikkunas (1993): se on ensimmäinen lyydinkielinen kaunokirjallinen teos.

Näitä teoksia on saatavissa Karjalan Sivistysseurasta ja hinnat (postik. erikseen) ovat seuraavat: Tuohuz ikkunas 5€, D'umalan Poig 5€, Lüüdiland 10€ ja ADC-kird' 12€. – Tilaukset ti-ke-to puh. 09-171 414.

D'umalan Poig

ABC-kird' odottaa nyt virallista 'siunausta'

Lyydin kielen aapinen eli ABC-kird' tarvitsee asianomaisen ministeriön virallisen hyväksynnän ollakseen kelvollinen käytettäväksi oppikirjana Karjalan kouluissa.

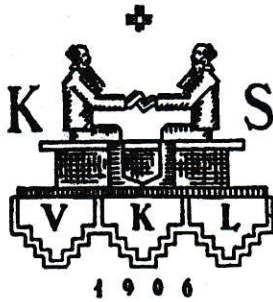
Syyskuun lopulla **Raija Klemola** ja **Tuula Koski** toimittivat aapista koskevat dokumentit ja anomuksen Karjalan Tasavallan opetusministeriölle / opetusministeri Galina Razdivnaja sekä Kansallisen politiikan valtionkomitealle / varajohtaja **Tatjana Klejerova**.

KUJÄRVEN ALUE. Väestö ja kansallisuus v.1942

Kylä	Karjal.		muita (inkeril	venäl.		Yht.	Karjal.
	M	N		M	N		
Agveh	61	85	2	---	---	149	148
Hidniemi	48	78	---	-	1	127	126
Joensuu	46	70	---	1	-	117	116
Kukoiniemi	51	58	---	---	---	99	99
Novikko	39	57	---	1	-	97	96
Paloniemi	55	85	---	2	-	142	140
Sola	19	17	---	---	---	36	36
Syrjä	46	63	---	---	---	109	109
Tuosla	92	134	---	2	3	231	226
Ylitsi	97	122	---	3	1	204	200
Metsoiniemi	56	101	---	1	-	158	157

(lähde: SA/Vaasenin alue-esikunta)

TAPAHTUI OMASSA PIIRISS

Karjalan Sivistysseura

Seuran johtokunnan syyskuun kokouksessa oli esillä mm. tuleviin vuosikokouksiin liittyviä asioita.

Ensi kevään vuosikokous ja heimojuhla järjestetään, kuten aiemmin on kerrottu, Lappeenrannassa. Paikallinen juh latoimikunta on tehnyt jo hyvän aikaa valmisteluja. Viimeksi toimikunta oli koolla lokakuun alussa.

Pohdittiin vuonna 2006 vietettävän seuran 100-vuotisjuhlan ajankohtaa ja juhlapaikkaa. Wienan Karja-

laisten Liittoja suunnitteleva alustava kokous pidettiin Vaasassa 24.-25.4.1906 ja liiton perustava kokous Tampereella 3.-4.8 samana vuonna. Satavuotisjuhlia ruvetaan järjestämään siltä pohjalta, että ne järjestetään Tampereella alkusyksystä vuonna 2006.

Todettiin, että Tie Vienaan IV –symposium pidetään ensi vuoden elokuussa Kuusamossa. Teemana on tällä kertaa ”Karjala sodan pyörteissä”.

Vuokkiniemen kuvat

Lehtemme edellisessä numerossa julkaistu kysely Vuokkiniemi-aiheisista valokuvista taisi moneltakin jäädä huomaamatta.

Asia oli siis seuraava: Vuokkiniemi-seuran tuorein projekti, pitäjähistorian toimittaminen on pääsemässä hyvää vauhtiin. Kirjaan tarvitaan kuvamateriaalia, valokuvia, vanhoja ja mutta myös uusia. Katselkaapa siis, hyvät ihmiset - etenkin te, joiden juuret ovat Vuokkiniemessä - valokuva-albumei-

tanne. Juuri teidän kuvanne saattavat olla tärkeitä.

Teidän ei tarvitse tietenkään luopua valokuvistanne. Riittää, kun lainaatte niitä kopiointia varten. Aikanaan sekä historiakirjassa julkaistut että ylimääräiset kuvakopiot tallennetaan Karjalan Sivistysseuran kuva-arkistoon.

Valokuva-asiassa ottakaa yhteyttä tämän lehden toimittukseen (puh. 03-730 4075) ja kertokaa, millaisia kuvia teillä on.

SAKARI VUORISTO

HEIMOLAISIA ETSITÄÄN

Olisimme tyytyväisiä pienistäkin tiedoista **Ohvo Lesosta**, joka on muuttanut Vienasta Suomeen 1920-luvulla. Ohvo oli kotoisin Venehjärven läheltä Vitsaniemen kylästä. Lieneekö Ohvolta jäänyt jälkipolvea?

Tietoja odottelee Ludmila Jambolska Vuokkiniemen Termältä.

Osoite: 186612 Vuokkiniemi
Kostamus
Karjalan Tasavalta
tai Suomessa: Asmo Kallio, puh. 09-285 628
kallias@mbnet.fi

Liedeksen sisarukset ompelivat itselleen vienalaiset juhla-asut

Kauan olivat Liedekset (o.s. Loskin) sisarukset haa-villeet valmistavansa itselleen vienalaiset kostot. Viime keväänä ryhdyttiin vihdoin tuumasta toimeen. Hilka Pyörälä lupautui opastajaksi ja OK-Opinto-toiminnan keskus ja Pohjois-Viena –seura panivat kurssit käyntiin.

Ryhmään tuli mukaan myös Laurin veljen vaimo. Kurssipaikaksi valittiin Tyyne-siskon koti Kiimingissä. Ensi käytiin joukolla valitsemassa kankaat. Viitenä viikonloppuna pyhän aikaan kokoonnuttiin ompelutöihin

Haipuksen pirttiin. Koko asustetta ei kuitenkaan ehditty millään saada valmiiksi kymmenessä päivässä. Valmistettiin nimittäin koko asustekokonaisuus, johon kuuluu kosto eli liivihame, rätsinä eli paita, peretnikka eli esiliina sekä huivi.

Tytöt olivat ahkeria ompelijoita, ja niin saatiin kesän ja syksyn juhlatilaisuuksiin edustavat vienalaispuvut. - Kostoja ompelemassa olivat Tyyne Haipus, Toini Ojamaa, Aune Loukusa, Kerttu Kariniemi ja heidän veljensä vaimo Hilja Liedes. – HP

HEIMOLAISIA ETSITÄÄN

Haluaisin löytää äidinpuoleisia sukulaisiani. Nimeni on Alina Tervonen ja asun Sortavalassa. Tiedot suvusta ovat vähäiset, mutta varmat. Suomussalmella on paljon Karjalasta muuttaneita. Ehkä joku tietää neuvon. Selitän nyt sukuani.

Äitini, nimeltään Maaria (Maikki) Onissima Pappisen tytär, on syntynyt 1913 Niskajärvellä. Mummoni oli Tatjana Petrinytytär Lesonen Kivijärvestä. Onissimalla ja Tatjanalla oli kaikkiaan kahdeksan lasta, joista kolme poikaa kuoli tulirokkoon. Eloon jäivät Santeri, Anni, Maikki, Jeli ja Olga.

Jeli-tätini meni naimisiin noin vuosina 1924-28. Mies oli Akonlahdesta ja niinä vuosina he muuttivat Suomeen Suomussalmelle. Minä olen Marian tytär. Äi-

tini muistin mukaan Suomussalmella olisi meillä heimolaisia.

Mummollani oli sisaret Anni ja Manju sekä veli Santeri. Manju oli naimisissa kauppias Bogdanovin kanssa, myös Suomussalmella. Uskon, että tätini kertoi suvusta lapsilleen.

Äitini muisteli, muisteli ja ikävöi omiaan. Hän kertoi äitinsä sanoneen, että olemme sukua Matti Pirhosen ja Nikolai Jaakkolan kanssa. Tästä en tarkempaa tiedä.

Pyydän nyt, jos joku muistaa tai tietää, niin ottaisi yhteyttä kanssani. Minulla on nyt jo ikää, asun yksin ja viimeisinä vuosina sukulaisasiat ovat usein olleet ajatuksissani.

Osoitteeni on: Alina Tervonen, Karjalankatu 28 as 6, 186790 Sortavala, Karjalan Tasavalta, ja puhelin 7-81430-42627.

Terveisiä Tverin Karjalasta! (kuva: Martti Malinen)

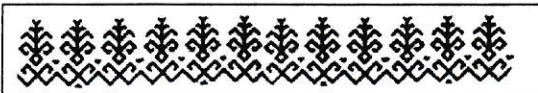
Tverinkarjalaisten ystävien 10-vuotisjuhla marraskuussa

Tverinkarjalaisten ystävät ry. perustettiin kymmenen vuotta sitten akateemikko Pertti Virtarannan aloitteesta. Marraskuussa tänä syksynä yhdistys viettää 10-vuotisjuhlaan Suomalaisen kirjallisuuden seuran tiloissa. Mukana tilaisuudessa on tverinkarjalaisten edustus sekä esityksiä sekä tverinkarjalaisten historian erikoistuntija, professori **Veijo Saloheimo**. Esillä on myös **Martti Malisen** Tver-valokuvänäyttely.

Yhdistys perustettiin edistämään ja vaalimaan karjalan kieltä ja kulttuuria Tverin karjalaisalueella yhdessä siellä toimivan kulttuuriautonomian kanssa. Tähän mennessä yhdistys on tukenut karjalan kielen opiskelijoita, oppikirjojen tekoa, järjestänyt matkoja ja tuonut tverinkarjalaisia karjalaisille kesäjuhlille Suomeen. Marraskuisessa kymmenvuotisjuhlassaan yhdistys jakaa ensimmäiset stipendit Pertti ja Helmi Virtarannan rahastosta karjalan kielen opiskelijoille Tverissä.

Tverinkarjalaisten ystävien puheenjohtajana on alusta lähtien ollut valt. maisteri **Erkki Hatakka** Espoosta. Jäseniä yhdistyksessä on noin 250 eri puolilta Suomea.

■ ■ Tverinkarjalaisten ystävät ry:n kymmenvuotisjuhla SKS:n tiloissa Hallituskatu 1 sunnuntaina 16. marraskuuta klo 15. Tervetuloa!

MERKKI- PÄIVIÄ

Nikean metropoliitta ja Bithynian eksarkki, emeritusarkkipiispa **Johannes** täytti 80 vuotta 16.8.-03. Hän on syntynyt Turussa. Hänellä on takanaan laaja,

monipuolinen ura Suomen ortodoksisen kirkon työkentällä; viimeksi hän toimi arkkipiispana vv. 1987-2001.

Eversti **Juhani Tyynelä** täytti 60 vuotta Oulussa 13.8.-03. Hänen sukujuurensa ovat Oulangan Soukelon kylässä. Hän jäi eläkkeelle Oulun sotilasläänin komentajan virasta viime vuonna.

Opetusneuvos **Yrjö-Pekka Mäkinen**, syntynyt 16.3.1925 Sortavalan Myllykylässä, siirtyi tuonilmaisiin 2.9.-03 Espoon Tapiolassa.

Hänen isänsä oli säveltäjä Väinö Mäkinen ja äitinsä ilomantsilaisen kauppiaan Makarovin tytär, maisteri Ada Mäkinen. Ada oli Sortavalan pappisseminaarin pitkäaikaisin suomen kielen ja historian opettaja.

Yrjö-Pekka Mäkinen kuului parhaimpiin Laatokan Karjalan historian tuntijoihin. Hän toimitti jo v. 1956 arvokkaan ja ansiokkaan teoksen – Laatokan Karjalan nousun vuosikymmenet. Hän oli myös toimittamassa Sortavalan kaupungin historiaa.

Yrjö-Pekan apua tarvitsi myös Karjalan Liitto julkaistessaan 1982 suuren 5-osaisen Karjala-teossarjan. Yrjö-Pekka oli silloin liiton kulttuuri- ja suhteiden puheenjohtaja ja kuului suurteoksen toimituskuntaan, toimitukseen ja myös kirjoittajiin. KL:n kulttuuriryössä hän ei keskittynyt yksinomaan kirjallisiin toimiin, vaan innosti ja johti seuroja kulttuurityöhön. Eniten väkeä hän sai liikkeelle Paavo Liskin kanssa järjestäessään seurojen välisiä näytelmäkilpailu-

ja. Niissä menestyi mm. murteella kirjoitettu Evakon tuomiset.

Yrjö-Pekka Mäkinen oli yhteistyökykyinen vaikuttaja. Monissa suurissa karjalaishankkeissa hän toimi yhdessä Lauri Pelkosen, Simo Härkösen ja Erkki Kanervon kanssa. Eläkevuosina hänen ohjelmaansa tulivat käynnit Tapiolan uudessa ortodoksikirkossa sekä sen toiminnan seuraaminen.

KOSTI PAMILO

Santra Remu kuoli Ylistarossa Västinkartanon hoivaosastolla 27.7.-03. Hän oli syntynyt Vuokkiniemessä 16.5.1915. Hänet haudattiin kahden sisaren ja kahden veljen viereen Peräseinäjoelle läheisten sukulaisten länäollessa.

Karjalan kielilaki

Tasavallan alkuperäiskansojen neuvosto on hyväksynyt kielilakiehdotuksen karjalan, suomen ja vepsän kielen valtiollisesta tukemisesta. Kansallisen politiikan komitean esittämä lakiehdotus on jo kolmastoista. Nyt hyväksytty esitys

edellyttää valtion tukea em. kielille ja merkitsee kielen säilyttämistä, opettamista, käyttämistä ja kehittämistä.

Lakiehdotus on saanut osakseen arvostelua, mutta useimpien mielestä se on ”parempi kuin ei mitään”. (KS10.9)

Suomalais-ugrilaista kansankulttuuria Tverissä

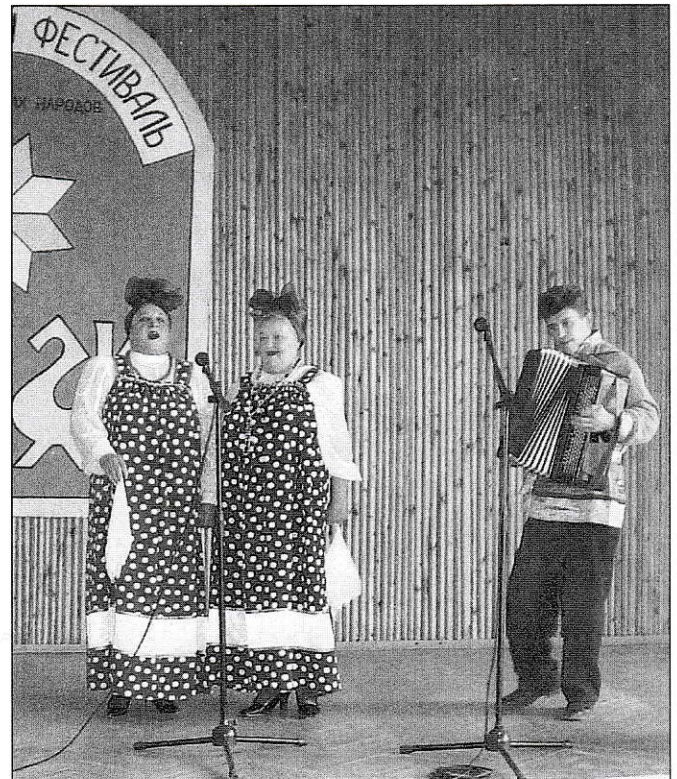
Syyskuun jälkipuolella järjestettiin Tverissä suomalais-ugrilaisten kansojen X kulttuurifestivaalit. Juhlaan oli saapunut 13 valtuuskuntaa ja esiintyjäryhmää, runsaat 200 henkeä, eri puolilta Venäjää sekä Virossa. Karjalaa edustivat Aldoine-lauluyhtye Jessoilasta, inkeriläinen Tuomi sekä vepsäläinen Kevätvezi.

Kaksi suurinta, Suomi ja Unkari loistivat poissaolollaan, mikä syystäkin herätti ihmetystä. Mukana ollut Tverinkarjalaisten ystäväry:n johtokunta koetti parhaansa mukaan paikata tilannetta.

Kahden päivän aikana nähtiin kymmenkunta konserttia, Tverin nuorisoteatterissa ja maaseutukiertueilla kolmen piirin keskuspaikoissa, Ruameškoissa, Spirovossa ja Lihoslavlissa. - SV

Udmurtian tanssiryhmä Aljošovan koulun pihalla (yllä), Mordovian ryhmä hekkui karmiininpunaisissa puvuissaan (vas.), Tuomi-yhtye Tsalnasta lauloi mm. Metsäkukkuja-valssin (vas. alh.) ja kaksi Ruameškan leidiä, osoitti, että kyllä sitä kylilläkin osataan (kuvat: SV)

Uhtuan kirkonkirjat kertovat

Alajärven perheet vuosina 1873-1905

VI (viimeinen) osa Bogdanov-perheet

Alajärven Bogdanov-nimiset asumat kuuluvat ainakin osittain Vasiljev tai Ijevlev-perheisiin. Seuraavia hajatietoja löytyi tutkimastani aineistosta.

Feofan Bogdanov syntyi noin 1823, vaimo Darja Jevsejevna syntyi noin 1827. Alajärven vuoden 1890 rippikirjaan talon 283 kirjoihin on merkitty 67-vuotias Feofan Bogdanov, tämän vaimo 63-vuotias Darja Jevsejevna ja näiden lapset 41-vuotias Glikeriija synt. noin 1849 ja 28-vuotias Uljana synt. noin 1862. Darja, Glikeriija ja Uljana on merkitty poissa-oleviksi.

Huohvanan Paraska.

“Alajärven parhaaksi äänellä itkijäksi Tatjana Niemi mainitsi Huohvanan (Feofanin?) Paraskan. Huohvanan talo sijaitsi Ievalan kylänosassa lähellä tsasounaa.”

Virtaranta 1978 s. 196.

Anna Fofanovna Bogdanova

Anna Fofanovna Bogdanovan, talonpojan vaimon kummilapsi:

Paraskeva Grigorjevna Vasiljevnan avioton poika Dimitrij 1893.

Ivan Feofanovits Vasiljev (Bogdanov?) syntyi noin 1870 tai 1871, vaimo Feodosija (Fedosja) Nikiforovna, synt. Prohorova syntyi noin 1871 tai 1872, Vuokkiniemi, Ponkalaksi.

Alajärven vuoden 1910 rippikirjaan talon 69 kirjoihin on merkitty 40-vuotias Ivan Feofanovits Vasiljev, tämän vaimo 39-vuotias Feodosija Nikiforovna ja lapset 13-vuotias Tatjana, 11-vuotias Iosif, 6-vuotias Nikolai. Samassa myös Ivanin veli 22-vuotias Petr Feofanovits.

Ivan (isätön) Vasiljev vihittiin 26-vuotiaana avioliittoon 2.2.1897. Morsian oli

25-vuotias Fedosja Nikiforovna Prohorova, Vuokkiniemi, Pongalaksi. Häätödistajina olivat Ivan Fedorovits Malikin, Alajärvi, Grigori Jefimovits Hotejev, Uhtua, Mihej Ioannikijevits Mihejev, Alajärvi, Dmitri Grigorjevits Vasiljev, Luusalmi.

Ivan Vasiljevin ja Feodosija Nikiforovnan synt. Prohorovan lapset:

1. Tatjana Ivanovna syntyi noin 1897, 13-vuotias vuonna 1910.

2. Iosif Ivanovits syntyi noin 1899, 11-vuotias vuonna 1910.

3. Ioann Ivanovits Vasiljev syntyi 18.4.1900, kastettiin 11.8.1900. Kummeina olivat Gavriil Vasiljevits Mittojev, Vuokkiniemi ja neitsyt Maria Aleksejevna Ijevleva, Alajärvi. Isä Ivan (isätön) Vasiljev.

4. Nikolai syntyi noin 1904, 6-vuotias vuonna 1910.

Petr Feofanovits Vasiljev, Ivanin veli, syntyi noin 1888.

Afanasi Bogdanov (Ijevlev) syntyi noin 1833 tai 1834, kuoli 27.7.1901, vaimo Jevdokija Trofimovna syntyi noin 1838.

Afanasi (isätön) Ijevlev kuoli reumatismiin 67-vuotiaana, haudattiin 30.7.1901.

Alajärven vuoden 1890 rippikirjaan talon 284 kirjoihin on merkitty 57-vuotias Afanasi Bogdanov, tämän vaimo 52-vuotias Jevdokija Trofimovna ja lapset: 32-vuotias Leonti, 26-vuotias Vasili, 31-vuotias Agafja, 28-vuotias Irina.

Vuoden 1890 talon 285 kirjoihin on merkitty Leontij Afanasjevitsin 32-vuotias vaimo Feodosia Mihejevna ja lapset 11-vuotias Jekaterina, 4-vuotias Marina, 2 kk:n ikäinen Jemeljan sekä

Vasili Afanasjevits Bogdanovin vaimo 32-vuotias Tatjana Mihejeva. Samassa (285) 100-vuotias leski Solomonija (Mihajlovna) Mihejeva.

Alajärven vuoden 1910 rippikirjaan talon 76 kirjoihin on merkitty 80-vuotias Akilina Trifonovna Ijevleva (Petr Saveljevits Ijevlevin vaimo). Samassa myös 72-vuotias Jevdokija Trofimovna Ijevleva ja Jevdokijan lapset: 52-vuotias Leontij Afanasjevits, tämän vaimo 52-vuotias Feodosia Mihejevna ja lapset: 31-vuotias Jekaterina (merkitty poissa-olevaksi) sekä 24-vuotias Marina ja 20-vuotias Jemilian. Samassa (76) myös 46-vuotias Vasili Afanasjevits.

Afanasij Bogdanovin vaimon Jevdokija Trofimovnan kummilapsi:

Tatjana Trofimovnan avioton poika Savva syntyi 24.4.1874, kastettiin 14.6.1874. Vuokkiniemi. Äidin sukunimeä ei ole merkitty.

1. Leontij Afanasjevits Bogdanov (Ijevlev), syntyi noin 1858, vaimo Fedosja Mihejevna synt. Malikina syntyi noin 1858.

Leontij Afanasjevits on vuoden 1890 rippikirjassa nimellä Bogdanov, vuoden 1910 rippikirjassa Ijevlev, vihitty Ijevlev-nimisenä. Kastekirjassa lapset ovat nimellä Bogdanov tai Ijevlev.

Leontij Afanasjevits Ijevlev, Alajärvi, vihittiin 18-vuotiaana avioliittoon 6.9.1876. Morsian oli 18-vuotias neitsyt Feodosija Mihejevna Malikina, Mihej Malikin tytär, Vuokkiniemen Voinitsa. Häätödistajina olivat alajärveläiset Ivan Zaharovits Vasiljev, Feodot Ijevlevits Mihejev, Stepan Zaharovits

Vasiljev, Jefim Jevdokimovits Vasiljev.

1.1. Jekaterina Leontjevna Ijevleva syntyi 24.11.1879, kastettiin 12.3.1880. Kummina oli Vasili Afanasjevits Bogdanov, Alajärvi.

1.2. Ioann (Ivan) Leontjevits Bogdanov syntyi 22.6.1882, kastettiin 27.7.1882, kuoli 1.3.1883 kovaan kuumeeseen, haudattiin 3.3.1883. Kummina oli Aleksandr Grigorjevits Jakovlev, Alajärvi.

1.3. Gavril Leontjevits Bogdanov syntyi 26.3.1884, kastettiin 12.7.1884, kuoli tulirokkoon 2.4.1887, haudattiin 2.4.1887. Kummina oli Ivan Mihailovits Jakovlev, Alajärvi.

1.4. Marina Leontjevna Ijevleva syntyi 15.2.1887, kastettiin 30.3.1887. Kummina oli Sofia Dorofjevna Jakovleva, synt. Tihanova, Alajärvi.

1.5. Jemeljan Leontjevits Bogdanov syntyi 7.8.1889, kastettiin 7.1.1890. Kummeina olivat Ivan Mihajlovits Jakovlev, Alajärvi ja talonpojan vaimo Vasilissa Kornilovna Gavrijeva, Uhtua.

1.6. Dorofej Leontjevits Ijevlev syntyi 5.6.1893, kastettiin 28.6.1893. Kummeina olivat Aleksei Grigorjevits Jakovlev, Alajärvi ja Vasilissa Kornilovna Gavrijeva, Uhtua.

1.7. Glikeriija Leontjevna Ijevleva syntyi 6.1.1896, kastettiin 29.2.1896. Kummeina olivat Ivan Mihejevits Lettijev, Vuoninen ja talonpojan vaimo Anna Aggejevna Jakovleva, Alajärvi.

2. Agafja Afanasjevna Bogdanova syntyi noin 1859.

Agafja Afanasjevna Bogdanovan kummilapsi: Grigori Vasiljevin lesken

Kyykän SM-mitalit jaossa Äänekoskella

Kyykän henkilökohtaisista SM-mitaleista kilpailtiin Äänekoskella elokuun alussa. Osanottajia oli runsaat 120. Miesten mestaruussarjan paras oli Kuopion kyykkäseuran Joni Rautiainen, hopeatilasta jouduttiin uusintaan – Tuloksia:

NM-sarja: 1) Riitta Juntunen, Juuka 25, 2) Eila Metsola, Sauvo 16, 3) Sisko Hotokka, Mikkeli 15.

MM-sarja: 1) Joni Rautiainen, Kuopio 26, 2) Veli-Pekka Ehoniemi, Tammer-Kyykkä 24, 3) Pentti Peiponen, Kuopio 24.

NA-sarja: 1) Anu Kautto, Kuusaa 12, 2) Reija Aalto, Kylmäkoski 5, 3) Katja Talvirinne, Imatra –8.

NB-sarja: 1) Tarja Rautio, Sauvo 8, 2) Tuire Rau-

tio, Sauvo 7, 3) Sari Aalto, Kylmäkoski 5.

Pojat alle 15v: 1) Reima Peiponen, Joensuu 14, 2) Petri Rautio, Sauvo 11.

Tytöt alle 15v: 1) Elina Melkko, Kuusaa –72.

MA-sarja: 1) Hannu Päivinen, Juuka 25, 2) Juha Vilhunen, Kuopio 25, 3) Jukka Tanninen, Imatra 24.

MB-sarja: 1) Pentti Harju, Kauhava 22, 2) Raimo Peiponen, Joensuu 20, 3) Hannu Orava, Lieto 20.

Naiset (veteraanit): 1) Terttu Parkkunen, Sauvo 18,5, 2) Leila Rokka, Sauvo 11,5, 3) Esteri Taskinen, KSS 10.

Miehet (veteraanit): 1) Toivo Herneaho, Ääneseutu 24,5, 2) Pentti Ehoniemi, Kylmäkoski 23,5, 3) Pentti Karvonen, Porvoo 23.

KSS:n kyykkäkerhon 5-ottelu

Tulokset: **Juniorit 12v:** 1) Oskari Hämäläinen avaus +5, harvah+8, makuu +7, jono +6, keko +5 =31, 2) Santeri Hämäläinen +3, +2, -2, -2, -4 =-3. **NA-sarja:** 1) Marita Zimaldina +9, +6, +9, +10, +7 = 41. **NV-sarja:** 1) Hilikka Nikkola +3, -5, +5, +7, +7/4,5 ikäl. = 21,5. **MB-sarja:** 1) Kimmo Kuikka 12, 12, 12, 9, 14 =59, 2) Kari Parikka 8, 7, 15, 14, 10 = 54. **MV-sarja:** 1) Kalle Paajaste 10, 7, 13, 12, 13/ 4 ikäl. = 59, 2) Oskari Toivokainen 8, -1, -6, 6, -4/+7,5 ikäl. = 33,5, 3) Paavo Rahikainen 8, -1, -6, 6, -4/+7,5 ikäl. = 10,5. –OT

Helsingin piirin mestaruuskilpailut

Kilpailut pidettiin 16. elokuuta. Helsingin Suojärveläisten seura jylläsi melkein kaikissa sarjoissa, joten tuloluettelossa seura mainitaan vain ensimmäisen sarjan kohdalla. KSS otti MB-sarjan sekä veteraanien mestaruudet ja pistesijoja.

MM-sarja: 1) Valeri Kononen Hels Suoj. seura 23, 2) Väinö Oksman Hels. Suoj. seura 22. **MA-sarja:** 1) Raimo Kononen 19, 2) Raimo Säppi 12. **MB-sarja:** 1) Kimmo Kuikka KSS 20, 2) Kari Parikka KSS 12.

NM-sarja: 1) Raili Oksman -8. **NA-sarja:** 1) Liisa Nousiainen -4. **NV-sarja:** Hilikka Nikkola KSS -20/+4,5 ikälisä = -15,5. **MV-sarja:** 1) Kalle Paajaste KSS 22/+4,0 = 26, 2) Mauri Taskinen KSS 18/+1,5 =19, 5, 3) Veijo Nousiainen Hels. Suoj. seura 11, 4) Sakari Hirsso KSS 11, 5) Paavo Rahikainen KSS -2,5. – OT

Niilon ja Kalevin kisa 6-otteluna

NM-sarja (10 sauva): 1) Riitta Juntunen Juuka 7, 2) Raili Oksman Hels. Suoj. seura -30. **NA-sarja** (12 sauva): 1) Anu Kautto Kuusaa 7, 2) Leila Rokka Sauvo -11. **NB-sarja** (12 sauva): 1) Tarja Rautio Sauvo 6, 2) Tuire Rautio Sauvo -7, 3) Hilikka Nikkola KSS -35.

MM-sarja (8 sauva): 1) Valeri Kononen Hels. Suoj.

seura 9, 2) Väinö Oksman Hels. Suoj. seura 9, 3) Raimo Rautio Sauvo 5. **MA-sarja** (10 sauva): 1) Ossi Lehtikoinen Juuka 17, 2) Kari Mikkonen Tammer-Kyykkä 9, 3) Tuomo Nissinen Tammer-Kyykkä 6. **MB-sarja** (12 sauva): 1) Pekka Valli Lahden Kyykkäv. 17, 2) Kari Parikka KSS 15, 3) Paavo Kopponen Turun Uusi Karj. seura 15.

Paripelit: 1) Herman Petjakko – Juho Karhunen Salmin Kyykkä, 2) Pekka Tähtinen – Kari Mikkonen Tammer-Kyykkä, 3) Valeri Kononen – Raimo Kononen Hels. Suoj. seura, 4) Jorma Juutilainen – Tuomo Nissinen Tammer-Kyykkä. (pareja oli 16). – Juniorien paras oli Kuusaan Iida Kautto tuloksella -13. –OT

Ksenia Andrejevna Vasiljevan avioton tytär Anna 1874.

3. Irina Afanasjevna Bogdanova syntyi noin 1862.

4. **Vasili Afanasjevits Bogdanov (Ijevlev) syntyi noin 1864**, vaimo Tatjana Mihailovna, synt. Mihejeva syntyi noin 1858.

Vuoden 1890 talon 284 kirjoihin on merkitty mm. 26-vuotias Vasili Afanasjevits Bogdanov. Vuoden 1890 talon 285 kirjoihin on merkitty mm. Vasili Afanasjevits Bogdanovin vaimo 32-vuotias Tatjana.

Alajärven vuoden 1910 rippikirjaan talon 76 kirjoi-

hin on merkitty mm. 46-vuotias Vasili Afanasjevits Bogdanov.

Vasili Afanasjevits Bogdanov, Alajärvi, vihittiin avioliittoon 22-vuotiaana 6.7.1886. Morsian oli 28-vuotias Tatjana Mihailovna Mihejeva, Mihail Ioannikejevits Mihejevin tytär, Alajärvi. Häätodistajina olivat uhtalaiset Ananij Andrejevits Bogdanov, Nikifor Vasiljevits Afanasjev, Ivan Averkijevits Gavrjev ja Feodor Ivanovits Trofimov.

1.1. Marija Vasiljevna Ijevleva syntyi 16.6.1891, kastettiin 2.8.1891. Isäksi on merkitty laivaston matruusi

Vasili Afanasjevits Ijevlev. Kummeina olivat Anisim Mihailovits Mihejev, Alajärvi ja neitsyt Jevdokija Pavlovna Ijevleva, Alajärvi.

Henkilöhakemisto
Afanasij Bogdanov (myös Ijevlev), puoliso Jevdokija Trofimovna Agafja Afanasjevna Bogdanova. 2

Dorofej Leontjevits Ijevlev. 1.6

Feodosia Mihejevna Malikina, puoliso Leontij Afanasjevits Bogdanov (Ijevlev).

Glikeria Leontjevna Ijevleva. 1.7

Gavril Leontjevits Bogdanov. 1.3

Ioann (Ivan) Leontjevits Bogdanov. 1.2

Irina Afanasjevna Bogdanova. 3

Jekaterina Leontjevna Ijevleva. 1.1

Jemeljan Leontjevits Bogdanov. 1.5

Leontij Afan. Bogdanov, puoliso Feodosia Mihejevna Malikina. 1

Maria Vasiljevna Ijevleva. 4.1

Marina Leontjevna Ijevleva. 1.4

Tatjana Mihailovna Mihejeva, puoliso Vasili Afan. Bogdanov. 4.

Vasili Afan. Bogdanov, puoliso Tatjana Mihailovna Mihejeva. 4.

Edullisesti karjalaista kirjallisuutta

Karjalan kieltä

KARJALAN KIELEN SANAKIRJA

Mahtava perusteos karjalankielestä. Se perustuu satoihintuhansiin muistiinpanoihin, joita on koottu 1800-luvulta lähtien. Sanakirjasta oin nyt valmiina osat I-V (kirjaimet A-S), yhteensä yli 60 000 sanaa. Hinta osalta nid. 45 €, sid. 53€. Teos on sopiva esim. arvokkaaksi merkkipäivälähjäksi.

MAKAROVIN SANAKIRJA

Karjalan kielen sanakirja (livvi-venäjä) odotti painatustaan toistakymmentä vuotta. 20 000 sanaa, noin 500 sivua. Saatavana seuramme kautta edulliseen hintaan 22 €.

KAUNISTA KARJALUA

Prof. Pekka Zaikovin laatima lukukirja vienankarjalaksi. Satuja, runoja, sananlaskuja, arvoituksia ja käytännön tietoa lapsille. Hauska kirja hintaan 11 €.

UUZI ABUNIEKKA

Kosti Pamilon toimittaman sanaston 2. painos. Uusia sanoja parisataa, kuvitettu. Melkein välttämätön murteiden harrastajille. Hinta on 8 €.

TUOHUZ IKKUNAS

Erikoisuus. Ensimmäinen lyydinkielinen kaunokirjallinen teos. Nuoren karjalaisen (lyydikko) Miikul Pahomovin runoja, ajatuksia ja tunteja. – Hinta 5 €.

PAJUN KUKKZET – KEVIÄN VIESTIT

Livvinkielinen satulukemisto I-IV lk oppilaille ja kaikille kielestä kiinnostuneille. Tekijä Tamara Stserbakova, kuvitus Olga Ikkonen. Hinta 4 €. - Samalta tekijältä uutuus: Ennen rastavua. – Hinta 6 €.

KARJALAIS-VENÄLÄINEN SANAKIRJA

Pekka Zaikovin ja Larissa Rugojevan toimittama pohjoiskarjalaisten murteiden (Uhtua, Kiestinki jne.) sanakirja. Sisältää lähes 9 000 sanaa. – Hinta edullinen, 10 €.

Karjalaista kulttuuria

HALPA HINTA, PITKÄ MITTA

Kokonaisesitys vienan – ja aunuksenkarjalaisesta Suomessa harjoittamasta laukkukaupasta. Teos pohjautuu fil. lis Maiju Keynään jo ennen sotia aloittamiin sumtsankantajien haastatteluihin sekä hänen lisensiaattityöhönsä. Runsas kuvitus. – Hinta 10 €.

KARJALAN KIELTÄ JA KANSANKULTTUURIA I

Tässä Helmi ja Pertti Virtarannan teoksessa tverinkarjalaiset kertovat omalla kielellään, millaista elämä oli entisaikaan. Erinomainen, runsas kuvitus, 445 s. – Hinta 28 €.

KYNÄLLÄ KYLMÄLLÄ – KÄDELLÄ LÄMPIMÄLLÄ

Tutkijapariskunta Helmi ja Pertti Virtarannan taattua tuotantoa. Inkeriä, Vienaa, Aunusta, Tverin Karjalaa . . . 356 sivua, loistava kuvitus. – Hinta KSS:n kautta vain 21 €.

Karjalan historiaa

ITÄ-KARJALAN VAPAUDENTIE

Karjalan ulkomaisen valtuuskunnan kirjassa mainitaan toistataa Itä-Karjalan kunnallisiin luottamustoimiin osallistunutta henkilöä. Siitä on apua sukujuuriensa tutkijoille ja Karjalan asioista kiinnostuneille. – Vain seuramme kautta. Hinta 8 €.

LIIKKEELLÄ LEIVÄN TÄHDEN

Tapio Hämysen väitöskirja on selvitys Raja-Karjalan väestöstä, sen toimeentulosta ja itärajan merkityksestä. Tutkimusjakso käsittää vuodet 1880-1940. Runsas kuvitus, uutta arkistotietoa, 562 sivua. – Hinta 17 €.

VIENAN KARJALAN ETNISEN KOOSTUMUKSEN MUUTOKSET 1600-1800-LUVULLA

Matti Pöllän väitöskirja tuo aivan uutta tietoa kysymykseen Vienan asutuksen iästä ja sen alkuperästä. Teoksessa on 353 sivua, runsaasti karttoja sekä taulukoita. Hinta 17 €.

VALKOISET SIVUT

Kouluneuvos Matti Hölsän teos kertoo sodanaikaisen Äänislinnan yhteislyseon historian vv. 1942-44. Haastatteluja, paljon valokuvia, 140 s. – Hinta 13 €.

VIENAN KARJALAISTEN LIITOSTA KARJALAN SIVISTYSSEURAKSI VV.1906-1922.

Apul. professori Raimo Rannan syväluotaus Karjalan Sivistysseuran alkuhistoriaan. Kuvitettu, henkilöhakemisto, 229 sivua. – Hinta 20 €.

KARJALAIS-SUOMALAINEN NEUVOSTOTASAVALTA

Osmo Hyytiän perusteellinen tutkimus KSNT:n vaiheista vv. 1940-1956. Runsaasti uutta tietoa. – Hinta 23 €.

Elämäkertoja

ALEKSEI MITRO

Pertti Leheksen tutkimus kauppaneuvos Aleksei Mitrosta, Wienan Karjalaisten Liiton ensimmäisestä ja pitkäaikaisesta puheenjohtajasta. Kirja on myös laukkukaupan historiaa. – Hinta 8 €.

IIVO MARTTINEN

Vuokkiniemen kansanperinteen suurkerääjä Iivo Martinoff-Marttinen eli Ontron Iivana Kivijärvestä (1870-1934) toimi kauppiana ja vakuutusasiemiehenä Suomessa, mutta omisti koko elämänsä kotiseutunsa kansantietouden tallentamiselle. Elämäkerran on kirjoittanut tyttärenpoika Sakari Vuoristo. Paljon kuvia. – Hinta 9 €.

TANNER et MANNER

Vienalaista laukkukauppaa, tukkukauppaa, vaatetusteollisuutta ja pakolaishistoriaa. Ville Lahelman mielenkiintoinen tutkimus Tannerin ja Mannerin liiketoimista sekä Orismalan kutomosta ja pukutehtaasta. Runsaasti valokuvia. – Hinta 9 €.

LAUKKURIN TYTTÄRENTYTÄR MUISTELEE

Aino Tervasovan muistelmateos on yritteliään karjalaistyön elämäntarina. Se sisältää mm. tarkan selostuksen Vuonnisen ja Pirttilahden suvuista. 72 sivua, koko A4, kuvia. – Hinta 9 €.

On hyvä tietää

KARJALAN VAAKUNAT JA LIPUT

Aleksandr Paskovin perusteellinen selvitys Karjalan tunnuksista kaupunkivaakunat mukaan lukien Pietari I ääjoista nykypäiviin saakka. Runsas väri – ja mv-kuvitus. – Hinta 11 €.

AUTOILJAN TIEKARTTA KARJALA

Ensimmäinen luotettava tiekartta rajantakaisesta Karjalasta. Sisältää paljon matkailijalle hyödyllistä tietoa. Toimittanut Karttakeskus Oy. – Hinta 12 €.

KARTTAKIRJA KARELIA

Hyvä topografinen kartasto koko tasavallan alueelta, venäjänkielinen. Erinomainen apu Karjalassa matkaaville, myös maastossa. – Hinta 15 €.

ITÄ-KARJALAN TUNNUKSIA

Heraldiikan asiantuntijan Kari K. Lauran perusteellinen, kuvitettu teos Itä-Karjalan tunnuksista, lipuista ja vaakunoista. 145 siv. – Hinta 16 €.

SYDÄMESSÄ KALEVALAINEN KANSA

Monipuolinen esittely Nina ja Alpo Sailon Kalevala-taiteesta sekä matkoista eri puolille Karjalaa. Paljon kuvia. – Hinta 13 €.

Uusia kirjoja

KODASTA KUALAAN – PERTISTÄ KERKKAAN

Esa Koukkari vie meidät mielenkiintoisessa uutuuskirjassaan karjalan kautta Venäjällä elävien sukulaiskansojemme asuma-alueille. Erikoisesti hänen huomionsa kohteena on rakentamis- ja asu-
miskulttuuri. Kirjassa on runsas kuvitus, sivuja 180. – Hinta 21 €.

MIKAN TARU

Akonlahtelaisen Vilho Jyrinojan (1901-1956) 70 vuotta sitten ilmestyneen kirjan uusintapainos. Se on nuoren miehen henkilökohtaisten kokemusten pohjalta syntynyt todenperäinen romaani menetetyt karjalan muistoksi. Hinta 11 €.

ITÄ-KARJALAN VALTAUS 1941

Eversti Ari Rautalan tuore teos käsittelee suomalaisjoukkojen hyökkäystä talvisodan rajalta Ääniselle ja Syvärille ja selostaa kunkin taistelun taustan ja merkityksen yleistilanteen kannalta. Runsa kuvitus, selkeät kartat. – Hinta 40 € + postituskulut.

VIENAN KUU

Veikko Erkkilä syväluotaa uudessa kirjassaan vienankarjalaisen rahan arkielämää ja kamppailua olemassaolostaan. Keskuskylänä on Jyskyjärvi, missä tekijä on seurannut ihmisten elämää vuoden ajan. – Kuvitettu, 354 sivua. – Hinta 26 € + postikulut.

SUOMALAINEN KANSAKOULU ITÄ-KARJALASSA 1941-44

Kouluneuvos Martti Hölsän syventyy kolmannessa teoksessaan Itä-Karjalan sota-aikaisista kouluista kansakoululaitukseen. Runsa kuvitus, opettajaluettelo. 221 sivua. – Hinta 15 €.

SLUS AJU KAREL'SKIJ GOVOR

Aleksandra Punzina esittelee tuoreessa tekstikokoelmassaan Tverin alueen murteita. Djor a ja Valdai (Novgorod). Tekstit ven. ja karjalaksi. – Hinta 10 €.

VIENANKARJALAINEN PERHELAITOS

Matti Pöllän perusteellinen tutkimus, yli 600-sivuinen tutkimus vienalaisen perhelaitoksen kehityksestä on oikea tietopankki. Tärkeä teos sukututkijoille. – Hinta 30 €.

ELOSTU PAGINAN VÄLIS

Fil. tohtori Raija Pyölin mainiossa livvinkielisessä lukukirjassa Aunuksen eläjät kertovat itse elämänvaiheistaan. Sopii tutkijalle, karjalaisuuden harrastajille ja opintokerhoille. – Hinta 9 €.

AUNUKSEN REPOLA

Heikki Tarman toimittama Repolan historia alkaa esihistoriasta ja jatkuu nykypäiviin asti. Kirjoittajat ovat alansa asiantuntijoita rajan molemmilta puolilta. 334 sivua, kuvia, taulukoita ja kartta. – Hinta 44 €.

VIENANKARJALAINEN RAPSODIA

Vienalaissyntyisen opettaja Veikko Huotarisen tuore, koskettava runokokoelma, jonka keskeisinä teemoina ovat Karjalan luonto ja vienalaisen ihmisen elämä. Kustantaja Verso, Petroskoi 2002. – Hinta 10 €.

ITÄKARJALAISOPETTAJIA SUOMESSA JATKOSODAN AIKANA

Martti Hölsän tutkimus itäkarjalaisten opettajien uudelleen-
lutuksesta Suomessa jatkosodan vuosina. – Hinta 13 €.

VISKOI KUIN LUOJA KERJÄLÄISTÄ

Pekka Nevalaisen tutkimus Venäjän pakolaisista Suomessa 1917-1939. 400 sivua, runsaasti valokuvia. – Hinta 23 €.

VIENAN KÄVIJÄN OPAS

Asiallinen ja luotettava opaskirja niille, jotka liikkuvat Viennassa esim. omalla autolla. Voimme suositella! – Hinta 18 €.

NEUVOSTO-KARJALAN TAISTELU ITSEHALLINNOSTA

Markku Kangaspuron tutkimus on ensimmäinen laajalti venäläiseen arkistomateriaaliin tukeutuva Neuvosto-Karjalaa 1920-1930-luvulla käsittelevä teos. 402 sivua, kuvitettu. – Hinta 23 €.

KARJALAN VARTIA

Todella mielenkiintoinen uutuus. Näköispainos Karjalan Vartia-lehdestä, joka ilmestyi 1919-21 Uhtualla/Suomussalmella. Karjalan miehet kirjoittavat omasta asiastaan. – Hinta 20 € + postik.

KALEVALAN LAULUMAILTA

Nyt on tilaisuus hankkia I. K. Inhan maineikas klassikko, Karjala-kirjallisuuden perusteos uutena painoksena. – Hinta 43 €.

VIENAN HEIMOSODAT

Prof. Mauno Jokipiin tiivis pienoistutkimus Vienan heimosta vv. 1918-22 sekä tapahtumien laajemmista taustoista. 26 s. kuvitettu, karttoja. – Hinta 2€ + postikulut.

KARJALA matkaopas

Markus Lehtipuun (toim.) KARJALA matkaopas on välttämättömän kaikille Karjalan tasavallassa matkustaville. Yksityiskohtaiset tiedot kaupungeista ja merkittävimmistä kylistä ympäri Karjalaa, ajoreittiopas, runsas kuvitus ja hyvät kartat useimmista kaupungeistakin. 732 sivua, nid. Julkaisija Suomalainen matkaopas 2003. – Hinta 30€ + postitus.

• **Wienan Karjalaisten Liiton/Karjalan Sivistysseuran historia vuosilta 1906-1996. Suvulta suvulle II. Teoksessa, jonka on kirjoittanut maisteri Sakari Vuoristo, on runsas kuvitus ja paljon luettelotietoa. 242 sivu. Hinta nid. 17€.**

• Myös teosta Suvulta suvulle I (seuran 50-vuotisjuhlakirja) on vielä saatavissa. Myyntihinta vain 7€.

Myyntivarastossa on lisäksi:

*Aberi (livvi)/10 €, *Bjarmien mailta/ 27 €, Etsin kultaista kuurnaa /P. Perttu/7 €, Kalevalan kehto (laulukirja, V. Pällinen/7 €, *Itämerensuomalaiset (perusteos, useita kirjoittajia) 50 €, *SissiP15 talvisodassa/S.Pernu/13 €, *Karhunajolla Kauko-Karjalassa (E. Vartiainen) 7 €, *Karjalaisia kauppiaita Joensuussa (H. Tarma) 18 €, *Isät Suomessa, sydän Karjalassa (M. Nieminen) 11 €, *Heijastuksia (runoja, K. Korvela=U. Konkka) 4 €, *KH:n artikkelihakemisto 1906-96 /37 €, *Salmin murteen sanakirja /16 €, *Runorumpu (käyttörunoutta) 18 €, *D'umalan poig (lyydiläisiä käännöksiä, M. Pahomov) 5 €, *Iivo Härkönen (Timonen et al) 12 €, *Kalevalalaista kertomarunoutta (M. Kuusi) 11 €, *Karjalan oikeus (julk. 1921 Karjalan keskushallitus) 11 €, *Kolmas tie pohjoiseen (L. Koutaniemi) 28 €, *Kultapiälintu (Zaikov-Stepanova) 11 €, *Kylillä Karjalassa (A. Paakkala; karjalaistalot ja kylämuodot) 10 €, *Kundiger aig (Abramov, vepsää) 10 €, *Lyydiland (M. Pahomov) 10 €, *Nikolaista Njiloksi (muistoja sota-ajalta, N. Peksujeff) 6 €, *Omil pordahil (runo- ja proosakokoelma) 5 €, *Pohjois-Vienan poronhoito (J. Kortessalmi) 37 €, *Poimintoja KSS:n toiminnasta (K. Pamilo) 4 €, *Pieni D'essoilu (runoja, käännöksiä, A. Volkov) 3 €, *Suistamolaisia sananparsia /6 €, *Suomen kirkollista idänpolitiikkaa (V.J. Setälä) 10 €, *Railona raja aukeaa (M. Kosonen, tiedustelutoimintaa ennen sotia) 27 €, *Virran tuolla puolen (runoja, K. Korvela) 7 €, *Vienalainen pilvilinna (T. Sorri) 18 €, *Vanhan Karjalan elämästä (Kaukoranta) 4 €, *Vaeltaja (Lönnrotin matkoista) 10 €, *Itä-Kannaksen murrekirja 13 €, * Vienan puolesta (I. Kianto, kenttäpuheita ja runo, 1919?, eritt. harvinainen) 12 €, *Ahavatuulten armoilla (P. Virtaranta, itkuvirsiä mm. Aunuksesta), 20 €, * Karjalan kielen harjoituskogomus (livvin harj.kirja) 6 €, * Karjal-venälaine sanakniigu (Markianova-Boiko) 10 €

Huom. Postimaksu ei sisälly kirjojen hintoihin. Oikeus hinnankorjauksiin pidätetään.

Kirjatilaukset osoitteella:

KSS, Luotsikatu 9 D 10 00160 HKI